

Følgerne af omsorgssvigt i den tidlige barndom

Et teoretisk speciale om betydningen af børns tidlige nære relationer

Rapportens samlede antal tegn
(med mellemrum og fodnoter): 190.976
Svarende til antal normalsider: 79,57

10. semester, Psykologi.
Specialeafhandling

Sisse Krogh Larsen, studienummer: 20092399
Vejleder: Jørn Ry Hansen

Aalborg Universitet
12. juni 2014

Abstract

The human being is controlled by two fundamental existential needs: the need to form relations with other human beings and the need to define and create our own identity. During the early childhood this relation is primarily constituted by the parents as they undertake the responsibility as primary caretakers. Their love and continuous care is determining for the psychological health and well-being of the child. The individual cannot be considered as a separate entity from the relational context it is a part of. The experiences we gain through relations with other people will inevitably have consequences for the way in which we see ourselves.

The aim of this dissertation is thus to examine the following research question:

Which long-term developmental complications can neglect during the early childhood cause for the individual?

The above thesis will be illuminated through the application of three different theoretical contributions: John Bowlby's attachment theory, Peter Fonagy's mentalization theory and Otto F. Kernberg's egopsychological object-relations theory. These three theories all share a developmental psychological approach to the topic and seek to disclose the significance of the early relational bond between the child and its care person. Despite a common point of departure, the theories vary in their focus points and contribute with each their explanation of the development of psychopathology. They are thus also employed in correlation with relevant empirical research in an attempt to illuminate the research question cross theoretically.

Through the theoretical exposition and the discussion within this dissertation the differences and similarities between the three theories are exposed. Each has its strengths and weaknesses, wherefore a collaboration between the three will contribute to a broader understanding of the developmental complications following early neglect. On the basis of the included theories and studies there seem to be no doubt that the early interaction between the child and its caretaker is of utmost importance for the development of the child. Lack of care during the early stages of the childhood can cause great complications for the individual in the long run. This can e.g. be detected through the lack of understanding and empathy of both its' own and other's psychological conditions.

Neglect can likewise affect the individual in such a manner that it will come to lack a comprehensive sense of the self. This will, in turn, complicate the individual's ability to keep the chaotic world in order. In the worst case, such an incoherent and lacking understanding may contribute to the development of psychopathology; it may especially contribute to the development of borderline personality disorder. For an individual suffering from borderline, it is often difficult to distinguish between internal and external imaginings, which is primarily evident in its' close relations. The lacking connection between the psychic and the physical reality will, furthermore, often induce a loss of sense of reality, which in turn will contribute to the individual feeling an overriding sense of meaninglessness. The basic lack of sense of reality and understanding will therefore complicate the individual's participation in rational associations, as they are often permeated by conflicts and frustrations. This is mainly caused by the individual's lack of trust in the relations and the fear of neglect. The quality of the child's attachment relations is thus decisive for the development of the child and when the caretakers prove unable to fulfill their basic function, namely taking care and protecting their child, this can have disturbing and long-term complications of the development of the child.

Indholdsfortegnelse

1. INDLEDNING.....	1
1.1 PROBLEMFORMULERING.....	2
1.1.1. Uddybning og afgrænsning af problemformulering	2
1.2. METODE OG DISPOSITION OVER SPECIALET	4
1.3 OVERBLIK OVER VALG AF TERMINOLOGI OG BEGREBSAFKLARING	5
1.3.1. Valg af terminologi.....	5
1.3.2. Fokusgruppe	6
1.3.3. Psykopatologi	6
1.3.4. Borderline-personlighedsforstyrrelse	6
1.3.4.1. Otto F. Kernbergs borderlinebegreb.....	8
2. DET TEORETISKE FUNDAMENT.....	9
2.1 PSYKOANALYSENS BAGGRUND.....	9
2.2 DEN PSYKODYNAMISKE UDVIKLINGSPSYKOLOGI	11
2.2.1 Tilknytningsteori.....	11
2.2.2 Mentaliseringsteori.....	12
2.2.3 Egopsykologisk objektrelationsteori.....	13
3. TILKNYTNINGSTEORI	14
3.1 EN ETOLOGISK TILGANG	14
3.1.1 Instinktiv adfærd	14
3.1.2 Adfærdssystemet	15
3.2 TILKNYTNING OG TILKNYTNINGSADFÆRD.....	15
3.2.1 Udviklingen af tilknytningsadfærden	17
3.3 ARBEJDSMODELLER	18
3.4 TILKNYTNINGSMØNSTRE	18
3.4.1 Det undgående tilknytningsmønster.....	19
3.4.2 Det sikre tilknytningsmønster	20
3.4.3 Det ambivalente tilknytningsmønster.....	20
3.4.4 Det desorganiserede tilknytningsmønster.....	21
3.5 TILKNYTNINGSFORSTYRRELSE OG PSYKOPATOLOGISK ADFÆRD	23
4. MENTALISERINGSTEORI	26
4.1 FONAGY OG KOLLEGAER	26
4.2 MENTALISERINGSTEORETISK PERSPEKTIV	26
4.2.1 Begrebet mentalisering.....	27
4.2.1.1 Eksplicit og implicit mentalisering	28
4.2.2 Affektregulering	28
4.2.3 Præ-mentaliserings modi.....	30

4.2.4 Mentalisering og tilknytning	31
4.2.4.1 Tværgenerationel overførsel af tilknytning og mentalisering.....	33
4.3 UDVIKLING AF PSYKOPATOLOGI.....	37
5. DEN EGOPSYKOLOGISKE OBJEKTRELATIONSTEORI	39
5.1 AFFEKTERNES BETYDNING	40
5.2 UDVIKLINGEN AF PSYKEN	41
5.2.1 Introjektion	42
5.2.2 Identifikation.....	42
5.2.3 Ego 'et identitet	42
5.2.4 Kernbergs fasemodel for udviklingen	43
5.2.5 Udviklingen af superego'et	45
5.2.6 Forsvarsmekanismer.....	46
5.3 UDVIKLINGEN AF PSYKOPATOLOGI	48
5.3.1 Identitetsdiffusion	49
5.3.2 Forsvarsoperationernes niveau	50
5.3.3 Evnen til realitetstestning	51
6. DISKUSSION	52
6.1 TEORIERNES UDVIKLINGSPSYKOLOGISKE STÅSTED	52
6.1.1 Affekternes betydning.....	54
6.1.2 Den miljømæssige konteksts betydning.....	55
6.1.3 Teori og praksis	58
6.2 UDVIKLINGSMÆSSIGE KOMPLIKATIONER SOM FØLGE AF TIDLIG OMSORGSSVIGT	60
6.2.1 Omsorgsgiverens betydning for fejludvikling	60
6.2.2 Arv og miljø	65
6.2.3 Når fejludvikling fører til udviklingen af psykopatologi	67
6.3 SYNTESE.....	74
6.4 AFRUNDING.....	76
7. KONKLUSION	79
8. PERSPEKTIVERING	81
9. LITTERATURLISTE.....	83
9.1 ØVRIGT	86

1. Indledning

Individet er af relationel karakter, og er styret af to primære eksistentielle behov: Et behov for at være i relation med andre mennesker, og et behov for at definere sig selv samt skabe sin egen selvstændige identitet. Det drejer sig dermed både om at komme andre mennesker nær, men også at skille sig ud fra mængden (Wennerberg, 2011, p. 13). I sammenhæng hermed er et af de mest essentielle elementer for den psykiske sundhed og velvære et vellykket forældreskab (Bowlby, 1998, p. 9). Ved et vellykket forældreskab forstås, at forældrene både evner at tolke barnets signaler og reagere hensigtsmæssigt herpå. Den tidlige kommunikation og samspil er afgørende for, hvordan barnet senere vil opleve samt forstå verdenen omkring sig (Killén, 2012, p. 43). Denne relation er en del af vores eksistentielle vilkår, at vi som mennesker er særdeles afhængige af andre både ifht. vores overlevelse rent fysisk, men også i henhold til vores psykologiske udvikling (Wennerberg, 2011, p. 19).

Denne form for relat onelle bånd mellem barnet og dets primære omsorgspersoner, som oftest er forældrene, definerer John Bowlby som *tilknytning*. Ifølge Bowlby er barnet disponeret til at indgå i tæt relation med et andet menneske under bestemte betingelser (Bowlby, 1998, p. 36). Han giver følgende beskrivelse af de nære tilknytninger, der anses for betydningsfulde igennem hele livet:

”Nære tilknytninger til andre mennesker er det centrum, som et menneskes liv drejer sig om, ikke blot mens det er spædbarn eller småbarn eller skolebarn, men også gennem ungdomsårene og voksenalderen og ind i alderdommen”
(Mortensen, 2006, p. 210).

I relation hertil påpeger Tor Wennerberg, at *vi er vores relationer*, og vores oplevelse af os selv, som selvstændige individer, uundgåeligt er forbundet med vores erfaringer af, hvordan andre forholder sig til os på nuværende tidspunkt og tidligere har gjort. Ifølge Wennerberg kan selvet ikke betragtes som særskilt fra den relationelle sammenhæng, som det befinder sig i – vi er genetisk disponeret til at indgå i relation til andre mennesker (Wennerberg, 2011, p. 21). Dette perspektiv er også særlig væsentligt ifht. *mentalisering*, som henviser til individets evne til at forstå både sin egen og andres adfærd (ibid, p. 89). Ifølge Peter Fonagy og kollegaer har mennesket et grundlæggende behov for at blive forstået som et væsen med et indre mentalt liv (ibid., p. 88). Evnen til mentalisering udvikles i samspil med de primære tilknytningsrelationer, hvor især omsorgsgiverens forståelse samt indlevelsesevne i

barnets indre mentale tilstand er afgørende for barnets forståelse af sig selv og andre (ibid.). Den relationelle kontekst som vi vokser op i, er væsentlige for os mennesker. Otto F. Kernberg er enig heri, og anskuer især barnets indre forestillinger af andre mennesker som afgørende - på samme måde som barnets forestillinger af sig selv, også vurderes at være (Evang, 1988, p. 14f). Barnets tidlige erfaringer fra opvæksten internaliseres og danner derefter grundlag for udviklingen af disse indre forestillinger, som er et centralt element i individets oplevelser samt adfærd i relation til andre mennesker (Jørgensen, 2009, p. 338).

Min personlige interesse for omsorgssvigt udspringer af mit praktikforløb på 8. semester, hvor jeg var i praktik i PPR i Hjørring Kommune. Jeg var tilknyttet en skole, hvorpå der var et specialtilbud for børn med tilknytningsforstyrrelser. Mange af børnene havde store vanskeligheder med at indgå i relationer både til pædagoger, lærere og andre jævnaldrende børn. I arbejdet med børnene blev der gjort en umådelig stor indsats for at højne de tilknytningsforstyrrede børns daglige trivsel samt udvikle dem såvel fagligt som personligt. Mødet med disse børn gav mig en lyst til at opnå en større viden samt forståelse af årsagen til disse børns vanskeligheder, og det er min forhåbning at dette speciale kan være behjælpelige i udvidelsen af mit vidensområde.

Med udgangspunkt i Wennerbergs pointe om at vi er vores relationer, og at vi ikke kan ses som adskilte fra disse samt de erfaringer jeg gjorde mig under mit praktikforløb, afleder følgende problemformulering, som ønskes undersøgt:

1.1 Problemformulering

Hvilke udviklingsmæssige komplikationer kan tidlig omsorgssvigt afføde på længere sigt for individets vedkommende?

1.1.1. Uddybning og afgrænsning af problemformulering

Begrebet *omsorgssvigt* i problemformuleringen refererer til, at omsorgspersonerne udsætter barnet for psykiske og/eller fysiske overgreb eller forsømmer det i så

alvorlig grad, at både barnets fysiske såvel psykiske sundhed og udvikling er i fare (Killén, 2010, p. 16).

Dernæst refererer *de udviklingsmæssige komplikationer* over en forståelse af, at udviklingen ikke foregår hensigtsmæssigt, og at der dermed kan være tale om en fejludvikling. Udviklingsmæssige komplikationer dækker over et bredt spektrum af vanskeligheder, men i dette speciale skal disse ses ifht. udviklingen af tilknytning, mentalisering og personlighedsorganisationen. Fokus er dermed rettet mod, hvilken indvirkning omsorgssvigt vurderes at have inden for hver af de teoretiske tilgange. Der trækkes også tråde til udviklingen af psykopatologi, i form af borderline-personlighedsforstyrrelse, som følge af omsorgssvigt i den tidlige barndom.

I belysningen af problemformuleringen vil jeg, som beskrevet, anvende tre forskellige teorier: tilknytningsteori, mentaliseringsteori og den egopsykologisk objektrelationsteori. I redegørelsen af tilknytningsteorien anvendes John Bowlbys, da han især ses som én af de væsentligste hovedteoretikere inden for området. Hans teori om tilknytning anses som den bedst begrundede teori vedrørende udviklingen af det sociale og emotionelle, der er tilgængelig på nuværende tidspunkt (Mortensen, 2006, p. 39). Endvidere synes tilknytningsteorien særlig relevant at inddrage, da den frem for alt har fremhævet måden, hvorpå relationer dannes samt deres betydning for barnets psykiske udvikling og sundhed (Havnesköld & Mothander, 2005, p. 51).

Anvendelsen af mentaliseringsteorien tager hovedsageligt udgangspunkt i Peter Fonagys teori, idet han sammen med sine samarbejdspartnere ses som nogle af de førende på området. Mentaliseringsteorien bygger på tilknytningsteorien, hvorfor denne synes væsentlig at inddrage for at give en mere dybdegående og bredere forståelse af sammenhængen mellem omsorgssvigt, tilknytning og mentalisering.

Afslutningsvis inddrages den egopsykologiske objektrelationsteori dannet af Otto F. Kernberg, som især fokuserer på personlighedsudvikling og affekternes betydning herfor. Kernbergs teori bygger på dele af Sigmund Freuds driftsteori, men jeg afgrænser mig fra en stor del af denne, og fokuserer i stedet på Kernbergs sammenføring af egopsykologien og objektrelationsteorien.

De tre forskellige teorier inddrages med henblik på at give en tværteoretisk beskrivelse af årsagerne til senere komplikationer i individets liv samt en udarbejdning og vurdering af følgende forsøg på syntese i det diskuterende afsnit:

- Den tidlige interaktion mellem de primære omsorgspersoner og barnet er afgørende for barnets udvikling. Omsorgssvigt kan have langvarige og omfattende komplikationer for individet i udviklingen af mentaliseringsevnen, tilknytningen samt personlighedsorganiseringen.

Jeg afgrænser mig i dette speciale fra at inddrage det neurologiske aspekt ved omsorgssvigt og selve behandlingen af senere komplikationer, da mit primære fokus er at opnå et større forståelse for baggrunden for disse menneskers vanskeligheder. Jeg underkender hverken den positive påvirkning som behandling formodes at have på omsorgssvigtede børn eller den store mængde relevant forskning og teori, der findes om de neurologiske påvirkninger. Denne afgrænsning bunder i prioriteringen af andre perspektiver, og skal derfor ikke ses som et udtryk for, at det behandlingsmæssige- og neurologiske perspektiv er irrelevant – tværtimod. Det er snarere et udtryk for, at det vurderes, at der ikke er mulighed for at gå i dybden med samtlige aspekter i en opgave af dette omfang.

Endvidere er specialet teoretisk funderet, derfor vil jeg ikke inddrage egen indsamlet empiri, men jeg vil i stedet inddrage forskning til supplement af den anvendte teori, hvor dette synes oplagt både i det redegørende og diskuterende afsnit. Årsagen til fravalget af indsamling af egen empiri sker på baggrund af et snævert tidsmæssigt perspektiv.

1.2. Metode og disposition over specialet

Problemformulering vil blive besvaret ud fra en tværteoretisk tilgang, hvori forståelsesrammen vil omfatte flere forskellige teoretiske perspektiver såsom: tilknytningsteori, mentaliseringsteori og egopsykologisk objektrelationsteori. Dette gøres med henblik på at bidrage med en mere nuanceret besvarelse på problemformuleringen, da forståelsen af børns relationer må bygge på samlede bidrag fra flere af fagfeltets tilgange.

Det indledende afsnit omfatter henholdsvis en beskrivelse af interesse for emnet og dets relevans, som danner udgangspunkt for specialet. Dernæst uddybes og afgrænses problemformuleringen for at klarlægge opgavens problemfelt. Afsnittet

indeholder også en beskrivelse af metode samt disposition for opgaven, for til sidst at give et kort overblik over valg af terminologi og begrebsafklaring.

I afsnittet om *det teoretiske fundament* fokuseres der på psykoanalysens oprindelse og dens mest essentielle perspektiver ifht. barnets udvikling. Dette gøres med henblik på at skabe et overblik over de anvendte teories forståelsesramme.

Specialets *redegørende del* er en beskrivelse af de væsentligste elementer i de tre anvendte teorier: tilknytningsteorien, mentaliseringsteorien samt den egopsykologiske objektrelationsteori. Hensigten er at belyse emnet tværteoretisk og at nå frem til en forståelse af, hvorledes interaktionen mellem barnet og omsorgspersonen spiller ind i barnets udvikling.

En sammenfatning af det teoretiske fundament samt redegørelsen af de tre teorier ligger til grund for *diskussionen*, hvori teoriernes forskelle og ligheder analyseres. Dernæst følger en diskussion af teoriernes syn på, hvilke udviklingsmæssige komplikationer tidlig omsorgssvig kan afføde på længere sigt. På baggrund af redegørelse, analyse samt diskussion af teorierne vil jeg forsøge at syntetisere teorierne afslutningsvist.

Endeligt vil jeg i *konklusionen* sammenfatte projektets indhold og væsentligste pointer ifht. at konkludere på den opstillede problemformulering for specialet. Derefter vil jeg kort i *perspektiveringen* skitsere områder i relation til det behandlede emne, der synes interessante at undersøge nærmere.

1.3 Overblik over valg af terminologi og begrebsafklaring

1.3.1. Valg af terminologi

I specialet anvendes begreberne forældre, primære omsorgspersoner, omsorgsgivere, tilknytningsfigurer og tilknytningspersoner i beskrivelsen af de personer barnets tætteste relationer gælder mellem hinanden for at bidrage med et mere varieret sprog. I mange år fokuserede tilknytningsteorien på moderen som værende den primære omsorgsperson, og fokus var derfor ligeledes på relationen mellem barn og mor. Efterfølgende understregede Bowlby dog i højere grad, at barnet knytter sig til den person, der reelt set passer på det (Schousboe, 2007, p. 477). Barnets mest

betydningsfulde person i tilværelsen bliver dermed dets tilknytningsperson. Ifølge Bowlby er det dog kulturelle forhold, der forårsager, at det i almindelighed er moderen, der fungerer som barnets tilknytningsperson, da det oftest er mødrene, der tager sig mest af spædbørnene (ibid.). Enkelte steder i specialet refereres der til barnets mor som den primære omsorgsperson, men dette forekommer i de tilfælde, hvor forskning fx har taget udgangspunkt i forholdet mellem mor og barn eller i tilfælde, hvor dette synes mest oplagt.

1.3.2. Fokusgruppe

Jeg fokuserer på følgerne af tidlig omsorgssvigt og den tidlige interaktion mellem den primære tilknytningsperson og barnet. Derfor er mit fokus hovedsageligt på barnet i alderen nul til omkring tre år, da det især er i disse år at relationerne har en betydningsfuld rolle for barnets udvikling (Mortensen, 2006, p. 207ff). Jeg vil dog senere i specialet også rette min opmærksomhed mod, hvilke indvirkninger det har på individet på længere sigt, og derfor vil jeg til dels også have unge samt voksne i fokus for at se på de langvarige udviklingsmæssige komplikationer.

1.3.3. Psykopatologi

Begrebet *psykopatologi* dækker over læren om psykiske symptomer – afvigelser i oplevelser samt adfærd. Begrebet henvender sig dog ikke blot til symptomerne, men koncentrerer sig også om dens årsager, og tager ofte udgangspunkt i, hvad der ikke er almindeligt forekommende i befolkningen (Broberg, Mothander, Granqvist & Ivarsson, 2010, p. 200ff).

1.3.4. Borderline-personlighedsforstyrrelse

I relation til udviklingen af psykopatologi er fokus inden for hver af teorierne hovedsageligt rettet mod individer med personlighedsforstyrrelser, og i særdeleshed borderline-personlighedsforstyrrelse (BPF). En *personlighedsforstyrrelse* (PF) anskues som en tilstand, som relaterer sig til interaktionen mellem individet og dets relationer, der ofte er præget af konflikter (Jørgensen, 2009, p. 50). I forlængelse heraf henviser begrebet *borderline* til gruppen af patienter med svære PF, og viser sig som en form for grænsediagnose mellem neuroser på den ene side og psykoser på den anden (Dahl, 2010, p. 544). I diagnosesystemerne DSM-IV og ICD-10 anskues

BPF som én PF blandt mange. DSM-IV har tilknyttet borderline-betegnelsen på én af de 11 PF, der omtales i diagnosesystemet. I DSM-IV defineres BPF som kendetegnet af ustabile relationer til andre, ustabil stemningsleje og impulsive selvødelæggende handlinger. I ICD-10 betegnes BPF som den emotionel ustabil PF, borderlinetyper, men definitionen er lig den i DSM-IV (ibid., p. 546ff). Der skelnes i DSM-IV og ICD-10 mellem lette og svære PF, hvilket gøres igennem kortlægningen af fem forskellige egofunktioner¹. Ego'et har til formål at vedligeholde den psykiske balance ifht. det indre samt bidrage til mestring af den ydre virkelighed (ibid., p. 538-544). De fem egofunktioner skildres i nedenstående figur, hvorefter kendetegnene for de svære PF, herunder borderline, uddybes.

Figur 1: Oversigt over de 5 egofunktioner ²

Egofunktion	Lette personlighedsforstyrrelser	Svære personlighedsforstyrrelser
Forstyrret forhold til andre	I let grad	I svær grad
Selvopfattelse	Samlet	Fragmenteret
Forsvarsmekanismer	Modne	Primitive
Impulskontrol	God	Dårlig
Realitetestning	God	Ustadig og vekslende

Den første egofunktion, *forholdet til andre*, dækker over individets relation til andre mennesker, som ved svære PF er karakteriseret af konflikter, hvor individet som oftest pålægger de andre skylden (Dahl, 2010, p. 544). *Selvopfattelse* relaterer sig til, i hvilken grad individet har en fornemmelse af at være et sammenhængende og selvstændigt selv ifht. til sig selv og andre. PF kommer ofte til udtryk igennem følelsen af at være usammenhængende, kaotisk og svagt, og individet opfatter sig selv som uselvstændigt, hvor andre i stedet har kontrollen (ibid.). Den tredje egofunktion henviser til *de psykologiske forsvarsmekanismer* som anvendes i håndteringen af smertefulde oplevelser, der påvirker den psykiske balance. Ved de svære PF er det de primitive forsvarsmekanismer³, fx projektion og splitting, der

¹ Egofunktioner defineres og uddybes yderligere i afsnit 5.

² Figuren er inspireret af Tabel 11.2 fra Klinisk Psykiatri (Dahl, 2010, p. 545).

³ De modne og primitive forsvarsmekanismer uddybes i afsnit 2.1 og 5.2.6.

anvendes. Projektion placerer skylden ved en anden person for at håndtere smerten. Splitting adskiller de gode og onde sider af individet for at mestre smerten (ibid., p. 544f). Personer med svære PF er kendetegnet ved en svækket impuls kontrol, hvor drifter, ønsker samt behov ukritisk kommer til udtryk. Den sidste egofunktion, *realitetstestning*, henviser til individets evne til at opfatte den indre og ydre verden realistisk. En urealistisk opfattelse af både sig selv og andre ses ofte hos svære PF (ibid., p. 545). BPF er overordnet karakteriseret af en moderat egosvaghed, der kommet til udtryk i svigt i de ovenstående egofunktioner. Årsagen til, at BPF betegnes som en grænsediagnose mellem neuroser og psykoser er, at borderline-tilstandens egofunktioner er svagere end i de neurotiske-tilstande men mindre svage end egofunktionerne ved de psykotiske-tilstande (ibid., p. 547).

1.3.4.1. Otto F. Kernbergs borderlinebegreb

Den amerikanske psykiater Otto F. Kernberg har bidraget med sin egen beskrivelse af PF, hvor han inddrager andre egofunktioner samt sammenfatter nogle af de ovenstående (Dahl, 2010, p. 546). Kernbergs borderlinebegreb bygger på underliggende personlighedsorganisering, og denne anskuelse har vundet stor indflydelse. Han går væk fra at se borderline ud fra adfærd og symptomer, da han anskuer disse aspekter som noget, der kommer som følge af de underliggende personlighedssorganiseringer (Evang, 2010, p. 139). Kernberg har ikke i sinde at erstatte DSM-IV eller ICD-10, men hans bidrag skal snarere ses som et supplement til diagnostikken ved borderline. Kernbergs model omfatter tre forskellige personlighedsorganiseringer: Den psykotiske-, borderline- eller den neurotiske-personlighedsorganisering (ibid.). Denne opfattelse af borderline som præget af underliggende personlighedsorganisationer beskrives mere uddybende i Kernbergs egopsykologiske objektrelationsteori senere i specialet. Imidlertid stemmer Kernbergs anvendelse af borderline-personlighedsorganisering (BPO) overordnet overens med borderline-begrebet, der er nævnt i foregående afsnit, der især er repræsenteret ved en gennemgående moderat egosvaghed. Derfor kan de svære PF, der involverer borderline, sammenfattende siges at være præget af moderat egosvaghed samt BPO (Dahl, 2010, p. 547).

2. Det teoretiske fundament

Følgende afsnit vil indeholde en kort introduktion til psykoanalysen samt det psykodynamiske teoretiske fundament. Disse perspektiver findes relevant for at kunne placere de anvendte teoretikere i en større teoretisk kontekst.

2.1 Psykoanalysens baggrund

Grundlæggeren af psykoanalysen, Sigmund Freud (1856-1939), har sat et betydningsfuldt præg inden for psykologien med udviklingen af sin teori sidst i 1800-tallet. Freud var medicinsk uddannet i Wien, og indledte sin karriere som neurofysiolog, men blev senere privatpraktiserende læge (Gammelgaard, 2007, p. 120). Udgangspunktet for psykoanalysen bundede i helbredelsen af psykiske forstyrrelser, og Freud var af den overbevisning, at man kunne komme i kontakt med psykens dybere lag igennem barndomsminder samt fortællinger om drømme (Christensen, 2009, p. 55f).

Psykoanalysen er interesseret i den påvirkning, som familien har på barnet og anser den som det vigtigste samfundsmæssige holdepunkt i forståelsen af psykiske problemer. Især den omsorgsfulde og fysiske kontakt mellem barnet og moderen fremstår i psykoanalytisk forstand som en livsnødvendighed samt et afgørende element i en sund udvikling hos barnet (Olsen & Køppe, 1996a, p. 31f). Fundamentalt i den psykoanalytiske forståelse er, at barnet fra fødslen er afhængig af en omsorgsgivende person, og at det er igennem relativt stabile relationer, at barnet udvikler sig hensigtsmæssigt (Igra, 1989, p. 23).

Freud mente, at forstyrrelser ikke blot kan forklares ud fra ydre hændelser eller traumer, men i stedet skal ses i kombination med individets forståelse og fortolkning, som er dannet på baggrund af tidligere erfaringer. Ligeledes påpegede han også betydningen af at se på menneskets driftsbaserede ønsker:

”...der ikke blot farver det, vi ser, men får os til at handle på måder, der ikke altid er gennemskuelige for os selv” (Gammelgaard, 2007, p. 121).

Han var interesseret i, hvad der motiverer os mennesker, og hvordan det kommer til udtryk i psyken, og hvad det er, der foregår i den indre verden (ibid., p. 121f).

På baggrund af denne interesse udviklede Freud sin driftsteori, som er den oprindelige psykoanalytiske teori. Mennesket anses som styret af nogle drifter, som

hovedsageligt er ubevidste (Mortensen, 2006, p. 33). Freud definerede begrebet *drift* som en psykisk repræsentant for de ophidselser, der opstår i individets indre. Driftens mål er tilfredsstillelse, og selvom selve driften fungerer ubevidst, så kan de impulser eller fantasier, der forsøger at aflede driften fremkomme som bevidste (ibid., 46). Freuds teori gennemgik en lang udvikling, men han endte med at opdele begrebet drift i to hovedgrupper: *livsdriften* og *dødsdriften*. Livsdriften omfatter psykiske repræsentationer af fysiske behov, som er påkrævet for menneskets overlevelse. Modsat livsdriften er målet med dødsdriften at vende tilbage til en form for livløs tilstand, og kan ses i form af en selvdestruktiv eller masochistisk adfærd (ibid., 46f). Endvidere forklarede Freud personligheden ud fra tre instanser: id'et, superego'et og ego'et. Ifølge Freud var *id'et* strukturløst, drevet af impulser og drifter og fungerede som oftest ubevidst. *Superego'et* var forbundet med individets samvittighed, samt forestillinger om hvad der var rigtigt og forkert. Den sidste instans, *ego'et*, håndterede forsvarsmekanismerne, samt forholdet til omverden. Freuds oprindelige forståelse af de tre instanser er dog blevet udvidet siden, hvorfor id'et ikke længere er centrum for interessen, men i stedet er ego'et den primære interesse i den nuværende forståelse hos mange nyere psykoanalytikere (Evang, 1988, p. 12f).

Som følge heraf udviklede Freud teorien om de *psykiske forsvarsmekanismer*, der dækkede over en antagelse af, at angst skulle betragtes som et signal til ego'et om, at en given situation er farlig. På baggrund heraf kan ego'et anvende forsvarsmekanismer for at undgå psykisk smerte (Havnesköld & Mothander, 2005, p. 25; Mortensen, 2006, p. 52). Denne teori videreudviklede Freuds datter, Anna Freud (1895-1982), efterfølgende omkring år 1965. Hun mente, at forsvarsmekanismerne udvikles i barndommen, og definerer dem ligeledes som en psykisk mekanisme, der beskytter mod psykisk smerte (Evang, 1988, p. 29). Forsvarsmekanismerne har to fundamentale funktioner: 1) At undgå angst og 2) at undgå at opleve skam, skyldfølelse eller depression (ibid.). Samtidig kan disse mekanismer forekomme mere eller mindre virkningsfulde og hensigtsmæssige. *De modne forsvarsmekanismer*, såsom intellektualisering, humor, fortrængning mv., er som oftest velfungerende, og bidrager til psykisk balance hos individet samt social tilpasning (Jørgensen, 2009, p. 55). Omvendt fremstår *de primitive (umodne) forsvarsmekanismer*, såsom projektion, splitting, devaluering mv., ikke altid ligeså hensigtsmæssige for individet. De kan dog have en hensigtsmæssig effekt over

kortere tid, hvor de dæmper angstniveauet, men på længere sigt er det belastende for ego'et og dets relationer (ibid.). De primitive forsvarsmekanismer påvirker især individets psykiske funktion og ses ofte i forbindelse med PF. Dette skyldes, at forsvarsmekanismerne forårsager store vanskeligheder, fordi ego'et svækkes, og dets evne til at have en realistisk forestilling af sig selv og andre mindskes (ibid.).

2.2 Den psykodynamiske udviklingspsykologi

Psykoanalysen dækker efterhånden over mange teorier, som på forskellig vis interesserer sig for den psykologiske udvikling. Derfor er der ikke længere tale om én enkelt teori, men i stedet skal forskellige teorier ses som inspireret af psykoanalysen (Mortensen, 2006, p. 26). Dette ses også i forbindelse med den psykodynamiske udviklingspsykologi, som tager udgangspunkt i den traditionelle psykoanalyse og dele af dens hovedtræk (Havnesköld & Mothander, 2005, p. 44). Mange teoretikere er dog ikke nødvendigvis enige i de oprindelige psykoanalytiske begreber, hvorfor man i stedet ofte anvender betegnelsen *psykodynamisk teori* (ibid., p. 45). I lighed med den psykoanalytiske teori omfatter den psykodynamiske teori ligeledes flere forskellige teorier med både ligheder og forskelle. De psykodynamiske teorier er dog alle af den fælles overbevisning, at al menneskelig adfærd skal betragtes som meningsfuld – ligegyldigt om den er bevidst eller ubevidst. Endvidere opfattes den senere udvikling som værende påvirket af den tidligere, og den psykologiske udvikling ansues derfor som kumulativ (ibid.).

De tre teorier, der anvendes i projektet, har alle fokus på det udviklingspsykologiske perspektiv, som har til hensigt at beskrive individets psykiske udvikling igennem bl.a. den dynamiske, kognitive og emotionelle proces (ibid., 19). Teorierne er videreudviklinger fra den traditionelle psykoanalyse, som teoretikerne på nogle punkter har hentet inspiration fra, mens de på andre punkter adskiller sig væsentligt.

2.2.1 Tilknytningsteori

Tilknytningsteorier danner grundlag for et skift inden for den psykoanalytiske teori og har en mere biologisk forankret opfattelse af både normal samt patologisk udvikling (Mortensen, 2006, p. 38). Dette radikale skift opstår på baggrund af en

række observationer af småbørn, som har været adskilt fra deres forældre enten pga. hospitalsindlæggelser eller længerevarende ophold på institution. Observationerne viste at tidlige adskillelser kunne medføre langvarige følger, hvilket bl.a. viste sig i form af at de småbørn, der mistede flere omsorgspersoner, efterfølgende havde store problemer med at knytte sig til nye omsorgsgivere, eller at de i værste fald helt mistede evnen til tilknytning (ibid., p. 38f). Herefter blev fokus rettet mod en omfattende og systematisk forskning i barnets tidlige tilknytning til omsorgspersonerne. Nogle af de væsentligste hovedteoretikere inden for dette område er den engelske psykiater John Bowlby (1907-1990) og hans samarbejdspartner, den canadiske psykolog Mary Ainsworth (ibid., p. 39). Bowlby forkastede Freuds driftsteori på mange punkter, idet han mente, at den fokuserede for meget på individets tilfredsstillelse. Ifølge Bowlby skulle alternativet i stedet være en instinktteori, som snarere ser artens overlevelse som det hovedsagelige handlemotiv. Bowlby havde stor indflydelse inden for det psykoanalytiske område, idet hans udgangspunkt for tilknytningsteorien var direkte observationer af samspillet mellem mor og barn (Olsen & Køppe, 1996a, p. 559).

2.2.2 Mentaliseringsteori

På samme måde som i tilknytningsteorien, hvor relationen mellem barn og omsorgsperson ses som et centralt aspekt, gør det samme sig gældende i teorierne, der omhandler affektregulering og mentalisering (Mortensen, 2006, p. 40). Fonagy (f. 1952) og kollegaers teori bygger på tilknytningsteorien og skal ses som en videreudvikling af forståelsen af tilknytningens evolutionære funktion. De mener, at tilknytningen til de tidligere relationer bør udstyre spædbarnet med et miljø, hvor det kan danne en forståelse af både sit eget og andres sind (Fonagy, Gergely, Jurist & Target, 2007, p. 16f). De stiller sig dog også kritiske over for dele af tilknytningsteorien og bevæger sig til dels væk fra Bowlbys model, hvori tidlige relationer danner et skema for senere relationer. De mener i stedet, at tilknytningsmønstrene bør omfortolkes sådan, at den trygge tilknytningsrelation er tegn på en forholdsvis god evne til at håndtere de nære interpersonelle relationer. Omvendt gør det modsatte sig gældende, da en utryg tilknytning er tegn på en dårlig evne til at mestre disse relationer – dermed viser den manglende mentaliseringsevne sig i form af manglende organisering af tilknytningssystemet (ibid., p. 18f).

2.2.3 Egopsykologisk objektrelationsteori

Otto Kernberg (f. 1928) er ikke på samme måde inspireret af tilknytningsteorierne, og teoretisk står han mere i relation til de egopsykologiske teorier og objektrelationsteorierne (Mortensen, 2006, p. 181f). De egopsykologiske og objektrelationsteorierne udviklede sig begge i 1930'erne og frem til 1950'erne (Mortensen, 2006, p. 34; Havnesköld & Mothander, 2005, p. 30). Egopsykologien udvidede psykoanalysens interessefelt til i højere grad at omfatte en mere generel udviklingspsykologi. Denne ændring skyldes også observationer af børn, hvorefter omgivelsernes betydning for barnets udvikling blev central for egopsykologerne samt deres anerkendelse af, at svigt i omgivelserne kunne have fatale konsekvenser for barnet (Mortensen, 2006, p. 34f). Kernberg er især inspireret af Melanie Kleins objektrelationsteori, som tillagde barnets tidligste udviklingsstadier stor betydning for den psykiske udvikling. Klein fokuserede på relationerne til *objekterne*, som dækker over barnets interaktion med både ydre og indre personer samt relationen her imellem. Skellet mellem de *ydre-* og *indre objekter* relaterer sig til henholdsvis de faktiske personer i barnets liv og barnets indre billeder af dem, dvs. virkelige og fantaserede (ibid., 36). Objektrelationsteorierne anskuede relationerne til objekterne som byggestenene i barnets personlighedsopbygning og ser dem som udviklet på baggrund af selv- og objektrepræsentationerne (ibid.). Det essentielle ved Kernberg i både et teoretisk og historisk perspektiv er, at han forener egopsykologien med Freuds klassiske psykoanalyse samt objektrelationsteorien i en metapsykologi⁴, hvori han lader sig inspirere af elementer i de forskellige psykoanalytiske teorier (Olsen & Køppe, 1996b, p. 782f).

⁴ Freud anvendte begrebet *metapsykologi* om sin generelle abstrakte teori om det psykiske (Pedersen, 2003, p. 51).

3. Tilknytningsteori

Følgende afsnit vil indeholde en redegørelse af Bowlbys tilknytningsteoretiske forståelse af børns tidlige nære relationer og hans etologiske tilgang hertil. Beskrivelsen involverer nogle af hans væsentligste nøglebegreber, og herunder inddrages også Bowlbys samarbejdspartner, Mary Ainsworth, idet hun bidrog til videreudviklingen af teorien.

3.1 En etologisk tilgang

Som skildret i det teoretiske fundament danner tilknytningsteorien grundlag for et skift inden for den psykoanalytiske teori. Bowlby havde en mere biologisk forankret opfattelse og var især inspireret af etologien. Han inkorporerede bl.a. teori fra denne videnskabsgren i et forsøg på at give en forklaring på sine observationer og erfaringer med småbørns tilknytning. Etologien beskæftiger sig med dyrs adfærd, og adskillige forskere har undersøgt dyreungers tilknytning til deres mødre, og Bowlby fandt især denne biologiske model mere anvendelig i beskrivelsen af menneskers psykiske udvikling end den fysiske, som indtil da havde været fokus i psykoanalysen (Mortensen, 2006, p. 202f). Bowlby var dog opmærksom på de komplikationer, der kunne være ved at generalisere fra dyr til menneske, men han var samtidig af den overbevisning, at mennesket deler mange anatomiske og fysiologiske træk med andre dyrearter. Endvidere mente han, at det var rimeligt at antage, at der kan være adfærdsmæssige ligheder mellem mennesker og dyr grundet et evolutionært perspektiv, hvor arterne har fælles stamfædre (Smith, 2003, p. 16).

3.1.1 Instinktiv adfærd

Et begreb i etologien, som især fascinerede Bowlby, var betragtningen om *instinktiv adfærd* (Mortensen, 2006, p. 203). Den instinktive adfærd er karakteriseret af tre hovedelementer: 1) Adfærdsmønstret anskues som forudsigeligt og genkendeligt for stort set alle af samme art eller køn. 2) Det skal ses som en rækkefølge af adfærd, der fremkommer på en forudsigelig måde snarere end en enkel reaktion på en enkel stimulus. 3) Følgerne af adfærden er uden tvivl af stor betydning, idet de bidrager til enten individets eller artens overlevelse (ibid.). Begrebet dækker dermed over en

opfattelse af, at den instinktive adfærd ofte har nogle virkninger, som på helt afgørende facon tjener til individets eller artens overlevelse (ibid.). Instinktiv adfærd skal ikke kun opfattes som værende medfødt eller nedarvet. Det, der arves, skal snarere ses som en mulighed for at udvikle bestemte adfærdssystemer, som påvirkes af de omgivelser, hvori udviklingen finder sted (Bowlby, 1969, p. 45).

3.1.2 Adfærdssystemet

Den instinktive adfærd var ikke det eneste begreb, som Bowlby hentede inspiration fra i etologien. Begrebet *adfærdssystemet* skal ses i lighed med et fysiologisk system, der er organiseret homeostatisk (Bowlby, 1998, p. 37). Det omhandler fx reguleringen af kropstemperaturen eller blodtryk, således at det holder sig inden for rimelighedens grænser (ibid.). Adfærdssystemer kan på samme måde, som et fysiologisk system, være aktivt eller inaktivt. Måden, hvorpå disse aktiveres, afhænger af informationer fra sanseorganerne, fx bestemte påvirkninger fra omgivelserne, hormonale indvirkninger eller centralnervesystemets funktion. Ydermere kan adfærdssystemer også være aktiveret samtidigt, hvorved de enten kan give støtte til eller være i modstrid med hinanden. Dette ses bl.a. ved undertrykkelse af den ene adfærd, som resulterer i skiftende adfærd eller forskydning og/eller irrelevant adfærd – oftest i form af overspringshandlinger (Mortensen, 2006, p. 204f). Adfærdssystemerne regulerer nogle af de områder, hvortil vores stærkeste følelser er tilknyttet. Et af de vigtigste områder er barnets tilknytning til de primære omsorgspersoner, forældrenes tilknytning til barnet, seksuel tilknytning samt barnets tilknytning til alderssvarende andre (ibid., p. 206).

3.2 Tilknytning og tilknytningsadfærd

Bowlbys teori om adfærdssystemerne skal ses i relation til tilknytning og tilknytningsadfærd. Bowlby påpegede vigtigheden af at skelne mellem barnets tilknytning og tilknytningsadfærd. Begrebet *tilknytning* relaterer til, at barnet er knyttet til eller har tilknytning til et andet menneske. Det henviser dermed til, at barnet er disponeret til at komme i tæt kontakt og nærhed med det pågældende menneske under bestemte betingelser (Bowlby, 1998, p. 36). Denne form for disposition er en vedvarende egenskab hos det tilknyttede individ, der ikke ændres

betydeligt med tiden, og som heller ikke påvirkes særligt af en forbigående situation (ibid., p. 36f). Modsat står betegnelsen tilknytningsadfærd, som Bowlby definerer på følgende måde:

”Tilknytningsadfærd er enhver form for adfærd, der bevirker, at en person opnår eller opretholder tæt kontakt med et andet klart identificeret individ, som opfattes som værende bedre i stand til at klare sig i verden. ” (Bowlby, 1998, p. 35).

Betegnelsen relaterer derfor til de forskellige former for adfærd, som individet indimellem anvender for dermed at opnå og/eller bibeholde den tilstræbte nærhed (Bowlby, 1998, p. 37). Denne adfærd er mest observerbar, når individet er udmattet, syg eller bange og derfor bedst beroliges af støtte, trøst og omsorg. I andre tilfælde fremstår adfærden ikke iøjnefaldende, men det giver stadig individet en følelse af tryghed at vide, at tilknytningsfiguren er til rådighed, når dette er nødvendigt. Netop også dette element af sikkerhed fordrer lysten hos den tilknyttede til at vedligeholde og påskønne relationen til tilknytningsfiguren (ibid., p. 35). Tilknytningsadfærden anses som en integreret del af stort set alle mennesker, og forekommer livet igennem, selvom den er tydeligst i de tidlige leveår hos barnet. Især i kritiske situationer i livet bliver tilknytningsadfærden synlig, og dens biologiske funktion er derfor relateret til beskyttelsesfunktionen. Det giver en fundamental sikkerhedsfølelse at holde sig i nærheden af et andet menneske, som vi nærer stor tillid til samt har en forventning om vil være til rådighed i kritiske situationer (ibid.). Ifølge Bowlby skal barnets afhængighed af moderen ses som udfaldet af et sæt af særligt, og til dels, forudbestemte adfærdsmønstre, der almindeligvis udvikles i løbet af barnets første leveår. Adfærdsmønstrene har den indvirkning, at barnet i den tidlige barndom i størstedelen af tiden er i nærheden af sin moder, og adfærden bliver mere eller mindre cybernetisk organiseret. Dvs. at adfærden aktiveres under bestemte betingelser, som fx indre tilstande hos barnet i form af sult, træthed, smerte eller sygdom, ved at moderen går fra barnet eller på baggrund af forskrækkelser eller afvisninger fra andre mennesker i omgivelserne (Mortensen, 2006, p. 206f). Børnene foretrækker som hovedregel én bestemt person, som oftest moderen, når de har behov for omsorg og trøst, hvorimod tilknytningsadfærden kan komme til udtryk over for mange forskellige personer (Bowlby, 1998, p. 37).

3.2.1 Udviklingen af tilknytningsadfærden

Den skildrede tilknytningsadfærd består af en række delkomponenter, der kan opdeles i to overordnede hovedgrupper: Den første hovedgruppe består af *signaladfærd*. Denne adfærd har igennem gråd, smil, kalden osv. til hensigt, at få moderen til at nærme sig barnet (Mortensen, 2006, p. 207). Den anden hovedgruppe dækker over *tilnærmelsesadfærden*, som omvendt har til hensigt at bringe barnet tættere på moderen. Denne adfærd udføres i begyndelsen ved, at barnet klynger sig til moderen og senere begynder at følge efter hende i stedet (ibid., p. 208). Disse to former for adfærd udvikles forholdsvis uafhængigt af hinanden i begyndelsen af barnets første leveår. Derefter integreres og centrerer de til i højere grad at være rettet mod en bestemt person. Ifølge Bowlby udvikles tilknytningsadfærden i det første leveår, og han er af den overbevisning, at den formentlig allerede begynder at tage form før 6-ugers alderen. Barnets parathed til at etablere tilknytningen eskaleres dog i 4-6 måneders alderen og er sædvanligvis iøjnefaldende efter seks måneder (ibid.). I begyndelsen af etableringen af tilknytningen er det især moderens opgave at bibeholde nærheden til barnet, hvorefter barnet i større omfang tager over. Det er karakteristisk for udviklingen af tilknytningsadfærden, at denne er veludviklet i barnets andet leveår, og at denne aktiveres, når enten der sker noget uforudsigeligt i omgivelserne eller ved adskillelse fra moderen (ibid.).

Udviklingen af tilknytningsadfærden kan beskrives ud fra fire faser: *Den første fase* omfatter fra fødslen og til 8-12 ugers alderen. I denne fase orienterer barnet sig ifht. omgivelserne, men differentierer kun i afgrænset omfang mellem personer. *I anden fase*, fra ca. 12 uger til seks måneder, rettes barnets signaler oftest imod moderen eller begge forældre, og adfærden over for forældrene er anderledes end adfærden over for andre mennesker (Mortensen, 2006, p. 208). *Den tredje fase*, fra 6-7 måneders alderen og ind i tre års alderen, henviser til en periode, hvor barnet selv tager initiativ til nærhed gennem egne bevægelser og signaler. Barnet har stadigvæk ikke en forståelse af, at moderen har sin egne mål og har heller ikke en fornemmelse af, hvad der har indflydelse på hendes adfærd (ibid.). Den sidste og fjerde fase tager form i barnets tredje leveår, og det er i denne periode at dannelsen af et målkorrigeret partnerskab, hvor både barnet og moderen kan udforme planer, dele dem og have fælles mål, skabes (ibid., p. 209). Det kan være problematisk at definere præcist, hvornår et barn er tilknyttet – det er ikke tilfældet i den første fase, men det er klart

tilfældet i tredje fase. Tilknytningsadfærden aftager langsomt efter tre års alderen, men tilknytningen fortsætter ind i voksenalderen og rettes også mod andre mennesker. Det essentielle for tilknytningen er ikke selve pasningen af barnet men er snarere relateret til måden, hvorpå tilknytningspersonen reagerer på barnets behov (ibid.).

3.3 Arbejdsmodeller

Barnets tilknytning til sine omsorgspersoner har ikke kun betydning i barndommen, men også på længere sigt. Barnets tidlige erfaringer fra interaktionen danner grundlag for forestillinger om, hvordan denne kan foregå. Bowlby betegner disse forestillinger som barnets *arbejdsmodeller* af henholdsvis sig selv og sine tilknytningspersoner (Schousboe, 2007, p. 479). Arbejdsmodellernes funktion er at give barnet mulighed for at simulere forløb og efterfølgende forholde sig til en given situation (Schousboe, 2007, p. 479; Mortensen, 2006, p. 211). Disse indre arbejdsmodeller af omverden udvikles af alle, og det essentielle i dem er dannet på baggrund af barnets tilknytningsfigurer (Mortensen, 2006, p. 211). En positiv arbejdsmodel kræver, at moderen er støttende og til rådighed for barnet, og omvendt dannes en mere problematisk model ud fra en mor, der ikke omfatter de ovenstående aspekter (Schousboe, 2007, p. 479). Modellerne fungerer automatisk og er ubevidste, hvilket skyldes at modellerne med tiden er blevet internaliseret og overgeneraliseret. Børn, der har en positiv arbejdsmodel med en forestilling om at føle sig påskønnet, vil overføre denne fornemmelse over til andre situationer. Det omvendte ses ved en negativ overføring grundet en mere problematisk arbejdsmodel (ibid.). Selvom modellerne er forholdsvis stabile, er det dog muligt for barnet at opdatere sine indre arbejdsmodeller i takt med, at det gør sig nye dagligdagserfaringer (ibid., p. 479). Det kan dog forvolde komplikationer, og det er ikke let at ombytte arbejdsmodellerne (Mortensen, 2006, p. 212f).

3.4 Tilknytningsmønstre

Den canadiske kliniske psykolog, Mary Ainsworth (1913-1999), havde stor betydning for Bowlbys udvikling af tilknytningsteorien og bidrog med mange væsentlige aspekter til teorien. Ainsworth bidrog bl.a. med begrebet *en sikker base*,

som dækker over en forståelse af, at barnet igennem en god tilknytning til forældrene får muligheden for at udvikle en sikker base, hvorfra barnet trygt kan udforske verdenen omkring sig (Mortensen, 2006, p. 210). Hun var interesseret i børnenes adfærdsmønstre og på samspillet mellem mor og barn. Igennem sit arbejde blev hun opmærksom på store individuelle forskelle hos mødrene i henhold til, hvordan de reagerede på deres børns signaler. Især Ainsworths arbejde med *Fremmed-situationen* har haft stor betydning for udviklingen, samt belysningen af en række typiske tilknytningsmønstre hos småbørn (ibid.). Fremmed-situationen anvendes i observeringen af barnets tilknytnings- og udforskningsadfærd. Selve situationen består i, at både moderen og barnet introduceres til et fremmed værelse med legetøj, hvori de i begyndelsen befinder sig alene, men senere får selskab af en fremmed person. Herefter forlader moderen kort værelset for derefter at komme ind til barnet igen. Den fremmede person forlader værelset og derefter også moderen, så barnet nu befinder sig for sig selv i det fremmede rum. Afslutningsvis vender den fremmede først tilbage, og efterfølgende kommer også moderen. Formålet er at undersøge, hvorledes børnene reagerer i en ukendt situation, når de er adskilt fra moderen og derefter genforenes. Ainsworth fandt i de oprindelige undersøgelser, at det var muligt at inddele småbørnenes reaktioner på adskillelse og genforening ud fra tre karakteristiske reaktionsmønstre (ibid., p. 233f).

3.4.1 Det undgående tilknytningsmønster

Børnene i denne kategori havde en tendens til at virke triste som følge af adskillelsen fra moderen, men samtidig ignorerede de hende, når hun efterfølgende kom tilbage igen. Dette gjorde sig især gældende efter anden separation, hvor adskillige af børnene var langt mere imødekommende over for den fremmede person frem for deres egen moder (Mortensen, 2006, p. 234).

Det undgående tilknytningsmønster hænger sammen med, at børnene ikke har troen på, at omsorgspersonerne vil være til rådighed, når det har behov for det. Børnene forventer i stedet afvisning fra forældrenes side (Bowlby, 1998, p. 138f). Denne uhensigtsmæssige tilknytningsstil er en konsekvens af gentagne afvisninger fra især moderen og en manglende reaktion på barnets mest elementære behov for trøst og/eller beskyttelse. Barnet forsøger derfor at klare sig på egen hånd (ibid., p. 139).

3.4.2 Det sikre tilknytningsmønster

Børnene med dette mønster var karakteriseret af en sikker tilknytning, hvor de udviste tilfredshed, legede upåvirket samt opsøgte kontakt med moderen, når hun igen vendte tilbage til værelset. På trods af at børnene i nogle af tilfældene gav udtryk for, at de var fortvivlede og kede af det pga. adskillelsen, var det muligt at trøste dem, indtil moderen vendte tilbage igen, hvorefter børnene genoptog deres leg (Mortensen, 2006, p. 234).

Det sikre tilknytningsmønster henviser derfor til individer, der har fuld tillid til deres primære omsorgspersoner og har en forventning om, at de vil være til rådighed i situationer, der kan skabe frygt hos barnet. Dette tilknytningsmønster forbindes ligeledes med en sikker base. Mønsteret styrkes yderligere hos barnet i de tidlige leveår, hvis forældrene formår at reagere hensigtsmæssigt og kærligt på barnets signaler i de situationer, hvor barnet søger omsorg og beskyttelse mod ukendte situationer (Bowlby, 1988, p. 138).

3.4.3 Det ambivalente tilknytningsmønster

De børn, der var kendetegnet i denne kategori blev ofte meget kede af det, når deres moder forlod værelset, og de var vanskelige at berolige, selv når moderen vendte tilbage igen. Børnene var dog kontaktsøgende, men på samme tid også modstræbende (ambivalente) og aggressive, hvilket ofte kom til udtryk, når mødrene forsøgte at få dem til at lege på egen hånd. Omvendt optrådte børnene passive i situationer, hvor andre børn legede aktivt (Mortensen, 2006, p. 234).

Børnene med dette tilknytningsmønster er usikre på omsorgspersonernes støtte og hjælpsomhed og føler sig ofte ikke overbevist om, at forældrene vil være behjælpelige, hvis dette er nødvendigt. Denne usikkerhed afføder en tendens hos barnet til at være omklamrende og bange for at udforske omgivelserne på egen hånd – dvs. en form for adskillelsesangst (Bowlby, 1998, p. 138). Mønstreret opstår pga. et meget skiftende reaktionsmønster hos omsorgspersonerne, hvor de i nogle situationer reagerer hensigtsmæssigt på barnets behov, mens de i andre ikke forekommer tilgængelige og støttende (ibid.).

3.4.4 Det desorganiserede tilknytningsmønster

Oprindeligt dækkede de tre ovenstående tilknytningsmønstre de fleste adfærdsmønstre ved de observerede småbørn. Dog har det vist sig, at der i enkelte tilfælde er undtagelser, hvor småbørn udviser en adfærd, der ikke stemmer overens med nogle af de tre pågældende tilknytningsmønstre (Bowlby, 1998, p. 139). I de observerede situationer reagerede den ukendte gruppe af børn på meget forskellig vis: Et af børnene stivnede og stoppede med at bevæge sig, et andet var konfust, og et tredje stoppede af uforklarlige årsager pludselig sine bevægelser, men fælles for dem alle var, at de fremstod som desorganiserede (ibid.). Mary Main og hendes kollegaer dannede derfor på baggrund af yderligere forskning endnu et tilknytningsmønster. Dette relaterede sig til de børn, hvis adfærdsform fremkommer som en desorganiseret udgave af et af de tre typiske tilknytningsmønstre – hovedsageligt det ambivalente tilknytningsmønster (ibid.). Det er dog vigtigt at påpege, at man ikke bør opfatte den desorganiserede tilknytning som et fjerde tilknytningsmønster, men snarere skal se det som et mønster, der henviser til, at barnets udviklede tilknytningsstrategi ikke ”holder”. Dermed er det desorganiserede tilknytningsmønster udtryk for, at barnets strategi ifht. en bestemt person forhindres i at fungere optimalt og derfor bryder sammen. Dette ses i en adfærd, der er præget af fraværet af en tydelig strategi (Broberg et al., 2010, p. 173). Den desorganiserede adfærd fremstår i sig selv modsigelsesfuld og involverer fx pludselige retnings- eller bevægelsesændringer, der kan siges at være desorienterede. Begrebet *desorganisation* refererer til de situationer, hvori barnet udviser en adfærd, der ikke fører til, at barnet kommer tættere omsorgspersonen, men samtidig heller ikke formår at anvende en alternativ strategi. Derfor er der ikke tale om et karakteristisk adfærdsmønster, men snarere fraværet af et sammenhængende mønster (ibid., p. 174f).

Forekomsten af den desorganiserede adfærd dækker over et overraskende stort antal børn. En meta-analyse, baseret på mere end 6.000 børn fra cirka 80 undersøgelser, foretaget af Marinus van Ijzendoorn og kollegaer viste, at i gennemsnit blev 15 % af de undersøgte børn i de normale middelklassefamilier vurderet til at have et desorganiseret tilknytningsmønster (van Ijzendoorn, Schuengel & Bakermans-Kranenburg, 1999, p. 240-242). Ifølge studiet er derfor ét ud af syv børn karakteriseret ved det desorganiserede tilknytningsmønster. van Ijzendoorn og kollegaer påpegede endda, at forekomsten af dette mønster var endnu højere i de

risikogrupper, der indgik i undersøgelserne, hvor familierne var kendetegnet af bl.a. psykisk sygdom, misbrug hos én af forældrene, socioøkonomiske problemer og/eller alvorlig omsorgssvigt (ibid., p. 242).

Som skildret i ovenstående undersøgelse forekommer det desorganiserede mønster i nogle tilfælde hos børn, der har gennemgået fysisk mishandling og/eller oplevet alvorlig vanrøgt. Andre gange gør mønsteret sig gældende ved børn, hvor moderen er alvorligt psykisk syg af en form for bipolar affektiv sygdom, hvorfor barnet har store besværligheder med at forudsige moderens adfærd. Dernæst ses det også i tilfælde med børn, som lever sammen med en moder, der stadig lever i stor sorg over tabet af en forældrefigur i sin egen barndom, eller ved børn hvis mødre selv har oplevet fysisk mishandling eller seksuelt misbrug i barndommen (Bowlby, 1998, p. 139). De fleste børn, som har været udsat for en eller anden form for omsorgssvigt, udvikler et desorganiseret tilknytningsmønster, og det kommer sig af, at de enten har oplevet forældrene som skræmte og/eller hvis forældrene udsætter børnene for skræmmende oplevelser (Killén, 2012, p. 46f).

En af forældrenes mest fundamentale opgaver er at bidrage med beskyttelse til barnet, og taget i betragtning at barnet fra spæd er forprogrammeret til netop at søge beskyttelse hos sine forældre, er det særdeles alvorligt, når beskyttelsesstrategien ikke kan anvendes som i det desorganiserede tilknytningsmønster (Broberg et al., 2010, p. 179). Det uløselige paradoks for børnene omfatter, at barnet er bange for den person, der bør berolige det og mindske frygten. Heri opstår den desorganiserede adfærd, hvor barnet er forprogrammeret til at opsøge beroligelse hos tilknytningspersonen, som det samtidig har erfaring med at burde flygte fra (ibid.). Omsorgsgiverne er årsagen til barnets frygt og fortvivlelse, og oftest relaterer børnene nærhed med frygt frem for tryghed (Killén, 2010, p. 117). Derfor vil disse børn forsøge at undgå nærhed, og de kan udvise en kontroladfærd over for deres nære relationer ved at forsøge at styre og kontrollere samspillet. Endvidere er børnenes adfærd kendetegnet ved, at de ikke til fulde formår at regulere deres egne følelser og derfor følelsesmæssigt er prægede af vrede, frygt, angst og andre uhensigtsmæssige, følelsesmæssige reaktioner (ibid., p. 122f).

3.5 Tilknytningsforstyrrelse og psykopatologisk adfærd

Bowlbys teori om tilknytningsrelationer er ikke blot henvendt til den normale udvikling, da den også retter sig mod forståelsen af psykopatologi, herunder også PF. De omsorgssvigtede børn danner uhensigtsmæssige og negative arbejdsmodeller af sig selv og andre, som fører til arbejdsstrategier, der vil bringe dem i risiko for psykiske problematikker (Rechenbach, 2003, p. 623). Arbejdsmodellerne vil derefter senere danne og strukturere bevidstheden i enten en heldig eller mindre heldig retning hen imod en psykopatologisk udvikling (ibid.). Ifølge Bowlby skal psykopatologi hos voksne ses som en fejludvikling på baggrund af manglende omsorg, idet tilknytningsteorien betragter barnets tilknytning til den primære omsorgsgiver, som værende forudsætningen for psykisk sundhed og velvære. Bowlby var af den opfattelse, at barnets udvikling kunne gå alle veje – det elementære i hvilken retning det bliver er afhængig af forældrenes tilgængelighed (ibid., p. 624). Som beskrevet, vil tilgængelige forældre give barnet mulighed for at udforske verden fra en sikker base, og det kan dermed selv vælge, hvilke veje det tager. Omvendt har utilgængelige forældre den indvirkning, at barnet ikke har en sikker base at undersøge omgivelserne på på egen hånd. Barnet efterlades dermed med relativt få muligheder. Tilknytningsteorien anser dermed psykopatologisk adfærd som et udfald af få eller helt manglende valgmuligheder for barnets vedkommende (ibid.).

Inden for tilknytningsteorien kan der hurtigt opstå forvirring vedrørende anvendelse af lignende begreber. Det er dog vigtigt at skelne mellem *usikker tilknytning*, som er beskrevet i forbindelse med den ambivalente- og undvigende tilknytningsadfærd, og en reel tilknytningsforstyrrelse. En *tilknytningsforstyrrelse* (TF) henviser til både emotionelle samt adfærdsmæssige forstyrrelser, hvor barnets reaktionsmønster er vedvarende uhensigtsmæssigt (Rechenbach, 2003, p. 624). Den usikre tilknytning skal ses som værende en mildere tilstand end selve TF. Dette kommer sig af, at børn, der er diagnosticeret med en decideret TF, også altid vil være usikkert tilknyttet, mens det ikke nødvendigvis gør sig gældende i de omvendte tilfælde (ibid.).

TF betegnes i det internationale diagnosesystem, ICD-10, som en PF, ikke en sindssygdom, i barndommen/puberteten (Rygård, 2009, p. 13). I ICD-10 er TF opdelt i to forskellige former: *Reaktiv tilknytningsforstyrrelse* (F94.1) og *usektiv uhæmmet*

kontaktform (F94.2). Den første form henviser til børn, der ikke i den tidlige barndom har lært at danne stærke og langvarige relationer til andre og derfor ofte reagerer negativt på intimitet fra andre mennesker (ibid., p. 13f). Endvidere kommer denne TF emotionelt til udtryk i deres adfærd ved fx en klæbende, ikke-samarbejdsvillig attitude, usædvanlig omsorg over for voksne eller ved en selvødelæggende adfærd, hvor barnet eller den unge ikke formår at tage vare på sig selv og søger truende situationer (Rechenbach, 2003, p. 625). Et barn med en reaktiv TF vil formentlig have samme form for adfærd, uanset om det er omgivet af en kærlig plejefamilie eller lever som gadebarn. Selv i trygge omgivelser vil barnet endda kunne fungere endnu dårligere, da disse børn ofte har svært ved at være i omgivelser, der stiller krav til nærhed, omsorg og gensidighed (Rygård, 2009, p. 14).

Den anden form for TF, den uselektive uhæmmede kontaktform, er karakteriseret af børn og unge, der ukritisk samt overfladisk udviser tilknytningsadfærd over for både bekendte og ukendte personer. Adfærden bliver ikke forpligtende eller varig for barnets vedkommende, og der ses hyppige skift mellem nye tilfældige voksne (ibid., p. 15). Børnene er derfor karakteriseret ved, at de ikke har en foretrukken tilknytning og ikke kan skelne mellem tætte og mere uvæsentlige relationer (Rechenbach, 2003, p. 625).

TF ses som oftest i forbindelse med alvorlig omsorgssvigt, men denne sammenhæng skal ikke opfattes som deterministisk. TF er en kombination af flere forskellige faktorer, som både omfatter dårlig omsorgskvalitet, familiens sociale netværk og kvaliteten af den øvrige familie og alternative miljøer (fx skole, børnehave). Derfor skal den atypiske tilknytning ikke alene anses som værende forudsigende for senere psykopatologi (Smith, 2003, p. 230).

På trods af at den desorganiserede tilknytning skal ansues som én blandt mange risikofaktorer for udviklingen af PF, herunder både TF og BPF, er det væsentligt at kigge på de aspekter, som kan være en medvirkende risikofaktor (Jørgensen, 2009, p. 369f). Det førnævnte uløselige paradoks: Hvor barnet står i det dilemma, at det bør søge trøst hos den primære omsorgsperson, som det samtidig frygter, ses ligeledes ofte ved borderline-tilstande. Individet med borderline har ofte besvær med at opstille grænser samt regulere nærheden og afstanden i relationer, hvorfor de ofte kan komme til at fremstå krænkende og dermed forårsage konflikter (ibid., p. 370).

Disse vanskeligheder med at fungere optimalt i relationelle sammenhænge kan have en yderligere negativ indvirkning, da denne krænkende holdning kan være meget frustrerende for individets omgivelser, hvorfor omgivelser ofte reagerer med at trække sig. Som følge heraf forværres individets tilstand blot, da dets forestilling om at det ikke er muligt at have tillid til andre og at relationerne aldrig varer ved i længere tid bekræftes. Derfor præges individets reaktionsmønster endnu engang af en følelse af tillidsbrud og svigt, hvilket ses i form af individets forvirrende og modsatrettede adfærd, som er et forsøg på at beskytte sig selv imod angsten for at blive svigtet igen (ibid., p. 371). Selvom den desorganiserede tilknytning ikke skal ses som deterministisk for udviklingen af senere psykopatologi, er tilknytningsrelationen en særdeles betydningsfuld, om ikke et afgørende element, i barnets tidlige udvikling. Når forældrene ikke formår at leve op til deres mest essentielle funktion – at bidrage med beskyttelse af deres barn – er det særdeles alvorligt, og det kan have foruroligende komplikationer for den senere udvikling (Smith, 2003, p. 244).

4. Mentaliseringsteori

Dette afsnit vil rumme en redegørelse af de fundamentale perspektiver i mentaliseringsteorien, hvor der vil være et særligt fokus på sammenhængen mellem mentalisering og tilknytning.

4.1 Fonagy og kollegaer

Bowlby var af den overbevisning, at relationen mellem den primære omsorgsperson og barn har stor betydning for barnets psykiske sundhed. Forskelle i trygheden i tilknytningen mellem omsorgsperson og barn vil have langvarige komplikationer for tætte relationer i fremtiden, selvforståelse og psykisk lidelse (Fonagy, 2006a, p. 38). Den samme opfattelse har mentaliseringsteorien, som er formuleret og udarbejdet af psykoanalytikeren Peter Fonagy og hans medarbejdere (Wennerberg, 2011, p. 89). Ifølge Fonagy og hans samarbejdspartner, Mary Target, er tilknytningsrelationen mellem barn og omsorgsperson af afgørende betydning for udviklingen af et selvregulerende informationskontrollsystem i barnet. De opfatter tilknytningsbåndet som den platform, hvorfra barnet lærer at regulere sine emotioner (Sørensen, 2006, p. 13). Fonagy og kollegaers teori om mentalisering bygger på tilknytningsteorien og skal ses som en videreudvikling af forståelsen af tilknytningens evolutionære funktion. De mener, at tilknytningen til de tidligere relationer har den essentielle rolle at udstyre spædbarnet med et miljø, hvor det kan danne en forståelse af både sit eget og andres sind (Fonagy et al., 2007, p. 16f).

4.2 Mentaliseringsteoretisk perspektiv

Mentaliseringsteorien bygger sine teoretiske overvejelser på en antagelse af, at mennesket er født med et grundlæggende behov for både at blive set samt forstået som værende et mentalt væsen. Det drejer sig ikke kun om én selv, men også om andre personer (Wennerberg, 2011, p. 90). Det helt essentielle for mentaliseringsevnen er omsorgspersonens basale forståelse samt måde at forholde sig til indre, mentale tilstande (ibid.). Det er derfor ofte i sammenhæng med tilknytningsrelationer, at mentaliseringen svigter, hvilket dermed vidner om, at mentaliseringssvigt er kontekstafhængigt. Dette hænger sammen med, at det som

sagt er i den tilknytningsmæssige kontekst, at barnets evne til mentalisering udvikles på en mere eller mindre fyldestgørende facon (Allen, Fonagy & Bateman, 2010, p. 35).

4.2.1 Begrebet mentalisering

Begrebet *mentalisering* dækker over individets evne til at forstå både sin egen og andres adfærd, hvor denne skal opfattes som værende udtryk for indre, mentale tilstande, såsom tanker, formodninger, følelser og ønsker (Wennerberg, 2011, p. 89). Ifølge Allen og kollegaer er kernen i mentaliseringsbegrebet *at have sindet på sinde*. Selve mentaliseringen er en integreret del af individets selvindsigt og spiller derfor en vigtig rolle i håndteringen af stærke følelser (Allen et al., 2010, p. 43).

Ud fra et mentaliseringsteoretisk perspektiv dannes barnets forståelse samt oplevelse af sit eget selv, ud fra i hvilket omfang omsorgsgiverne har formået at se og opfatte barnet som et betydningsfuldt individ. Det afhænger af omsorgspersonernes evne til både at have en forståelse for, men også at kunne leve sig ind i, barnets indre verden (Wenneberg, 2011, p. 89). Dermed forsøger mentaliseringsteorien at føre tilknytningsteorien et skridt videre ved at påpege, at det er de primære omsorgspersoners evne til mentalisering i relation til barnet, der har en afgørende betydning for udviklingen af barnets sikre tilknytning (ibid.). Endvidere ses menneskets evne til mentalisering som individets *psykiske immunforsvar*, og det er især egenskaberne vedrørende tolkning og forståelse af interpersonelle begivenheder, der er betydningsfulde. Disse anvender individet i bearbejdningen samt integrationen af oplevelser, hvorefter de lagres i dets selvbiografiske hukommelse (ibid., p. 90). Ifølge Allen og kollegaer er der en sammenhæng mellem omsorgspersonens evne til mentalisering, altså dets indlevelse samt forståelse af barnets indre tilstand, og dannelsen af en sikker tilknytningsrelation hos barnet. Hertil gør det omvendte sig ligeledes gældende, idet der ses en sammenhæng mellem omsorgspersonens manglende evne til mentalisering og en usikker tilknytningsstil hos barnet (ibid.). Evnen til at forstå sig selv og andre mennesker ud fra de indre mentale tilstande udvikles dermed ikke blot på baggrund af en genetisk programmering. I stedet påvirkes denne egenskab hos barnet igennem de sociale erfaringer og oplevelser, som det gør sig i den tidlige barndom, hvilket endnu engang påviser vigtigheden af en sikker tilknytningsrelation (ibid., p. 91).

4.2.1.1 Eksplicit og implicit mentalisering

Begrebet mentalisering dækker over en række forskellige mentale processer, der relaterer sig til et bredt område af de psykologiske processer. Det er vigtigt at skelne mellem eksplicit og implicit mentalisering samt mentalisering ifht. sig selv og andre mennesker (Allen et al., 2010, p. 49). *Eksplicit mentalisering* dækker fx over at sætte ord på følelser og skal opfattes som værende symbolsk. Det er karakteristisk for sikkert tilknyttede personer, at de fortæller sammenhængende og konsekvente historier samtidig med, at personen hverken er for distanceret eller for overvældet af det følelsesmæssige element. Derimod har personer med en grundlæggende usikker tilknytning en tendens til at fortælle usammenhængende og overdetaljerede historier, der mangler indlevelse og liv (ibid., p. 50). Den eksplicite mentaliseringsform fungerer forholdsvis bevidst og reflekteret, hvorimod den *implicitte mentalisering* er automatisk samt ureflekteret. Denne form for mentalisering anvendes i vores interpersonelle samspil, hvor fx det at udvise empati i en vis grad gøres på et ubevidst niveau igennem kropsholdninger og spejlinger af ansigtsudtryk (ibid., p. 51). Den væsentligste forskel mellem eksplicit og implicit mentalisering kan ses i relation til en tilsvarende skelnen i forbindelse med hukommelsesområdet. Dette drejer sig om skelnen mellem deklarativ (eksplicit) og procedural (implicit) hukommelse: "...forskellen mellem at vide **at** og at vide **hvordan**." (ibid., p. 51). Imidlertid kan det stadig være kompliceret at lave et klart skel mellem det eksplicite og det implicitte, da det kan være besværligt at definere, hvad der er intuitivt og automatisk, samt hvad der er reflekteret og bevidst (ibid., p. 52). Det er dog klart, at når vi mentaliserer, så bevæger vi os konstant imellem mere implicitte og mere eksplicite processer. I de situationer hvor det forløber gnidningsfrit, er der som oftest ikke behov for at forholde os eksplicit – det er først relevant i de situationer, hvori vi fx undrer os over vores egen eller andres adfærd (ibid.).

4.2.2 Affektregulering

Inden en videre uddybelse af mentaliseringsteorien, er det vigtigt at redegøre for affekter og i denne forbindelse også affektregulering, da disse elementer bør ses i sammenhæng med hinanden (Bateman & Fonagy, 2007, p. 16). *Affekter* omfatter både signaler og følelser, og affekterne signalerer en behovstilstand hos barnet (Sørensen, 2006, p. 15). Begrebet *affektregulering* er et forstadium til etableringen af

mentaliseringssevnen og defineres som værende et forsøg på at regulere og minimere ubehagelige følelser samt maksimere de mere behagelige (ibid.). Ligesom tilknytning og evnen til at mentalisere anses affektreguleringen som fundamental for det psykiske velvære samt den sociale funktion. Individets evne til affektregulering er fundamentet for et sammenhængende selv. Det afgørende er, at individet er opmærksomt på og bevidst om både sine egne og andres affektive tilstand, sådan som den opleves i øjeblikket (Sørensen, 2009, p. 45f). Evnen til affektreguleringen udvikles især i forbindelse med en tryk tilknytningsrelation, og sker hovedsageligt gennem barnets primære omsorgsperson. Udviklingen består i, at omsorgspersonen aflæser spædbarnets automatiske emotionsudtryk og derefter reagerer på dem og afspejler dem i samspil med barnet (Fonagy et al., 2007, p. 158). Dermed er den ydre afspejling af spædbarnets affektudtryk et afgørende element i barnets læring, hvilket på sigt gør barnet i stand til at registrere og regulere de indre tilstandssignaler, der angiver den emotionskategori, som barnet befinder sig i (ibid., p. 159).

Fonagy og kolleger anvender *den sociale biofeedback model* til beskrivelsen af barnets emotionelle udvikling. Modellen dækker henviser til, at især moderen har stor indflydelse på reguleringen af barnets affektive tilstande, da mødre som regel er bedre til at aflæse deres børns emotionsudtryk og dermed også bidrage til reguleringen af disse (ibid., p. 154). Moderens imitation, samt indsats på at tilpasse sig til barnets emotionsudtryk, er som oftest essensen af samspillet mellem mor og barn. Det er også moderens evne til at spejle barnets affekter, som ses som et betydningsfuldt aspekt i barnets tidlige emotions- samt personlighedsudvikling. Omsorgspersonens kommunikationsadfærd påvirker dermed i høj grad barnets begyndende evne til selvregulering af deres affektive tilstande (ibid., 154-156).

Det er afgørende for barnets læring, at omsorgspersonen fortsætter med at gentage den ydre spejling af spædbarnets emotionsudtryk, da det vil have den indvirkning, at barnet gradvist bliver mere sensitiv over for de indre tilstandssignaler samt bedre kan identificere de indre stimuli. Denne læringsproces medfører, at barnet bliver i stand til, samt mere bevidst omkring, de specifikke indre signaler, som er relateret til kategoriale emotionstilstande og dermed også formår at identificere og repræsentere disse (ibid., p. 159). Fonagy og kolleger anser i denne forbindelse procedurerne ved biofeedback-træning som særligt centrale. I undersøgelser af biofeedback-træning måler forskerne ændringer i forskellige indre stimulustilstande, der ikke omgående er

perceptuelt tilgængelige for individet – fx målinger af blodtryksændringer (ibid., p. 159f). Under denne træning oplyses individet om de indre tilstandsændringer via en ydre stimulusækvivalent, hvor individet dermed kan følge udviklingen i den indre stimulus. Denne eksponeringstræning fører med tiden til en sensibilisering over for den indre tilstand, og sommetider lærer individet også at kontrollere tilstanden (ibid., p. 160). Fonagy og kolleger henviser til denne biofeedback-træning, eftersom de er af den overbevisning, at den psykologiske mekanisme, der ses i denne træning, ligeledes er involveret i affektspejling. Omsorgspersonernes affektspejling menes at være en *naturlig social feedback-træning*, som er en fundamental læringsmekanisme for barnet i *sporing og maksimering af kontingens*. Dermed er den form for social træning særdeles betydningsfuld for barnets emotionelle udvikling (ibid.).

4.2.3 Præ-mentaliserings modi

Fonagy og hans samarbejdspartner, Mary Target, har i deres arbejde forsøgt at klarlægge udviklingen af mentalisering ved bl.a. at skelne mellem to forskellige former for oplevelsesmodi, der senere integreres i den mentaliserende modus: *Psykisk ækvivalensmodus* og *forestillingsmodus* (Allen et al., 2010. p. 116). I den psykiske ækvivalensmodus forbinder børn den indre verden med den ydre verden, og de opfatter den indre oplevelse som identisk med den ydre virkelighed. Børnene har i dette modus besvær med at adskille de mentale tilstande fra den ydre realitet, og deres subjektive oplevelser forvrænges derfor. Derudover bliver børnene let overrumplet af den frygt, der er forbundet med deres forestillinger og fantasier herom (ibid., p. 116f). Omvendt opfattes den indre tilstand som værende uden relation til den ydre verden i forestillingsmodus, og der er dermed ingen forbindelse mellem børnenes fantasier og den ydre realitet. Børnene formår i deres leg at være opmærksomme på, at deres forestilling ikke skal ses som en afspejling af den ydre omverden (ibid., p. 117). Der er dog ingen af de to forskellige modi, der kan danne et ideelt forhold mellem henholdsvis den indre og ydre verden, da den psykiske ækvivalensmodus er for virkelig, og forestillingsmodus er for uvirkelig (ibid., p. 118). Disse to modi er dog stadig betydningsfulde for den normale udvikling, hvor barnet integrerer disse modi i forbindelse med udviklingen af mentaliseringsevnen. I mentaliseringsmodus har de mentale tilstande hverken et overeksponeret skær af virkelighed eller uvirkelighed, men i stedet er det vigtigt at opfatte de mentale

tilstande som udtryk for forskellige perspektiver på virkeligheden. I tilfælde med mentaliseringssvigt vender individet ofte tilbage til de præ-mentalistske modi, som også omfatter det teleologiske modus (ibid., p. 116ff). *Det teleologiske modus* henviser til, når mentale tilstande udtrykkes igennem handlinger (Hagelquist, 2012, p. 65). Ifølge Fonagy og kolleger beskrives dette modus bedst igennem tænkemåden: ”jeg tror det, når jeg ser det”. Denne form for tænkning ses ved, at det kun er de fysiske handlinger, der ifølge individet, kan tilskrives andres intentioner. Samtidig mener individet, at andres mening også kun kan ændres igennem fysiske handlinger, hvorfor det sproglige aspekt nærmest underkendes (ibid., p. 66). Mentaliseringssvigt forekommer ved alle mennesker på et eller andet tidspunkt, hvor de tidligere tænkemåder genaktiveres. Det er dog vigtigt for barnet, at have en relativ stabil mentaliseringsevne for en optimal udvikling, da disse færdigheder er centrale for affektregulering samt selvets videreudvikling (ibid., p. 68).

4.2.4 Mentalisering og tilknytning

Ifølge Allen og kollegaer er det vigtigt at anskue mentalisering og tilknytning i relation til hinanden, da de mener, at den sikre tilknytningsrelation fremmer barnets mentaliseringsmuligheder (Allen et al., 2010, p. 120).

Meins og kollegaers forskning inden for området har bidraget til en dybere forståelse af sammenhængen mellem tilknytningsrelationerne og barnets mentaliseringsevne, samt de udviklingsbaner dette forhold involverer. Meins og kollegaer anvender begrebet *orientering mod mentale tilstande* (mind-mindedness), som en betegnelse for moderens tilbøjelighed til at behandle barnet som et individ med sit eget sind og ikke blot et væsen, der skal have tilfredsstillet sine behov (Meins, Fernyhough, Fradley & Tuckey, 2001, p. 638). Meins og kolleger målte denne orientering mod mentale tilstande i moderens samvær med barnet i legesituationer, hvor de observerede moderens respons og kommentarer, som henviste til barnets mentale tilstand og adfærd på pågældende tidspunkt (Allen et al., 2010, p. 120). De fandt, at mødre, der i højere grad var orienteret mod barnets mentale tilstande, responderede på en mere konsekvent samt reflektiv måde ifht. barnets adfærd (Meins et al., 2001, p. 645). Det gav støtte til deres hypotese om, at spædbørn, hvis mødre udviste højere niveau af orientering mod mentale tilstande ved 6 måneder, ville have dannet et trygt tilknytningsforhold til deres mødre ved 12-måneders alderen (ibid.). De mente, at det

var et resultat af, at mødrene responderede mere hensigtsmæssigt på deres børns mentale tilstande med mere "mind-related" kommentarer til barnets adfærd. Hermed viser studiet, hvordan tryghed formentlig påvirkes af moderens repræsentationer af deres spædbarns mentale tilstande, som de udviser forståelse for gennem det sprog de anvender i bl.a. legesituationer og ellers i samspil med barnet (ibid., 647).

Endvidere er omsorgspersonens evne til mentalt at rumme barnet og reagere på barnets behov med fysisk omsorg en afgørende faktor for at tilkendegive over for barnet, at han/hun er klar over barnets sindstilstand. Denne form for både automatiske og refleksive mestring udspiller sig oftest i en tryk tilknytningsrelation, hvorimod i en utryk tilknytningsrelation vil barnet identificere sig med omsorgspersonens defensive adfærd (Fonagy, 2006a, p. 179). Et utrykt tilknyttet barn vil have store problemer med at internalisere en repræsentation af sin egen sindstilstand i de tilfælde, hvor en afvisende omsorgsperson fx undlader at spejle fortvivlelsen hos barnet. Det samme gør sig gældende i situationer med en overinvolveret omsorgsperson, der fx fremstiller barnets sindstilstand på en særdeles overdreven facon (ibid., p. 179f). Den trykke tilknytning er derfor den bedste forudsætning for barnets udvikling af en god evne til mentalisering, da barnet i miljøer, hvor der er ro og tryghed, har større overskud til at reflektere samt mærke både sin egen og omsorgspersonens mentale tilstand (ibid., p. 180). Modsat kan det desorganiserede barn udgøre en separat kategori: Barnet er særligt hypervagtsom ifht. omsorgspersonens adfærd, hvilket som oftest kommer til udtryk ved, at barnet er særdeles sensitiv over for omsorgspersonens mentale tilstand. Barnet undlader dog at generalisere dette til sin egen tilstand som følge af den manglende organisering, og derfor fortsætter denne som dysreguleret og uden sammenhæng (ibid., 180f). Bowlby mente, at forskelle i de tidlige tilknytningsforhold ville medføre langvarige problematikker i barnets fremtidige selvforståelse, nære forhold og psykiske udvikling. Der er dog, i modsætningen til Bowlbys oprindelige overbevisning, ikke nødvendigvis nogen forbindelse mellem henholdsvis det sikre, ambivalente og undgående tilknytningsmønster og senere fejltilpasning. Derimod synes der at være en stærk relation mellem det desorganiserede mønster og senere psykisk lidelse (ibid., p. 38ff). Elizabeth A. Carlson påviste i en undersøgelse af konsekvenserne af et desorganiseret tilknytningsmønster hos barnet, at dette mønster formentlig har en

indvirkning på en forhøjet risiko for udviklingen af psykopatologi hos barnet (Carlson, 1998, p. 1122f).

Fonagy fremhæver dog i relation hertil:

"Desorganiseret tilknytning og senere uhensigtsmæssig eller patologiske resultater sker gennem en kombination af risikofaktorer, hvoraf ingen i sig selv har kliniske implikationer, men som tilsammen kan være forbundet med en væsentlig øget risiko" (Fonagy, 2006a, p. 58).

Fonagy påpeger dermed, at udviklingen af uhensigtsmæssig eller patologisk adfærd skal ses i relation til andre risikofaktorer ud over den desorganiserede tilknytning hos barnet. Den usikre tilknytning hos barnet skal bl.a. ses i sammenhæng med mangelfulde forældreevner, social modgang i familien og/eller atypiske egenskaber hos barnet, der kan være en medvirkende faktor i adfærdsforstyrrelser (Fonagy, 2006a, p. 58).

4.2.4.1 Tværgenerationel overførsel af tilknytning og mentalisering

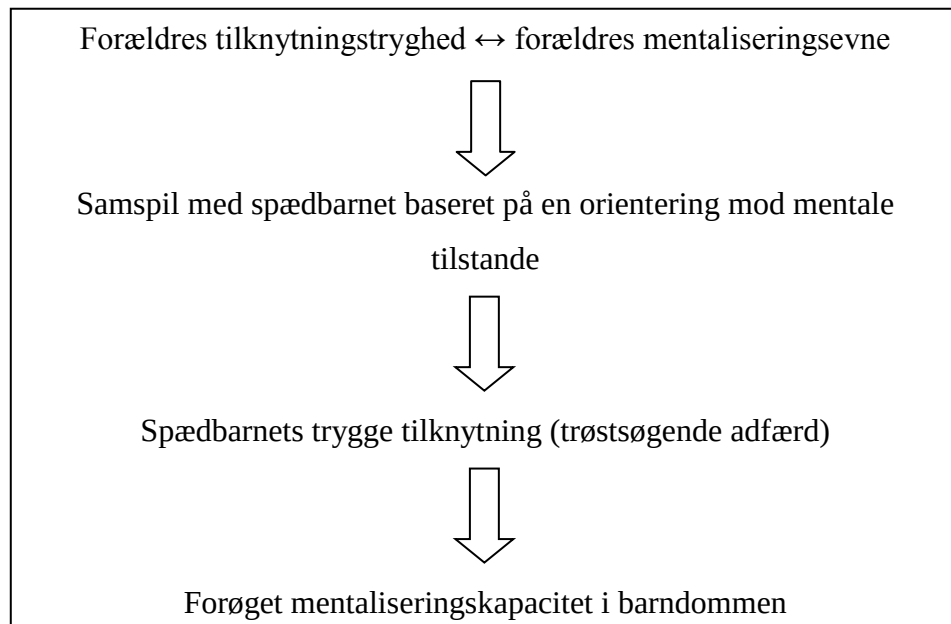
Som skildret tidligere er barnets tidlige tilknytningsrelationer af afgørende betydning for, at barnets mentaliseringsevne. Det er derfor vigtigt at se på, hvordan omsorgspersonerne udvikler en orientering mod mentale tilstande. Fonagy og kollegaer har lavet en del forskning på området, og det er især deres studier, der har bidraget til en bedre forståelse af, hvordan tilknytningstrygheden formidles af mentalisering (Allen et al., 2010, p. 125). Fonagy og kollegaer påviste, ud fra en undersøgelse af 96 mor-spædbørn-par, at de i 75 % af tilfældene kunne forudsige barnets tilknytningstryghed ved et års alderen vurderet ud fra moderens egen tilknytningstryghed (målt før fødslen af hendes barn) til sine forældre (Fonagy, Steele & Steele, 1991a, p. 900f; Allen et al., 2010, p. 125). På baggrund heraf var de af den overbevisning, at tilknytningstrygheden delvist overføres som følge af den trygt tilknyttede omsorgspersons mentaliseringsevne (Allen et al., 2010, p. 125). De ser især to aspekter, som særlig betydningsfulde i denne forbindelse: 1) omsorgspersonens indre arbejdsmodeller, og 2) omsorgspersonens evne til refleksion over barnets nuværende mentale tilstand og refleksion samt kontrol over deres egne forventninger til tilknytningsrelationen, eftersom disse har betydning for omsorgspersonens adfærd over for barnet (ibid., p. 125f). Fonagy og kollegaer mener dermed, at barnet formentlig vil have en tryk tilknytningsrelation som følge af

omsorgspersonens hensigtsmæssige indre model for relationer, eller hvis omsorgspersonens mentaliseringsevne er af sådan en kvalitet, at den kan hindre uhensigtsmæssige og negative indre arbejdsmodeller (ibid., p. 126).

Arietta Slade deler denne opfattelse og påpeger, at det er moderens observationer af barnets øjeblikkelige forandringer i dets mentale tilstand og hendes repræsentationer af disse (i begyndelse gennem gestus og handling, senere gennem leg og tale), der i kombination med hinanden er det essentielle i sensitiv forældreomsorg. Det er samtidig også denne kombination, der er fundamental for, at barnet med tiden udvikler sine egne mentaliseringsfærdigheder (Slade, 2005, p. 271). Slade og kollegaer giver ligeledes støtte hertil gennem forskning. De undersøger dog ikke blot mødres trygge tilknytningsadfærd og mentaliseringsevne ifht. deres egen barndom og baggrund, men vurderer den også ifht. deres evne til at mentalisere i forbindelse med deres eget barn (Slade, Grienberger, Bernbach, Levy & Locker, 2005, p. 293). De fandt, at mødre med en tryk tilknytning havde højere niveauer af refleksive funktioner end mødre med en utryk tilknytning, hvor især mødre med en desorganiseret tilknytning havde de laveste niveauer af refleksive funktioner af alle mødre (ibid., 293). Undersøgelsen knyttede både kvaliteten og organiseringen af indre arbejdsmodeller til niveauet af forældrenes refleksive funktion. De mødre, der var i stand til konsekvent at beskrive deres egne tilknytningsoplevelser i barndommen, havde større sandsynlighed for at forstå deres børns adfærd som udtryk for mentale tilstande. Mødrene forstod intentionerne og følelserne, der lå til grund for barnets adfærd samt børnenes tendens til at søge nærhed, omsorg og tryghed (ibid.).

Slade og kollegaer gjorde sig dermed den betydningsfulde iagttagelse, at moderens mentaliserende indstilling over for sit barn er forbundet med hendes mentaliseringsevne i forhold til hendes egne tilknytningserfaringer fra barndommen. Disse erfaringer samt den mentaliserende indstilling har en fremmende virkning på barnets tilknytningstryghed (Allen et al., 2010, p. 127). Ifølge Allen og kollegaer er der dermed belæg for, at: *"...evnen til at mentalisere i tilknytningsforholdet er en integrerende del af tryk tilknytning"* (ibid.). Fonagy formulerede på baggrund af disse iagttagelser en model for denne udviklingsproces: Den tværgenerationelle model for overførsel af tryk tilknytning og mentalisering (ibid., p. 128).

Figur 2: Tværgenerationel overførsel af tryk tilknytning og mentalisering⁵

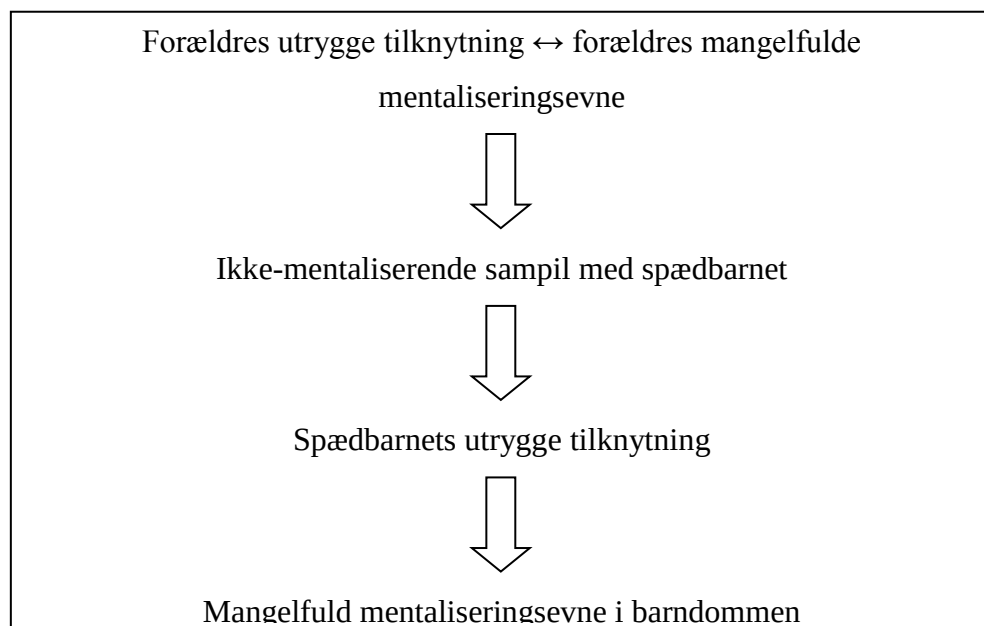
Figuren viser det forhold der er mellem forældrenes tilknytningstryghed og evne til mentalisering med barnets udvikling af ligeledes tryk tilknytning samt forøgede mentaliseringsfærdigheder. Det er i samspillet med spædbørnene, at forældrenes mentaliseringskapacitet kommer til udtryk samtidig med, at det også er i de omgivelser, at barnets mentaliseringskapacitet udvikles under gunstige forhold i form af en tryk tilknytningsrelation (ibid., p. 128).

På samme måde gør det omvendte sig gældende, da traumer i tilknytningsrelationerne ikke er hensigtsmæssige for barnets udvikling af evnen til mentalisering (ibid., 2010, p. 128). Begrebet *tilknytningstraumer* refererer til to forskellige betydninger, da det både henviser til påførte traumer i en tilknytningsrelation samt den ledsagende underminering af kompetencen til at etablere en tryk tilknytning (ibid.). Som skildret tidligere har forældrenes evne til mentalisering en fremmende virkning på barnets dannelse af en tryk tilknytning. Det omvendte gør sig også gældende i situationer med omsorgssvigt, da dette afføder den mest fundamentale form for utryk tilknytning hos barnet – den desorganiserede tilknytning (ibid., p. 129).

⁵ Figuren er inspireret af figuren i Allen et al., 2010, p. 128.

Det understøttes også af forskning: Fonagy og Target påpegede, at omsorgssvigt i særdeleshed komplicerer barnets udvikling af mentaliseringsfærdigheder. I de værste tilfælde kan det have den påvirkning, at barnet trækker sig tilbage fra den indre mentale verden og i stedet forsøger at undgå mentaliseringen (Fonagy & Target, 1997a, p. 693). I relation hertil fandt Goldberg og kollegaer, at den manglende mentaliserende adfærd hos moderen ofte kom til udtryk gennem kommunikationsbrist mellem moderen og barnet. Det viste sig bl.a. i form af, at moderen grinte, når barnet græd eller havde en anmassende adfærd i de situationer, hvor barnet forsøgte at trække sig tilbage. Denne form for ikke-mentaliserende adfærd fra moderens side påvirkede barnet på en usikker måde, der som oftest kom til udtryk i barnets desorganiserede adfærd (Goldberg et al., 2003 if: Allen et al., 2010, p. 130). Der er en tendens til, at den samme tværgenerationelle overførsel gør sig gældende både i tilfælde med tryk tilknytning og utryk tilknytning. Den desorganiserede tilknytning hos forældrene viser sig i form af atypisk omsorgsadfærd over for barnet, som ligeledes udviser den desorganiserede adfærd (ibid.). Dette er illustreret i Fonagys figur over den tværgenerationelle overførsel af utryk tilknytning og mangelfulde mentaliseringsfærdigheder hos barnet, se nedenfor:

Figur 3: Tværgenerationel overførsel af utryk tilknytning og mangelfuld mentalisering⁶

⁶ Figuren er inspireret af figuren i Allen et al., 2010, p. 132.

Figuren viser, hvorledes der er en sammenhæng mellem forældrenes utrygge tilknytning og deres mangelfulde mentaliseringsevne, og at denne ligeledes afføder en utryg tilknytning hos barnet samt mangelfulde mentaliseringsfærdigheder. Allen og kollegaer knytter følgende citat til den tværgenerationelle overførsel af tilknytning og mentaliseringsfærdigheder: *"Kort sagt: Mentalisering avler mentalisering, og omvendt: Ikke-mentalisering avler ikke-mentalisering"* (Allen et al., 2010, p. 131f).

4.3 Udvikling af psykopatologi

Som skildret tidligere formår mennesket igennem en god mentaliseringsevne at forstå, samt til dels forudsige, egen og andres adfærd. Denne forståelse og forudsigelse påvirker vores opfattelse af verden som meningsfuld og er præget af en indre ro. Modsat har manglende mentaliseringsfærdigheder den indflydelse, at det bliver vanskeligt at forstå egen og andres adfærd, hvorfor verden ofte opleves som uforudsigelig og kaotisk (Jørgensen, 2009, p. 373).

Forstyrrelser i udviklingen af mentaliseringsevnen i nære relationer er et centralt element i BPF. Det er ofte vanskeligt for individet med borderline at skelne mellem ydre og indre forestillinger. Dette ses hovedsageligt i forbindelse med de nære relationer, hvor individet kan have store problemer med at aflæse samt fortolke den andens mentale tilstand, hvilket har den indvirkning at signalerne enten fejlfortolkes eller helt overses (ibid., p. 384f). Bateman og Fonagy påpeger dog, at individer med borderline ikke konsekvent har komplikationer med mentalisering, men det ses særligt i situationer, hvor de er emotionelt ophidsede ifht. nære relationer (Bateman & Fonagy, 2007, p. 53). Endvidere er der en tendens til, at evnen til affektregulering samt opmærksomhedsfokusering reduceres væsentligt som følge af individets grundlæggende utrygge, og eventuelt desorganiserede, tilknytning, hvorved det utrygge individs angst for at blive svigtet bliver altoverskyggende. I sammenhæng med en utilstrækkelig mentaliseringsevne bliver det vanskeligt for individet at tænke relevante tanker om sine mentale tilstande og reagere hensigtsmæssigt på disse (Jørgensen, 2009, p. 385).

Individer med svære PF har en tendens til at forstå både sig selv og andre ud fra en psykisk ækvivalensmodus, når de især er under følelsesmæssigt pres (ibid., p. 386). Som beskrevet tidligere omfatter den psykiske ækvivalensmodus, at individet har

besvær med at adskille de indre mentale tilstande fra den ydre realitet, hvorfor deres subjektive oplevelse ofte forvrænges. Især borderline-patienter agerer mere permanent på dette niveau og har derfor komplikationer med at integrere indre mentale tilstande og dele af selvet, som anskues som et afgørende element i den normale psykologiske udvikling. Ligeledes kommer deres manglende færdigheder til mentalisering samt affektregulering i nære relationer til udtryk ved, at de ikke formår at skabe en stabil og sammenhængende oplevelse af sig selv og andre (ibid., p. 387). Denne form for mentaliseringssvigt og manglende konkret opfattelse af mentale tilstande er ofte ved individer med borderline karakteriseret af rigide og uflexible tankeprocesser, grundløse overbevisninger om altid at have ret samt urimelige påstande om at vide, hvad andre tænker. Disse kendetegn skyldes individets tilbagevenden til den psykiske ækvivalensmodus, og det er netop denne manglende færdighed til at nære tvivl om sine egne tankers præcised samt afgrænsning, der er så afgørende for udviklingen af psykopatologi (Bateman & Fonagy, 2007, p. 56f). Det er også karakteristisk for individet med borderline at forestillingsmodus genaktiveres. Det omfatter, som skildret, at den indre tilstand opleves uden nogen relation til den ydre verden, men i relation til borderline medfører dette modus begrænsninger. Det kommer sig af, at den psykiske og fysiske realitet forbliver adskilt i en sådan grad, at det ikke er muligt at danne nogen forbindelse mellem de to aspekter. Som følge heraf kan individets forbindelse med virkeligheden gå tabt, og det kan have en fornemmelse af meningsløshed (ibid.).

Det er vigtigt at have for øje, at mentaliseringsevnen ikke konsekvent er ustabil i relation til personer med PF. Det kommer sig af, at evnen til mentalisering i nogle situationer kan fremkomme forholdsvis velfungerende, mens evnen i andre situationer, typisk pressede eller følelsesmæssige, er ikke-eksisterende (Jørgensen, 2009, p. 388). En ligesindet relation mellem to personer er præget af, at begge er i stand til at mentalisere og samtidig have en realistisk opfattelse af samspillet. Taget dette i betragtning er det tydeligt, at det især for individet med borderline kan være særdeles vanskeligt at indgå i nære relationelle sammenhænge (ibid., p. 393).

5. Den egopsykologiske objektrelationsteori

Otto F. Kernberg beskriver sin teori som værende en egopsykologisk objektrelationsteori. Egopsykologien anskuer mennesket som født med biologisk betingede anlæg og arveligt udstyr, som hverken indeholder psykisk struktur eller psykisk indhold. I stedet udvikles mange af spædbarnets funktioner (fx hukommelse, perception, motorisk kontrol) i det tidlige samspil med omsorgspersonerne. Egofunktioner er også afhængig af kvaliteten af dette tidlige samspil, og omfatter på de tidligste stadier evnen til at kunne mestre sin egen krop samt tage vare på sig selv. Efterhånden forbindes egofunktionerne til psykiske funktioner, såsom hukommelse, realitetstestning, impuls kontrol, anvendelsen af forsvarsmekanismer og affektregulering (Havnesköld & Mothander, 2005, p. 24; Evang, 1988, p. 11-14). I objektrelationsteorien dækker begrebet *objekt* ikke over en genstand, men over et menneske, der er følelsesmæssigt betydningsfuldt for subjektet. *Subjektet* henviser omvendt til den person og dets indre liv, som teorien ønsker at klarlægge (Evang, 1988, p. 14; Pedersen, 2003, p. 52f). Objektrelationsteorien mener også, at mennesker fødes uden kundskaber, og at vi efterhånden danner indre forestillinger af andre personer, som er relevante for os. Forestillingerne fremstår som *objektrepræsentationer* i vores indre, og repræsenterer personer fra den ydre verden (Pedersen, 2003, p. 90). De indre objektrelationer er fundamentet i barnets oplevelse af omgivelserne. De videreudvikles dog i takt med barnets nye erfaringer, men de vil med tiden fremstå relativt stabile (Jørgensen, 2009, p. 339). Vi eksisterer selv som en del af den virkelige verden, men også i form af vores egen indre *selvrepræsentation*, der henviser til enkelte aspekter af individets forestillinger om sig selv (Pedersen, 2003, p. 90).

I Kernbergs samlede egopsykologiske objektrelationsteori er formålet dermed, at afdække, hvordan relationer mellem mennesker hænger sammen med og repræsenteres i indre psykiske strukturer. Teorien fokuserer på det tidlige samspil mellem barn og forældre, og måden hvorpå dette samspil internaliseres i indre objektrelationer. De internaliserede objektrelationer har betydning for dannelsen af personlighedens grundlæggende strukturer (id, ego og superego) og kan have en indvirkning på udviklingen af psykopatologi (Jørgensen, 2009, p. 338).

5.1 Affekternes betydning

Integrationen af affekterne opfattes som essentielt i den moderne psykodynamiske metapsykologi, og en af grundtankerne er at følelserne skal ses som en motiverende kraft for individet, hvorfor følelser og motivation anskues som uadskillelige (Havnesköld & Mothander, 2005, p. 80).

Kernberg adskiller sig fra den traditionelle psykoanalyse, da han tillægger affekterne større betydning. Freuds skelnen mellem drifter og instinkter danner udgangspunktet for Kernbergs teori, og ifølge Freud skal de psykiske drifter ses som den psykologiske motivation for den menneskelige adfærd. Disse drifter er konstante og er derfor ikke noget der forekommer periodisk, hvorimod instinkterne skal ses som periodiske, biologiske og nedarvede, eftersom de iværksættes af faktorer af enten fysisk eller miljømæssig karakter (Mortensen, 2006, p. 182). Kernberg adskiller sig fra Freuds teori, idet han ser affekterne som strukturer, der sammenfatter de biologiske instinkter samt de psykiske drifter. Derimod anså Freud affekterne som ledsagefænomener til drifterne, hvor Kernberg opfatter affekterne som byggestenen for drifterne (Kernberg, 1998, p. 35f). Kernberg definerer *affekterne* som værende: ”...instinktueller strukturer, dvs. biologisk givne psykofysiologiske adfærdsmønstre, som aktiveres af udviklingen” (Mortensen, 2006, p. 182). Ifølge Kernberg har affekterne helt fra begyndelsen en kognitiv kvalitet, da de omfatter en specifik kognitiv vurdering af en given situation, der enten opleves som behagelig/ubehagelig. Det er denne vurdering, der har en indvirkning på, om individet bevæger sig henimod eller trækker sig fra en bestemt situation eller stimulus. Affekttilstandene er derfor som hovedregel altid tilknyttet selv- og objekt-elementer, da tilstandene netop rummer denne kognitive vurdering, og derfor ikke forekommer som et element alene (ibid., 182f). Ifølge Kernberg forekommer affekter i to forskellige former: primitive eller afledte affekter. *De primitive affekter* gør sig gældende i barnets første to-tre år og er af intens og global karakter, hvor det kognitive element dog ikke er specielt veldefineret, men snarere skal ses som lidt diffust. Derimod er *de afledte affekter* mere sammensatte og skal ses som kognitive kombinationer af de primitive affekter. Kernberg betegner disse mere komplekse fænomener som emotioner eller følelser, og de fremkommer ikke alle med den samme styrke (ibid., p. 183).

Som skildret mener Kernberg, at selv- og objektrepræsentationerne dannes som følge af både tilfredsstillende og frustrerende oplevelser med den primære omsorgsperson, hvor affekter er den grundlæggende motivator. De indre objektrelationer og det grundlæggende element i individets psyke er en enhed bestående af: 1) en repræsentation af selvet, 2) en repræsentation af objektet og 3) en affekt, som er forbundet med relationen mellem selvet og objektet (Pedersen, 2003, p. 91; Jørgensen, 2009, p. 339). Disse elementer (S-O-A) dækker over følelsesladede relationer mellem selvet og objektet, som sammenfatter bl.a. adfærds- og perceptionsmønstre. De indre repræsentationer skal ikke ses som komplette billeder af selvet eller objektet, men er i stedet afbildninger af, hvordan individet har oplevet både sig selv og andre i forskellige situationer i udviklingsforløbet. Selv om Kernberg ikke har til hensigt at fokusere på det reelle forhold mellem barnet og omsorgspersonen, men snarere barnets indre oplevelse af omsorgspersonen, så ser han stadig interaktionen som afgørende for udviklingen af selvet. Interaktionen er nemlig medvirkende i udviklingen af mere nuancerede samt præcise billeder af virkeligheden (Pedersen, 2003, p. 91; Jørgensen, 2009, p. 339).

5.2 Udviklingen af psyken

Ifølge Kernberg fødes vi mennesker uden nogen former for viden, men i forbindelse med vores udvikling danner vi trin for trin indre forestillinger af andre samt os selv, som er elementære for vores udvikling (Evang, 1988, p. 14f). Denne *internaliseringsproces*, hvor barnets erfaringer fra interaktionen med de primære omsorgspersoner, indlejres i indre objektrelationer og forekommer derefter som en del af personlighedsorganiseringen samt den indre psykiske virkelighed (Jørgensen, 2009, p. 340). Dermed udvikles egofunktionerne gennem tre forskellige internaliseringsprocesser: introjektion, identifikation og egoets identitet. Processerne dannes ikke på samme stadie i udviklingen, men fremkommer på tidligere og senere stadier i egoudviklingen, og de følger derfor tidsmæssigt efter hinanden (Mortensen, 2006, p. 187f; Kernberg, 1984, p. 28-32).

5.2.1 Introjektion

Den første og mest primitive internaliseringsproces og forsvarsmekanisme i barnets udvikling omfatter *introjektionen* (Kernbeg, 1984, p. 29). Denne proces dækker over internaliseringen af de mindst organiserede og differentierede selv- og objektbilleder, som er under påvirkning af den kraftigste og mindst modulerede affektfarvning (Mortensen, 2006, p. 188). Introjektionen sker på baggrund af de medfødte kognitive funktioner, hukommelse og perception, hvor der i begyndelsen blot skelnes groft mellem gode tilfredsstillende og onde frustrerende oplevelser. Barnet er dermed på nuværende tidspunkt ikke i stand til at skelne mellem selv- og objektforestillingerne (Olsen & Køppe, 1996b, p. 786; Jørgensen, 2009, p. 340).

5.2.2 Identifikation

Identifikation er et højere niveau af introjektionen, som først finder sted, når de perceptuelle samt kognitive færdigheder udvikles til et niveau, hvor barnet formår at genkende de forskellige roller⁷ i den interpersonelle interaktion (Kernberg, 1984, p. 30). Som følge heraf erstattes den primitive introjektion med mere modne *identifikationsprocesser*, som omfatter en begyndende skelnen mellem selvet og objekt (Jørgensen, 2009, p. 341; Olsen & Køppe, 1996b, p. 786). Denne begyndende skelnen medfører, at forestillinger af selvet og objektet differentieres i henholdsvis gode og onde dele, som dog stadig indtil videre fremstår som adskilte fra hinanden (Mortensen, 2006, p. 188). Derfor er repræsentationerne af virkeligheden og omgivelserne endnu ikke nuancerede, hvorfor der kan ses en forvrængningstendens hos barnet i opfattelsen af objektrepræsentationerne (Jørgensen, 2009, p. 341).

5.2.3 Ego'et identitet

Ego'ets identitet dækker over en overordnet organisering af introjektioner og projektioner som samlet i en integreret enhed (Kernberg, 1984, p. 31f). Denne integration af introjektions- og identifikationsprocesserne medfører, at barnet nu

⁷ De forskellige roller refererer til en social genkendelig funktion, som udføres af enten objektet eller af begge parter i interaktionen – fx at moderen hjælper barnet med at få tøj på, hvilket henviser til en social accepteret funktion, som moderen ofte har og som derfor er genkendelig for barnet (Kernberg, 1984, p. 30f).

evner at se sig selv og andre mennesker i form af både negative samt positive kvaliteter (Mortensen, 2006, p. 188; Olsen & Køppe, 1996b, p. 786). Barnet videreudvikler sine repræsentationer af selvet og objekterne til et mere abstrakt niveau, hvor det ikke på samme måde som tidligere fokuserer på konkrete erfaringer men i stedet integrerer en mere sammenhængende fornemmelse af verden. Hermed dannes en mere nuanceret identitet, som omfatter en udvikling og tydelig adskillelse af id'et, ego'et og superego'et (Jørgensen, 2009, p. 341). De forskellige trin i internaliseringsprocesserne redegør for udviklingen til og med puberteten – herefter fortsætter ego'ets identitet dog med at udvikle sig livet igennem (Mortensen, 2006, p. 188).

5.2.4 Kernbergs fasemodel for udviklingen

Kernberg mener, at de tre ovenstående internaliseringsprocesser skal forstås som tre overordnede forklaringer af hele den psykiske udvikling frem til puberteten. Kernberg har dog i sin teori uddybet sin forståelse af den tidlige udvikling i en fasemodel, der beskriver udviklingen trinvis (Olsen & Køppe, 1996b, p. 786). De forskellige udviklingstrin skildres nedenfor for at give en mere dybdegående forståelse af psykens udvikling.

Det første trin i denne udvikling omfatter perioden som nyfødt og drejer sig cirka omkring barnets første levemåned. Barnet har endnu ikke dannet nogen former for indre repræsentationer. De psykologiske strukturer skal ikke ses som noget der forekommer tilfældigt eller som alene biologisk betinget – de dannes i forbindelse med erfaringer i takt med at spædbarnets nervesystem og sanseapparater udvikles (Evang, 1988, p. 15).

De udifferentierede selvobjektrepræsentationer dannes på *det andet trin*, som omhandler barnet i cirka 2 til 6-8 måneders alderen. Disse selvobjektrepræsentationer konstrueres som to fælles indre repræsentationer, henholdsvis en god og en ond. Dvs., at barnet skelner mellem gode og dårlige oplevelser, som medfører to sæt hukommelsesspor: De gode og onde hukommelsesspor (Evang, 1988, p. 15). De gode hukommelsesspor udvikler sig til gode repræsentationer. Barnet formår dog ikke på dette udviklingstrin at skelne mellem sig selv og omsorgspersonen eller mellem person og affekt. Derfor opfatter barnet S-O-A-elementerne som en samlet

enhed, hvilket betegner den fælles selvobjektrepræsentation (ibid.). Omvendt udvikles der ligeledes på baggrund af de onde hukommelsesspor og frustrerende oplevelser en ond selvrepræsentation. I relation til den gode selvobjektrepræsentation opstår de gode følelser (libidinøse følelser), hvorimod den onde selvobjektrepræsentation medfører onde følelser (aggressive følelser) (ibid., p. 15ff). I og med at barnet ikke på nuværende tidspunkt formår at skelne mellem S-O-A-elementerne, så har barnet heller ikke en fornemmelse af om de gode oplevelser og følelser stammer fra sig selv, eller om de stammer fra andre. Det samme gør sig gældende med de onde oplevelser, hvori det er uklart for barnet, hvilke sanseindtryk og signaler der stammer fra det selv eller kommer fra omverden. I disse oplevelser er både tænkning og affekt involveret hos barnet, og de adskilles først senere i barnets udvikling (ibid., p. 17f).

Det tredje trin involverer at barnet nu bliver i stand til at differentiere mellem selvrepræsentationer og objektrepræsentationer, hvilket sker i forbindelse med at barnet bliver i stand til at danne grænser mellem S-O-A. Dette udviklingstrin finder sted i alderen fra 6-8 til 16-18 måneder og er især præget af modningen af barnets egofunktioner (Olsen & Køppe, 1996b, p. 787; Evang, 1988, p. 18). Etableringen af disse egogrænser er i begyndelsen svage og ustabile, og derfor kan barnet som følge af onde og frustrerende situationer regrediere til en fælles selvobjektrepræsentation igen. En overvægt af onde oplevelser kan medføre, at barnet enten hyppigt eller mere langvarigt regredierer til den gode grænseløse repræsentation på forrige udviklingstrin og eventuelt forbliver der. Dermed kan en sådan overvægt påvirke udviklingen af egogrænser på en negativ facon (ibid., p. 18f). På dette trin i udviklingen danner barnet altså en grænse imellem opfattelsen af selvet og objektet – først inden for de gode repræsentationer og senere inden for de onde. Herefter udvikles på samme måde en grænse mellem selvet og affekterne, som medfører at barnet opnår en fornemmelse af, at en selv og affekterne ikke er identiske med hinanden. Det samme gør sig gældende mellem en skildring af objektet og affekterne, da barnet heller ikke her længere opfatter objektet som identisk med de følelser, som fremkommer (ibid., p. 20). På trods af at barnet evner at adskille selvet og objektet på den ene side og affekterne på den anden, så består barnets indre struktur på nuværende tidspunkt stadig ikke af en hel sammenhængende selvobjektrepræsentation. I stedet har barnet to differentierede

selvobjektrepræsentationer for hvert betydningsfuldt objekt: Et helt igennem godt og et helt igennem ondt, hvorfor barnets indre billeder består af del-objektrepræsentationer (ibid., p. 20f).

På *det fjerde trin* udvikler barnet del-objektrepræsentationer i en sammenhængende objektrepræsentation af individet. Der dannes det, der betegnes som *objektkonstans*, som refererer til at barnet nu har en nogenlunde komplet forestilling af de betydningsfulde personer i omgivelserne. Dermed samles de gode og onde repræsentationer af omsorgspersonen i en samlet indre forestilling hos barnet (Evang, 1988, p. 22). Denne repræsentation af omsorgsgiveren er indflydelsesrig i forbindelse med objektrepræsentationer af andre mennesker, såvel i barndommen og senere i livet. Objektkonstansen symboliserer, at vi kan forholde os til flere forskellige sider og egenskaber ved en person. Selv i situationer, hvor vi bliver såret af en anden betydningsfuld person, så ændrer det ikke ved vores indre billede af personen, da det er sammensat af både negative og positive sider. Det vidner om, at objektkonstansen er en essentiel egenskab hos mennesker ifht. forholdet til andre mennesker (ibid., p. 22f). På samme måde har *selvkonstansen* en afgørende rolle for psykens udvikling og dækker over samme funktion som objektkonstansen. Ved selvkonstans oplever individet hele tiden, at det har den samme identitet og indeholder de samme egenskaber. Både objekt- og selvkonstansen er relativt stabile, men ikke statiske. De videreudvikles livet igennem af de erfaringer, som individet gør sig i samspil med andre mennesker. Det er netop denne fleksibilitet ved de to former for konstanser, som adskiller dem fra de mere fastlåste delrepræsentationer på tredje udviklingstrin (ibid., 24f).

5.2.5 Udviklingen af superego'et

Superego'et, som dækker over samvittigheden og forestillingerne om, hvad der er rigtigt og forkert, dannes trinvis på forskellige tidspunkter i psykens udvikling. Det første stadie i udviklingen af superego'et stammer fra de tidlige, fuldkomment onde erfaringer, som betegnes som aggressive og sadistiske forløbere (Evang, 1988, p. 31). Det andet stadie i udviklingen af superego'et viser sig i form af det tidlige egoideal. *Egoidealet* fremstår som værende fuldkomment godt, perfekt samt perfektionistisk og er dannet ud fra de gode forestillinger om selvet og andre.

Samtidig dækker det over urealistiske afbildninger (ibid.). Integrationen af disse to stadier er næste trin i en normal udvikling, hvorfor de derefter begge ikke længere er determineret og uændret, og affekterne dæmpes ligeledes. Dermed opstår det tredje stadie, som medfører en virkelighedsnær opfattelse af forventninger fra de primære omsorgspersoner, forbud samt påbud (ibid.). Forudsætningerne for en hensigtsmæssig integrering og udvikling af superego'et er særdeles kompliceret, men Kernberg beskriver det på følgende måde:

"Superegointegration kan bedømmes ud fra, i hvilken grad et menneske kan regulere sin måde at fungere på i henhold til etiske værdier, afstå fra at udnytte, manipulere eller mishandle andre og opretholde ærlighed og moralsk integritet ved fravær af ydre kontrol" (Kernberg ifl. Evang 1988, p. 31).

Integreringen og udviklingen af superego'et kan anskues som en form for at tage vare på sig selv og tage hensyn til andre mennesker selv i situationer, hvor dette kan synes vanskeligt eller uoverskueligt.

5.2.6 Forsvarsmekanismer

I relation til de beskrevne udviklingstrin er det relevant at redegøre for nogle af de væsentligste forvarsmekanismer, som barnet anvender undervejs i udviklingen. En *forsvarsmekanisme* er en psykologisk mekanisme, der beskytter individet (Evang, 1988, p. 29). *Splitting* er en forvarsmekanisme, og den bevirker adskillelsen af modsatsrettede affekter. Denne forvarsmekanisme forekommer på henholdsvis trin to og tre i udviklingen. Hver enkelt affektive tilstand er forbundet med en delselvrepræsentation og en delobjektrepræsentation, og disse tre dele udgør tilsammen en *egotilstand* (ibid., p. 25). Som regel er disse tre elementer indkoblet samtidig, men splittingen medfører at de forskellige egotilstande er aktive på forskellige tidspunkter i relation til forskellige personer. Den normale splitting i barndommen opstår pga. barnets manglende evne til at integrere forestillingerne i begyndelsen. Splitting består af, at barnet danner sit ego i relation til den helt igennem gode selvobjektrepræsentation til omsorgspersonen. Denne er livsvigtig ifht. tryghed og forsyninger, hvorfor den skal beskyttes. Derfor forsøger barnet ved hjælp af splitting at holde den onde selvobjektrepræsentation på afstand pga. en trussel mod den helt igennem gode, hvorfor de to repræsentationer fremstår som adskilte (ibid., p. 25f). Splitting består af tre forskellige mekanismer, hvoraf den

første er *primitiv idealisering*. Denne medfører, at der stilles urealistiske forventninger til det helt igennem gode objekt, som dermed idealiseres som en almægtig figur. Den anden mekanisme, *Omnipotens*, fører til aktiveringen af en magtfuld og altformående selvrepræsentation, der har til formål at beskytte mod en uønsket selvforestilling. *Devaluering* er den sidste mekanisme, der skal ses som et modsvar til omnipotens. Den altformående selvrepræsentation nedvurderer objektrepræsentationer med det formål at gøre dem værdiløse, så dets selvforestilling fremstår mere almægtigt. Denne mekanisme ses især i holdning samt handling over for andre mennesker og kan være særlig konfliktfyldt (Evang, 2010, p. 61).

Barnet fralægger sig dog splitting som hovedforsvarsmekanisme på fjerde udviklingstrin, hvor det, som skildret, opnår en erkendelse af en helt sammenhængende objektrepræsentation (Evang, 1988, 25f). I og med at egoidentiteten dannes bliver fortrængning i stedet den centrale forsvarsmekanisme. *Fortrængningen* har til formål at holde en uacceptabel driftsimpuls fra id'et væk fra bevidstheden for dermed at skåne ego'et for angst og konflikt. Denne fortrængning fjerner dog ikke impulsen, som stadig vil presse på, hvorfor det er nødvendigt for fortrængningen at vedligeholde en vis form for modtryk mod det uacceptable, hvilket er ressourcekrævende for individet (ibid., p. 29). Ifølge Kernberg eksisterer id'et ikke fra fødslen, men udvikles først på baggrund af fortrængningen af den onde selvobjektrepræsentation på dette udviklingstrin. Derfor består id'et af disse fortrængte onde samt aggressive internaliserede objektrelationer, som er dannet i situationer med intens affekt (Mortensen, 2006, p. 187). Hvor splitting ses som en primitiv forsvarsmekanisme, anskues fortrængningen som en moden og langt mere hensigtsmæssig forsvarsmekanisme. Som skildret i det teoretiske fundament dækker de modne forsvarsmekanismer over ofte velfungerende mekanismer, der er medvirkende i vedligeholdelsen af den psykiske balance hos individet. De primitive forsvarsmekanismer kan ligeledes have en hensigtsmæssig virkning, dog kun for en kort periode. Karakteristisk for de primitive forsvarsmekanismer er, at de kan have en indvirkning på individets oplevelse af den indre og ydre virkelighed, hvor afgrænsningen heraf svækkes. Denne forringede opfattelse af virkeligheden kan medføre adfærdsmæssige reaktioner, som er følelsesmæssigt belastende for individets relationer. Omvendt kan det også give anledning til, at individet i stedet

isolerer sig fra sine ydre omgivelser og holder sig i sit eget indre (Jørgensen, 2009, p. 56).

5.3 Udviklingen af psykopatologi

I den egopsykologiske objektrelationsteori er selvet, og især skader af dette, helt elementært, og teorien er centraliseret om en strukturel bestemmelse af psyken, hvor især BPO er i fokus (Pedersen, 2003, p. 88). Kernberg er i særdeleshed kendt for sin afgrænsning af sygdomskategorien *borderline-tilstande* eller *grænsepsykoser*. Han har bidraget til at kategorien mellem psykoser, neuroser og psykopatier i dag fremtræder noget mere præcist og klart afgrænset, end den tidligere har gjort (Olsen & Køppe, 1996b, p. 788f).

Ifølge Kernberg kan de tre overordnede niveauer i personlighedsorganisation: det normale/neurotiske-, *borderline* og det psykotiske-niveau bl.a. beskrives ud fra deres selv- og objektforestillingernes grad af differentiering, forsvarsmekanismerne og realitetsprøvelsen. Grunden til at afgrænsningen tidligere har voldt problemer skyldes, at *borderline* har fællestræk med forskellige elementer i både neuroserne og psykoserne (Mortensen, 2006, p. 189; Olsen & Køppe, 1996b, p. 788). På det psykotiske-niveau formår individet ikke at skelne mellem selv- og objektrepræsentationerne, og det medfører ofte en regressiv refusion af disse repræsentationerne (Mortensen, 2006, p. 189). Omvendt er der på det neurotiske-niveau opnået en forholdsvis stabil egoidentitet og objektkonstans, men disse forestillinger af sig selv og andre kan dog fremtræde som forvrængede samt begrænsede af indre konflikter (Mortensen, 2006, p. 193; Evang, 1988, p. 84).

De vanskeligheder der ses ved de to andre niveauer er dog ikke de samme, som gør sig gældende ved *borderline-niveauet*, som Kernberg betegner som *borderline-personlighedsorganisation (BPO)*. Denne beskrivelse af *borderline-niveauet* er måske ikke den mest præcise, men den anses som værende betydningsfuld i løsningen af de grundlæggende problematikker hos individet. Ifølge Kernberg er BPO baseret på tre strukturelle kendetegn: identitetsdiffusion, forsvarsoperationernes niveau og evnen til realitetstestning (Kernberg, Selzer, Koenigsberg, Carr & Appelbaum, 1989, p. 15). De overordnede træk er opstillet i figuren 3.1 nedenfor,

hvorefter de uddybes yderligere i de efterfølgende afsnit dog med hovedfokus på BPO.

Figur 4: Oversigt over de tre forskellige personlighedsorganisationer⁸

	Neurotisk (NPO)	Borderline (BPO)	Psykotisk (PPO)
Identitets-integrering	Klar skelnen mellem selv- og objektrepræsentationer.	Præget af identitetsdiffusion, hvor der er en mangelfuld integration af selv- og objektrepræsentationer.	Selv- og objektrepræsentationerne er dårligt afgrænset, og det samme gælder det ydre og indre.
Forsvars-operationer	Anvender modne forsvarsmekanismer: Fortrængning, humor, intellektualisering mv., i håndteringen af indre konflikter.	Anvender primitive forsvarsmekanismer: Splitting, projektion, devaluering mv., i et forsøg på at håndtere konfliktfyldte og modstridende forestillinger af selv- og objektrepræsentationer.	Anvender også primitive forsvarsmekanismer, men dette gøres med det formål at beskytte mod desintegration, en sammensmeltning af selv og objekt samt et psykotisk sammenbrud.
Realitets-testning	Evnen til realitetstestning er intakt, og der fremstår en klar adskillelse af selv og andre samt af indre og ydre. Evalueringen og forståelsen af andre er realistisk.	Evnen er intakt, men der forekommer ændringer og forvrængninger i opfattelsen af virkeligheden. I svært belastede situationer kan der ligeledes optræde psykoselignende symptomer.	Særdeles svækket, og ofte er evnen til realitetstestning enten tidsvist fraværende eller helt tabt.

5.3.1 Identitetsdiffusion

Begrebet identitetsdiffusion dækker over en manglende evne hos individet til at skabe sammenhæng i forestillingerne af selvet eller om andre. Dette viser sig adfærdsmæssigt i form af, at individet har modstridende opfattelser af sig selv og af

⁸ Figuren er lavet efter inspiration af Kernbergs tre kategorier af personlighedsorganisering jf. Jørgensen, 2009, p. 53; Evang, 1988, p. 83.

andre, føler en kronisk ensomhed/tomhed, samt udviser en selvmodsigende adfærd (Kernberg et al., 1989, p. 15). Disse vanskeligheder skyldes i bund og grund individets manglende identitetsintegrering, som forhindrer det i at udvikle sammenhængende objekter samt objektkonstant (Mortensen, 2006, p. 189). Endvidere medfører denne identitetsdiffusion, at individet har komplikationer med at fastholde en selvrepræsentation over længere tid, og det samme gør sig også gældende for objektrepræsentationer. Dette kan medføre, at forestillingerne over tid kan blive forvrænget eller skiftende, og evnen til at opretholde en relation kan på baggrund heraf vanskeliggøres (Evang, 1988, p. 84). Personer med BPO og den psykotiske-personlighedsorganisering (PPO) har alle identitetsdiffusion i form af adskilte gode og onde repræsentationer, men ved det psykotiske-niveau er egogrænserne endnu dårligere samt utydelige. Fælles for BPO og den neurotiske-personlighedsorganisering (NPO) er, at grænsen mellem selvet og objekt er intakt. Der er dog den betydelige forskel, at ved det neurotiske-niveau har den ene sammenhængende selvrepræsentation grænser i henhold til hver enkelt objektrepræsentation, hvorimod der ved BPO findes grænser inden for hver egotilstand, hvorved det kan blive problematisk at fastholde et selv billede gennem længere tid (ibid., p. 84f).

5.3.2 Forsvarsoperationernes niveau

Ved BPO er det som oftest de primitive forsvarsmekanismer, især splitting, som individet anvender. Disse forsvarsmekanismer anvendes med det formål at beskytte ego'et imod konflikten ved adskillelse af modstridende forestillinger om selvet og andre betydningsfulde personer. Selve splitting er som skildret tidligere et forsøg på at holde den onde selvobjektrepræsentation på afstand til fordel for den gode, men denne spaltning kan resultere i pludselige forandringer i individets forestillinger af både sig selv og andre (Kernberg et al., 1989, p. 15). *Den primitive idealisering* er en anden forsvarsmekanisme, hvor individet hovedsageligt anskuer de ydre objekter som værende overordnet gode, og hvor det ikke accepterer nogen fejl eller mangler hos den anden (ibid., p. 15f). På samme måde som BPO anvendes der ved PPO også primitive forsvarsmekanismer, men udformningerne af disse forholder sig forskelligt. Ved BPO anerkendes de virkelige forhold fx i forbindelse med benægtelse, mens det er den følelsesmæssige betydning, der benægtes. Ved PPO anvendes benægtelse på

en endnu mere uhensigtsmæssig måde, da det som oftest fører til tab af realitetstestningen. NPO adskiller sig fra de to andre, idet der anvendes modne forsvarsmekanismer med det formål at håndtere indre konflikter (Evang, 1988, p. 83-86).

5.3.3 Evnen til realitetstestning

Det sidste af de tre strukturelle kendetegn ved BPO dækker over individets evne til realitetstestning, som dækker over evnen til at adskille selv og objekt samt evnen til at forholde sig til om ens egen affekt, adfærd og tanker er realistiske ifht. de almindelige sociale normer (Kernberg et al., 1989, p. 16). Individer med NPO og BPO har begge bevaret evnen til realitetstestning, men der kan forekomme ændringer i den subjektive oplevelse hos personer med BPO. Det vil med andre ord sige, at individet godt kan forholde sig til, hvad der er virkeligt, men omgivelserne kan opleves som mærkelige. På samme måde kan den adfærd som individet udviser sagtens være uhensigtsmæssig, men oplevelsen af virkeligheden er igen korrekt. Individet karakteriseret af BPO har ofte en uvirkelighedsfølelse, men denne resulterer dog ikke i tab af realitetstestning – snarere i en begrænset indlevelsesevne i andres tanker og følelser (Kernberg et al., 1989, p. 16f; Evang, 1988, p. 86f). PPO er ligeledes præget af forvrængninger og ændringer i oplevelsen af virkeligheden, men modsat BPO fører dette ofte til et tab af realitetstestning hos PPO periodisk eller mere vedvarende (Jørgensen, 1009, p. 52f).

BPO er overordnet karakteriseret af en egosvaghed, som hovedsageligt skyldes de tre ovennævnte strukturelle kriterier. Ifølge Kernberg kommer denne egosvaghed overordnet til udtryk igennem en nedsat impuls kontrol og en uforudsigelighed, hvor individet hyppigt foretager skift i deres relationer, job eller holdninger. Kernberg gør påpege dog, at BPO kan forekomme i vidt forskellig form ved forskellige individer, og at der derfor ikke er nogen beskrivelse der passer generelt (Evang, 1988, p. 124).

6. Diskussion

Dette afsnit indeholder en diskussion med tværgående refleksioner ifht. specialets problemformulering ud fra den anvendte teori og relevant forskning. Dette gøres igennem en analyserende diskussion af teoriernes, der omfatter deres hvori ligheder og forskelle i teoriernes udviklingspsykologiske ståsted vil blive påpeget for at give en mere generel sammenligning af teoriernes udgangspunkt. Dernæst følger en diskussion af teoriernes syn på, hvilke udviklingsmæssige komplikationer tidlig omsorgssvig kan afføde på længere sigt, og her især med fokus på udviklingen af psykopatologi. Afslutningsvis følger et afsnit om, hvorledes teoriernes bidrag supplere hinanden i en tværteoretisk årsagsforklaring af komplikationerne.

6.1 Teoriernes udviklingspsykologiske ståsted

Psykoanalysen har bidraget til videreudviklingen af adskillige nye teorier, og fælles for de tre anvendte teorier er, at de alle er inspireret af dele af den traditionelle psykoanalyse. De psykodynamiske teorier dækker over teorier, der ikke nødvendigvis er enige i de oprindelige psykoanalytiske begreber, hvorfor de indeholder både ligheder og forskelle. Dette gør sig også gældende med de tre anvendte teorier i dette speciale, selvom de alle er påvirket af den samme psykodynamiske overbevisning: At den senere udvikling anskues som påvirket af den tidligere, hvorfor den psykologiske udvikling opfattes som kumulativ (jf. 2.2)⁹. Endvidere anlægger alle tre teorier en udviklingspsykologisk indgangsvinkel og har dermed til hensigt at beskrive individets psykiske udvikling, men måden hvorpå de gør det adskiller sig på nogle områder fra hinanden.

Bowlbys tilknytningsteori ses som et opbrud med den traditionelle psykoanalyse, da han fandt at den burde undergå en omfattende revidering pga. dens svage udviklingsbegreber. Bowlby opfattede psykoanalysen som forældet, da han ikke mente at den fulgte med den videnskabelige udvikling (Mortensen, 2006, p. 223). En fordel ved Bowlbys teori er, at den tager udgangspunkt i observationer af normale børn, modsat psykoanalysen, som hovedsageligt fokuserede på rekonstruktioner af psykisk afvigende voksnes tidligere liv (ibid., p. 225). Bowlbys kritik af den traditionelle psykoanalyse skal ses i sammenhæng med, at han selv er fortalende for en

⁹ Der refereres tilbage til tidligere afsnit i specialet.

langt mere naturvidenskabelig tilgang, hvor biologien er i fokus i stedet. Han mente, at det var mere hensigtsmæssigt at danne teorier, der byggede på etologiske samt udviklingsteoretiske principper (ibid., p. 223f). Bowlby adskiller sig især fra Freuds driftsteori, der mente at tilknytningsrelationen mellem barn og den primære tilknytningsperson opstod, fordi den primære person opfyldte barnets grundlæggende behov (ibid., p. 224). Freud anså mennesket som styret af drifter, hvis målsætning er tilfredsstillelse. Bowlby var derimod af den overbevisning, at tilknytning skal ses som hovedsageligt baseret på den instinktive adfærd, og ikke som styret af tilfredsstillelse af drifterne (jf. 3.1.1). Han anså den instinktive adfærd som afgørende for individets overlevelse, og havde derfor fokus på beskyttelse mod ydre faretruende situationer, da det vigtigste i en tilknytningsrelation er en overordnet følelse af sikkerhed og tryghed.

Bowlbys teoretiske synspunkter ligger ikke ligeså langt fra objektrelationsteoriene, som de gør fra driftsteorien, da Bowlbys anskuelse af barnets tidlige tilknytningsrelationer som afgørende for psykisk sundhed kan ses i lighed hermed. Kernberg anskuer også i sin egopsykologiske objektrelationsteori selvets relationer til objekterne som essentielle i barnets personlighedsdannelse, der dannes på baggrund af forestillingerne af selv- og objektrepræsentationerne (jf. 5). Kernbergs teori forkaster ikke Freuds driftsteori, som Bowlby gjorde. I stedet er han inspireret af dele af driftsteorien, og inkorporerer elementer af denne i sin egen metapsykologi. Han inddrager bl.a. Freuds skildring af personlighedens grundlæggende strukturer i form af anvendelsen af id, ego og superego, og forener dem med dannelsen af indre og ydre repræsentationer af selv og objekt i sin egopsykologiske objektrelationsteori.

Den anvendte teori om mentalisering, præsenteret hovedsageligt af Fonagy¹⁰, er en videreudvikling af Bowlbys tilknytningsteori. Den er i store træk enig i mange af tilknytningsteoriens perspektiver, og mener ligesom både Kernberg og Bowlby, at den tidlige relation er afgørende for barnets udvikling og at det er vigtigt for barnet at opnå en forståelse af både sig selv og andre. Ifølge Fonagy sker videreudviklingen af tilknytningsteorien på baggrund af nødvendige uddybninger samt omfortolkninger.

¹⁰ I denne diskussion anvendes Fonagy som repræsentant for mentaliseringsteorien, og der vil derfor ikke skelnes mellem hans forskellige samarbejdspartnere. Dette er gjort i redegørelsen af mentaliseringsteorien, hvorfor det for overskuelighedens skyld ikke gøres i pågældende afsnit.

Fonagys kritik af Bowlbys teori forholder sig til skildring af arbejdsmodeller, og at disse er grundlæggende for måden, hvorpå senere relationer dannes samt opretholdes. Fonagy mener, at tilknytningsteorien skal omfortolkes således, at fokus i stedet skal rettes mod sammenhængen mellem tilknytningsrelationen og mentaliseringsfærdigheder (jf. 2.2.2). Dette kommer sig af at han er af den overbevisning, at velfungerende og trygge relationer fordrer barnets evne til mentalisering, og at uhensigtsmæssige og utrygge relationer forekommer som et udtryk for manglende mentaliseringsevne (jf. 4.2.4). Dermed afviger Bowlby og Fonagys udviklingspsykologiske teorier på forskellige områder, selvom de bygger på samme teoretiske fundament.

6.1.1 Affekternes betydning

Til trods for, at teorierne på nogle områder adskiller sig i deres tilgang til det udviklingspsykologiske, så har de også punkter, hvorpå der er større overensstemmelse. Fælles for alle tre teoretikere er, at de tillægger affekterne stor betydning og derfor alle inddrager dette aspekt i deres teorier. Kernberg er i høj grad inspireret af Freuds driftsteori, men ifht. integrationen af affekterne adskiller han sig især fra den traditionelle psykoanalyse. Kernberg finder affekterne væsentlige, og ser dem som byggestenen for drifterne, frem for ledsagefænomener. Ifølge Kernberg dækker affekterne over biologiske instinkter og psykiske drifter, der tilsammen udgør individets adfærdsmønstre. Affekterne har den funktion, at de laver en vurdering af en given situation, der opleves som behagelig/ubehagelig, hvorefter individet enten søger eller trækker sig fra den. Kernberg er af den overbevisning, at affekttilstanden ofte forekommer i relation til selv- og objektrepræsentationerne, hvorfor han dannede sin model om S-O-A-elementerne, der henviser til de følelsesladede relationer mellem selv og objekt. Disse elementer er det grundlæggende i individets psyke samt de indre objektrelationer (jf. 5.1). I lighed hermed beskæftigede Bowlby sig også med de biologiske instinkter i form af instinktiv adfærd, som tjener til individets overlevelse. Ifølge Bowlby udvikler individet nogle adfærdssystemer som følge af den instinktive adfærd, og disse regulerer bl.a. de stærkt følelsesladede områder (jf. 3.1.2). I lighed med Kernberg, anså Bowlby affekttilstandene som knyttet til omsorgspersonerne, hvor individet anvender nogle forskellige adfærdsmønstre for at opnå og/eller opretholde den ønskede nærhed og beskyttelse. Bowlby fandt især

affekterne betydningsfulde i forbindelse med tilknytningsadfærden, da det er barnets måde at give udtryk for sit behov for tryghed og omsorg. Tilknytningsadfærden og de tilknyttede affekter (fx signaladfærd eller tilnærmelsesadfærd) er medvirkende til, at danne tilknytningen til omsorgsgiveren samt efterfølgende også lysten til at vedligeholde denne relation (jf. 3.2).

I mange moderne psykodynamiske teorier anses affekterne som den motiverende kraft for individet (Havnesköld & Mothander, 2005, p. 80). Dette ses også i Fonagys teori, hvor fokus især er rettet mod affektregulering, da det betragtes som et forstadium til mentaliseringsevnen. Ifølge Fonagy udvikles evnen til affektregulering i sammenhæng med en tryk tilknytningsrelation, hvorfor han også tillægger omsorgspersoner stor betydning. Affektreguleringsevnen er fundament for både psykisk velvære, i form af et sammenhængende selv, samt individets evne til at indgå i relationer (jf. 4.2.2). Fonagy påpeger vigtigheden af, at beskrive den ydre afspejling af barnets affektudtryk på en mere dybdegående måde end både Kernberg og Bowlby umiddelbart gør. Den ydre afspejling består i, at omsorgspersonen aflæser barnets affektudtryk for derefter at reagere på dem og afspejle dem i samspil med barnet. Denne mere dybdegående forklaring ses i forbindelse med Fonagys anvendelse af den sociale biofeed-back model, som beskriver barnets emotionelle udvikling. Modellen påpeger især moderens betydning for barnets affektregulering, hvor moderens imitation samt tilpasning til barnets affektudtryk anskues som fundamentet i samspillet (jf. 4.2.2). Derfor synes det relevant at dette aspekt spiller en central rolle i teorierne omhandlerende det tidlige samspil mellem barn og omsorgsperson, da måden hvorpå omsorgspersonen reagerer og afspejler affekttilstande synes afgørende for barnets kompetencer til selv at affektregulere.

6.1.2 Den miljømæssige konteksts betydning

I forlængelse af de ovenstående afsnit findes det relevant at se nærmere på teoriernes overordnede holdning til den miljømæssige kontekst. Fælles for de tre teoretikere er, at de i bred udstrækning er enige om, at det er en nødvendighed at tage højde for omgivelsernes betydning og deres relevans i et udviklingspsykologisk perspektiv. Kernberg anskuer den tidlige relation mellem barn og forældre som væsentlig for udviklingen, idet dette samspil internaliseres i indre objektrelationer, som er

afgørende for barnets udvikling. Det samme gør sig gældende i både Bowlby og Fonagys teorier, der også begge anskuer den miljømæssige kontekst, som særlig afgørende for barnets udvikling. En af forskellene mellem de tre teorier er, at selvom Kernberg er optaget af samspillet mellem barn og omsorgsperson, så har han ikke til hensigt at fokusere på det reelle forhold, men snarere barnets indre oplevelse af omsorgspersonen. Han er af den overbevisning, at de indre repræsentationer er forestillinger af barnets oplevelse af sig selv og andre dannet ud fra forskellige situationer i den tidlige udvikling (jf. 5.1). Han er dog stadig enig med både Bowlby og Fonagy i, at den tidlige interaktion er en afgørende faktor i en hensigtsmæssig udvikling, da den bidrager med mere nuancerede billeder af omverden i selvet. Kernbergs teori forholder sig dog i store træk til barnets indre forestillinger af selv- og objektrepræsentationer, hvorimod Bowlby fandt det mere væsentligt, at have de u hensigtsmæssige tilknytningsmønstre og den manglende omsorg for øje, hvorfor hans fokus er mere rettet mod de ydre omstændigheder. Det kommer sig af, at Bowlby især er optaget af barnets arbejdsmodeller, som han opfattede som et helt essentielt element i en optimal udvikling, da disse også har afgørende betydning for barnet på længere sigt. Arbejdsmodellerne dannes som følge af barnets erfaringer fra den tidlige interaktion med sine omsorgsgivere, og er fundamentale for barnets opfattelse af, hvordan interaktion kan foregå (jf. 3.3). Eftersom arbejdsmodellerne dannes i samspillet mellem barn og omsorgsperson er det tydeligt, at Bowlby især tillagde omsorgspersoner en meget aktiv rolle i barnets udvikling, hvorfor de ydre omgivelser har opnået en særlig status i hans teori. Dette synspunkt understøttes ligeledes af Fonagy, der på samme måde anser tilknytningsrelationen som betydningsfuld, idet den danner grundlag for barnets udvikling af mentalisering samt affektregulering. Ifølge Fonagy fødes mennesket med et fundamentalt behov for at blive forstået og set som et mentalt væsen, hvor især omsorgsgiverne spiller en afgørende rolle. Han anskuer mentaliseringssvigt som kontekstafhængig, idet barnets færdigheder til mentalisering samt regulering af affekter hænger sammen med omsorgsgiverens evne til at indleve sig i barnets indre verden (jf. 4.2). Bowlby og Fonagy er derfor enige om omsorgsgiverens betydning for barnets udvikling, men mentaliseringsteorien udvider tilknytningsteorien med det perspektiv, at det er omsorgsgiverens egen evne til mentalisering i relation til barnet, der er vigtig for udviklingen af det sikre tilknytningsforhold. Dermed pålægger Fonagy ligeledes den miljømæssige kontekst en fremtrædende rolle, eftersom det er de sociale erfaringer

samt oplevelser i barndommen, der danner grundlag for barnets velfungerende evne til at forstå sig selv og andre mennesker ud fra de indre mentale tilstande.

Selv om udgangspunktet er det samme for både Kernberg, Bowlby og Fonagy så ses der altså en forskel i den måde, hvorpå de anskuer dele af udviklingsprocessen. Kernberg er hovedsageligt optaget af de intrapsyriske processer, hvor der i høj grad fokuseres på selvets skelnen mellem indre og ydre objektverdener og dets forestillinger herom. Han anser imidlertid stadig samspillet mellem barn og omsorgsgiver som en væsentlig faktor, da barnets dannelse af netop selv- og objektrepræsentationer udvikles som følge af både positive samt negative erfaringer med omsorgsgiveren (jf. 5.1). Modsat var Bowlby af den opfattelse, at det primære fokus i forklaringen af barnets udvikling skulle anskues ud fra både barnets og tilknytningspersonernes adfærd. Han anskuede omgivelsernes betydning, og især omsorgsgiveren, som en væsentlig aktør i dannelsen af barnets tilknytningsadfærd. Denne tilknytningsadfærd er en integreret del af alle mennesker, og er især tydelig i kritiske situationer, hvor der er et behov for en oplevelse af beskyttelse (jf. 3.2). I relation hertil fokuserer Fonagy også på omgivelsernes påvirkning i barnets udvikling, men han anser også individets forståelse af de indre mentale tilstande som et centralt aspekt. Han anser derfor begge perspektiver, som relevante i beskrivelsen af det udviklingsmæssige perspektiv, hvorfor han kan siges at være interpsykisk. Fonagy er dog ikke i samme grad som Kernberg optaget af de intrapsyriske processer. Han beskriver dem ikke ligeså detaljeret, men har i stedet formuleret en teori, der anskuer udviklingen som påvirket af flere forskellige faktorer. Bowlby var af den overbevisning, at det var mindst ligeså vigtigt at forsøge at afdække, hvordan omsorgspersoner reelt set behandler barnet, som det er at undersøge barnets indre repræsentationer af dem (Mortensen, 2006, p. 227). Som skildret i Kernbergs teori udgør barnets oplevelse af objektrelationerne en særdeles stor rolle, hvilket Bowlby ikke anerkendte på samme måde. Bowlby var mere optaget af de faktiske begivenheder end barnets forestillinger af disse, hvorfor han på sin vis hovedsageligt var adfærdsfokuseret og koncentreret sig om miljøets påvirkning. Kernberg vælger også, at være mere dybdegående i sin skildring af det ene perspektiv, blot det modsatte omhandlende de intrapsyriske processer, hvorimod Fonagy synes at anskue det ud fra en interpsykisk vinkel med fokus på en kombination af de forskellige perspektiver. Imidlertid anså Bowlby barnets indre arbejdsmodeller som et særdeles

væsentligt aspekt. Modellerne fungerer automatisk og er ubevidste, og er barnets måde at planlægge samt forholde sig til en given situation. Man kan derfor sige, at Bowlby alligevel anskuede dele af de intrapsyriske processer i sin tilknytningsteori.

Teorierne forholder sig dermed forskelligt ifht. den miljømæssige kontekst, bl.a. i form af varierende tilgange til henholdsvis de intra- og interpsyriske processer. På trods af dette synes der at være en overordnet enighed blandt teoretikerne om, at udviklingen skal ansues ud fra et større perspektiv, der både har individ og miljø for øje i en samlet kombination.

6.1.3 Teori og praksis

I relation til teoriernes ligheder og forskelle i deres udviklingspsykologiske ståsted er det centralt, at forholde sig til styrker og svagheder ved deres forskellige syn på integreringen af teoretisk og praktisk viden. De tre teorierne kan alle siges at være forholdsvis nutidige i deres teoretiske grundlag og deres underbygning heraf. Dette ses ud fra den indflydelse de har haft, men også stadig har i dag.

Bowlby var under udviklingen af sin teori nytænkende, og var især optaget af, at underbygge sin teori empirisk med observationer. Han foretog sine iagttagelser under en biologisk indgangsvinkel, hvori han i særdeleshed lod sig inspirere af etologien. Dette førte til et skift inden for den traditionelle psykoanalyse, idet Bowlby mente at den biologiske model var mere anvendelig i forklaringen af tilknytningsrelationer. Mary Ainsworth var ligeledes indflydelsesrig i de empiriske undersøgelser, der bidrog til en videreudvikling af tilknytningsteorien i form af udviklingen af Fremmed-situationen (jf. 2.1.1). Bowlby var derfor en betydningsfuld fortæller for vigtigheden af, at teorierne bør understøttes videnskabeligt gennem empiriske undersøgelser og observationer.

Fonagys teori om mentalisering er en videreudvikling af tilknytningsteorien. Han bygger dermed videre på det videnskabelige fundament, som Bowlby og Ainsworth har grundlagt, men har som følge af udviklingen af en ny teori ligeledes undersøgt denne empirisk. Fonagy står bag forskningsprojekter, der har til formål at forene empirisk forskning med psykoanalytisk teori (Allen et al., 2010, p. 14). Fonagy forsøger derfor at inkorporere empiri i sit teoretiske bidrag, men idet centrale

elementer i hans teori forholder sig til den indre verden forekommer han mere spekulativ end Bowlby, da de indre tilstande er mindre tilgængelige for forskning. Bowlby synes derimod ikke umiddelbart at have teoretiske spekulationer, der går ud over det som empirien (fx Fremmed-situationen) vidner om.

Kernberg fremstår også i højere grad spekulativ, da hans teori er inspireret af flere forskellige psykoanalytiske teorier. Dermed anvender han flere psykoanalytiske begreber, der ikke nødvendigvis har undergået empirisk forskning. Kernberg har dog selv forsøgt at underbygge sin metapsykologiske teori igennem både empiriske undersøgelser samt erfaringer fra klinisk praksis (Olsen & Køppe, 1996b, p. 782). I og med, at Kernberg forsøger at favne bredt og inddrage mange forskellige teoretiske bidrag i sin metapsykologi, formodes det at medføre en knap så dybdegående skildring af alle aspekterne. Kernberg er ikke på samme måde som Bowlby ligeså empirisk funderet, han forholder sig mere spekulativt til teorien, og mener udgangspunktet skal tages i det enkelte individ og dets udviklingsmæssige historie (jf. 5.3.3).

En styrke som gør sig gældende ved både Kernberg og Fonagys teoretiske bidrag er, at de har kombineret den teoretiske viden med den praktiske. De har hver især udviklet forskellige terapiformer til behandlingen af bl.a. borderline på baggrund af deres teorier i et forsøg på, at skabe den mest hensigtsmæssige behandling¹¹. Vigtigheden af denne kombination skyldes, at behandlingen af borderline kan være en stor udfordring for den terapeutiske relation, eftersom klienten som følge af utrygge tilknytningsmønstre i barndommen har svært ved at indgå i en sådan terapeutisk relation (Gabbard, Miller & Martinez, 2009, p. 287). Dermed synes det særlig relevant og hensigtsmæssigt, at en sådan sammenhæng mellem teori og praksis finder sted for at sikre det bedst mulige udbytte. Det samme gør sig dog ikke gældende ved Bowlbys teorianvendelse. Tilknytningsteorien har bidraget til udviklingen af metoder, der har til formål at evaluere tilknytningstrygheden, men disse er ikke udviklet med henblik på at danne grundlag for en decideret form for behandling (Smith, 2003, p. 250). Denne manglende integration af teori og metoder med praksis kan derfor anskues som en svaghed ved Bowlbys teori. Omvendt er det også vigtigt at påpege, at selvom Bowlby synes at mangle et behandlingsmæssigt

¹¹ De to terapiformer uddybes ikke nærmere her, men de er inddraget i det perspektiverende afsnit.

perspektiv, så har hans teori alligevel været særdeles indflydelsesrig både i diagnosticeringen samt behandlingen af mennesker med psykiske vanskeligheder (Mortensen, 2006, p. 229f).

6.2 Udviklingsmæssige komplikationer som følge af tidlig omsorgssvigt

Specialet har til formål at afdække, hvilke udviklingsmæssige komplikationer tidlig omsorgssvigt kan afføde på længere sigt for individets vedkommende. De anvendte teories perspektiver er skildret i de redegørende afsnit, og hensigten er hernæst, at kombinere de forskellige perspektiver i en samlet forståelse af årsagsforklaringer hertil.

6.2.1 Omsorgsgiverens betydning for fejludvikling

Bowlby var tydelig i sin skildring af omsorgsgiverens betydning for barnets udvikling. Han kan dog fremstå forholdsvis deterministisk i sin tilgang til det udviklingsmæssige perspektiv, idet han anså udviklingen af en tilknytningsrelation som dannet inden for barnets første tre leveår, hvorefter muligheden herfor ses som forbigået (jf. 3.2.1). Bowlby mente, at det er vanskeligt for barnet at bryde med sit tilknytningsmønster, da det er udviklet på baggrund af barnets indre arbejdsmodeller. Arbejdsmodellerne er ikke nødvendigvis uforanderlige, men han påpeger at de som oftest er vedvarende og dermed besværlige at ændre radikalt. Modellerne bliver med tiden overgeneraliserede forestillinger af, hvad barnet tror det kan forvente sig af sine omgivelser (jf. 3.3). Hvis barnet fx overordnet har uhensigtsmæssige arbejdsmodeller vil det påvirke dets forventning til omverden og relationerne heri på en gennemgående negativ måde. Eftersom modellerne er dannet på baggrund af samspillet mellem barn og omsorgsperson, synes der ikke at være nogen tvivl om barnets afhængighed af det omgivende miljø i den tidlige barndom. Imidlertid er det sværere at påvise, hvorvidt modellerne herefter er stabile samt vedvarende uafhængige af radikale ændringer i det omgivende miljø, og om barnets oprindelige tilknytningsmønster er uafbrudt livet igennem.

Nogle af disse spørgsmål har forskning alligevel forsøgt at afdække, hvilket ses i den omfattende Minnesota-undersøgelse, der bl.a. er påbegyndt af Alan Sroufe og Byron Egeland i USA i 1975. Undersøgelsen involverede 267 mødre og deres børn, som blev fulgt i en periode på 30 år (Broberg, Granquist, Ivarsson & Mothander, 2008, p.

221). Deltagerne blev observeret meget nøje og regelmæssigt i deres udviklingspsykologiske historie – også børnene fra inden deres fødsel til ind i voksenlivet. Undersøgelsen havde til formål at vurdere kvaliteten af tilknytningsrelationen, barnets egenskaber og moderens livssituation samt psykiske forhold (ibid., p. 221f). Denne undersøgelse har på flere områder været uundværlig i forsøget på at afdække mange væsentlige spørgsmål. For det første strækker studiet sig over en lang årrække, hvor det kontinuerligt følger børnene igennem deres opvækst. For det andet tager studiet udgangspunkt i tilknytningsteoriens helhedsorienterede syn på udviklingen, for dernæst at undersøge om der var afvigelser i udviklingen – bl.a. i form af psykiatriske problematikker (ibid., p. 222). Undersøgelsen fandt, at børn, hvis tidlige erfaringer er dannet på baggrund af kærlig omsorg, forekom mere selvstændige og mere uafhængige af andre betydningsfulde voksne senere i livet (fx pædagoger og lærere). Hvorimod det modsatte gjorde sig gældende for børnene med en utryg tilknytningsrelation, i form af enten en ambivalent eller undgående tilknytning¹², som fremstod betydelig mere afhængige og uselvstændige i deres adfærd. Barnets tilknytningsrelationer synes derfor at have afgørende betydning for måden, hvorpå det også relaterer sig til andre betydningsfulde voksne (ibid., p. 225f). Endvidere fandt undersøgelsen, at de forskellige tilknytningsmønstre ikke blot havde en indvirkning i barndommen, men også i teenageårene og i det tidlige voksenliv. I teenagealderen havde børn med en tidlig utryg tilknytning vanskeligheder med kontakten med det modsatte køn, da de ofte enten var for nærgående eller helt trak sig fra interaktionen (ibid., p. 228f). Studiet fandt også, at tidlige erfaringer med omsorg og tilknytning havde betydning for især kærlighedsrelationer. Undersøgelsesdeltagere med en desorganiseret tilknytning i den tidlige barndom fremstod ofte generelt fjendtlige i kærlighedsrelationen, hvilket bl.a. kom til udtryk igennem fysisk og/eller verbal aggressivitet (ibid., p. 229).

Resultaterne er overordnet i overensstemmelse med Bowlbys hypotese om, at kvaliteten af tilknytningsrelationen er betydningsfuld i personlighedens udvikling, og at de indre arbejdsmodeller fungerer som en generaliseret forventning til mødet med

¹² Da Minnesota-undersøgelsen blev påbegyndt fandtes det desorganiserede tilknytningsmønster endnu ikke, og det har kun i et begrænset omfang været muligt at omkode nogle af de oprindelige observationer i henhold til det desorganiseret mønster (Broberg et al., 2008, p. 225).

omgivelserne nu og senere (ibid., p. 224f). Denne omfattende undersøgelse synes dermed at afdække og vidne om, at barnets tidlige tilknytningsmønstre også fungerer som fundamentet for nære relationer med andre senere i livet.

Fonagy er enig i, at barnets tidlige tilknytningsrelationer er afgørende, men ikke fordi de ligger til grund for dannelsen af senere nære relationer i livet. Han er i stedet af den overbevisning, at de er afgørende, fordi de er essentielle i barnets udvikling af et mentalt bearbejdningssystem, der har indvirkning på mentaliseringsfærdighederne (Fonagy, 2006a, p. 41). Dannelsen af disse færdigheder afhænger af, i hvilket omfang omsorgsgiverne har formået at forstå samt leve sig ind i barnets indre verden. Fonagy anskuer derfor omsorgspersonens evne til mentalisering ifht. barnet, som den afgørende faktor i barnets udvikling af en sikker tilknytning. I de tilfælde, hvor omsorgspersonen ikke formår at spejle barnets indre mentale tilstande og tilkendegive en dybere forståelse af barnets sindstilstand, vil det usikkert tilknyttede barn ofte identificere sig med omsorgspersonens manglende og/eller defensive adfærd. Ifølge Fonagy ligger mentaliseringen til grund for individets selvindsigt, og omsorgssvigt medfører derfor store komplikationer for barnets udvikling af evnerne herfor. Disse komplikationer kan vise sig i form af en fejludvikling, hvor barnet forsøger at undgå mentalisering og trækker sig væk fra den indre mentale verden. Denne tilbagetrækning sker som følge af omsorgspersonens manglende reaktion på barnets signaler, hvorfor det bliver vanskeligt for barnet at internalisere en repræsentation af sin egen indre tilstand. Fonagy påpeger, at barnet har behov for forudsigelighed samt tryghed ellers kommer det til udtryk i manglende refleksioner over både sin egen og andres mentale tilstand (jf. 4.2.4). I den forbindelse skildrer Goldberg og kollegaer i deres studie konsekvenserne af den manglende mentaliserende adfærd hos moderen. Denne adfærd resulterer ofte i et kommunikationsbrist imellem mor og barn, hvor moderen ikke reagerer i overensstemmelse med barnets signaler. Studiet finder, at moderens adfærd påvirker barnet i så høj en grad, at det som oftest ses i form af en desorganiseret tilknytningsadfærd hos barnet (jf. 4.2.4). Studiets resultater vidner om vigtigheden af netop forudsigelighed i omgivelserne samt omsorgsgiverens egne mentaliseringsfærdigheder. Det giver støtte til Fonagys hypotese om, at der ses en sammenhæng mellem tilknytningsmønster og mentaliseringsevne, som skildret i figuren om den tværgenerationel overførsel (jf. figur 3). Formålet med figuren er at

vise, hvordan forældrenes utrygge tilknytning samt manglende mentaliseringsfærdigheder medfører et barn præget af et utrygt tilknytningsmønster samt mangelfulde mentaliseringsevner. Ud fra denne påstand er der ingen tvivl om, at Fonagy anskuer det omgivende miljø, og i særdeleshed forældrenes egne erfaringer fra barndommen, som helt essentiel i barnets udvikling. Ifølge Fonagy afføder forældrenes manglende mentaliseringsevne den samme manglende evne hos barnet (jf. 4.2.4). Han ser det ikke som en mulighed, at barnet kan opnå denne forståelse af sin egen og andres adfærd, når forældrene ikke selv besidder disse færdigheder og derfor ikke formår at have en fremmende virkning i henhold til barnet. En sådan form for omsorgssvigt komplicerer derfor barnets udvikling, da det anses som usandsynligt at barnet kan tilegne sig færdigheder til at *have sindet på sinde* på egen hånd.

Bowlby og Fonays udviklingsmæssige perspektiver ifht. fejludvikling fremstår relativt deterministiske, idet de ikke anser mulighederne for ændring i de indre arbejdsmodeller eller et brud i den tværgenerationelle overførsel som særlig sandsynlige. De udelukker ikke fuldstændig muligheden, men anskuer det som særligt ressourcekrævende. Umiddelbart kan Kernbergs teori om de indre objektrepræsentationer ses i lighed hermed. Ifølge Kernberg er de indre objektrelationer grundlaget for barnets forestillinger af det omgivende miljø samt dets reaktioner herpå. Han mener, at de videreudvikles i takt med at barnet gør sig nye erfaringer igennem livet med nye nære relationer, men i lighed med Bowlby og Fonagy anser Kernberg dem som forholdsvis stabile (jf. 5.2.4). Omsorgspersonen er vigtig i dannelsen af barnets selv- og objektrepræsentationer, da de udvikles på baggrund af både gode og dårlige oplevelser med omsorgspersonen. Forestillingerne om selve samspillet mellem barn og omsorgsperson består af S-O-A-elementerne, og disse kan ses i relation til Bowlbys skildring af barnets indre arbejdsmodeller. Begge begreber ligger til grund for barnets forventninger til omgivelserne – de er dog ikke nødvendigvis komplette billeder af den faktiske virkelighed. Når barnet pga. omsorgssvigt ikke opnår en sikker base at udforske verden ud fra og ikke oplever at omsorgspersonerne er behjælpelige, når dette er nødvendigt, så efterlades barnet med negative arbejdsmodeller, der omfatter en overordnet mistillid til omgivelserne. Ifølge Bowlby medfører det, at barnets adfærd bliver forvirrende i et forsøg på at beskytte sig selv mod angsten for endnu engang at blive svigtet. Den manglende

omsorg efterlader derfor barnet med relativt få muligheder for at ændre dets reaktionsmønstre over for andre (jf. 3.5). Denne overbevisning deler Kernberg, da han mener, at den manglende interaktion mellem omsorgsgiver og barn medfører, at barnet ikke udvikler mere nuancerede billeder af virkeligheden. Derfor efterlades barnet i stedet med urealistiske opfattelser af omgivelserne. Kernberg anskuer de tre forskellige internaliseringsprocesser som afgørende i udviklingen af egofunktioner. Han mener, at vi fødes uden nogen form for viden, og dermed uden ego'et, men at vi igennem samspillet med omsorgsgiverne danner egofunktionerne. Formålet med internaliseringsprocesserne er, at de tidlige introjektioner samt projektioner samles i en integreret enhed – ego'ets identitet. Her vil barnet opnå en mere sammenhængende oplevelse af omverden end tidligere, hvor det fokuserede på specifikke erfaringer (jf. 5.2.4). Kernberg mener, at i situationer, hvor der er tale om omsorgssvigt og et overvæld af negative og frustrerende oplevelser, vil barnet ikke opnå denne sammenhængende virkelighedsfornemmelse. I stedet vil barnet regrediere, hvilket henviser til at barnet går tilbage til et tidligere udviklingstrin, og dermed ikke formår at adskille selv og objekt (Evang, 1988, p. 13). Regression kan være både kort- eller langvarig, hvorimod der i tilfælde med *fiksering* er tale om, at udviklingen stopper op på et givent udviklingstrin. Barnets udvikling vil dog ofte fortsætte senere, men de følgende udviklingstrin påvirkes af komplikationerne (ibid.). Regression eller fiksering kan medføre langvarige og store vanskeligheder for barnet, da det påvirker udviklingen af egogrænserne negativt og dermed også udviklingen af objektkonstans. Objektkonstansen henviser til, at barnet på nuværende tidspunkt og senere kan forholde sig til forskellige egenskaber ved samme person. Omsorgsgiveren spiller dermed en afgørende rolle i barnets eventuelle fejludvikling, da omsorgssvigt påvirker udviklingen af en sammenhængende og integreret egoidentitet samt objektkonstans på en u hensigtsmæssig måde i form af regression eller decideret fiksering. På samme måde hæmmer frustrerende og negative erfaringer barnets udvikling af selvkonstans, som ligeledes er en betydningsfuld faktor i psykens udvikling (jf. 5.2.4). Det formodes derfor, at i tilfælde med mangelfuld omsorg, vil barnet ikke opnå en fornemmelse af at være den samme person med både dårlige og gode sider, men i stedet anskue sig selv i form af delrepræsentationer. Imidlertid påpeger Kernberg, at selvom både objekt- og selvkonstans er relativt stabile, så skal de ikke opfattes som statiske (jf. 5.2.4). Det er netop hans mere eksplicitte skildring af konstanserne som fleksible, der adskiller

ham fra Bowlby og Fonagys mere deterministiske syn på fejludvikling. Ifølge Kernberg videreudvikles objekt- og selvkonstansen livet igennem i takt med nye erfaringer og relationer. Denne mulighed for videreudvikling påpeges dog også i de to andre teoretiske perspektiver. De anskuer blot mulighederne som begrænsede, men udelukker ikke chancen for forandringer som følge af nye tætte relationer livet igennem.

6.2.2 Arv og miljø

Som skildret synes der at være en bred enighed hos teoretikerne om, at den miljømæssige konteksts betydning for barnets udvikling, og at det udviklingsmæssige perspektiv bør ansues ud fra en kombination af både individ og miljø.

Det, at knytte stærke emotionelle bånd til andre betydningsfulde mennesker, er af afgørende betydning for udviklingen. Bowlby var af den overbevisning, at barnet fra begyndelsen er disponeret til at opsøge kontakt og nærhed med tilknytningspersonen (jf. 3.2). I lighed hermed anskuer Fonagy ikke blot evnen til at forstå sig selv og andre mennesker ud fra de indre mentale tilstande som udviklet på baggrund af en genetisk programmering. Derimod udvikles denne egenskab igennem barnets erfaringer og oplevelser i opvæksten – hvormed tilknytningsrelation igen fremstår som central (jf. 4.2.1). Kernberg er inspireret af både egopsykologien og objektrelationsteoriene, som begge dækker over en forståelse af, at mennesket fødes uden nogen kundskaber med hverken psykisk struktur eller psykisk indhold. Disse kundskaber udvikles efterhånden i samspillet med tilknytningspersonerne, hvorfor kvaliteten af dette samspil netop er væsentligt (jf. 5). Kernberg er optaget af affekterne, og ser dem som den motiverende kraft for individet. Han mener, at de er instinktuelle strukturer, som aktiveres igennem udviklingen (jf. 5.1). Teoretikerne er dermed alle af den opfattelse, at de medfødte strukturer påvirkes igennem interaktionen med det omgivende miljø, hvorfor det ikke giver nogen mening at se individet som isoleret fra omgivelserne.

Imidlertid er deres og andres opfattelse af omgivelsernes stærke betydning blevet heftigt diskuteret pga. nyere forskningsresultater inden for det genetiske område. I det sidste årti af det tyvende århundrede har forskning inden for den kvantitative

adfærdsgenetik omhandlende den tidlige psykiske udvikling spillet en væsentlig rolle i debatten om arv og miljø (Broberg et al., 2010, p. 202; Fonagy, 2006b, p. 136). Forskningens resultater så på et tidspunkt ud til at eliminere store dele af fundamentet af bl.a. tilknytningsteoriens fremhævnning af forældrenes omsorg for barnet, hvorfor betydningen af barnets tidlige erfaringer med det nære omgivende miljø blev nedtonet (Fonagy, 2006b, p. 136). Tidligere havde der været en overvurdering af de miljømæssige faktorer, hvor mødrene især fik skylden og ansvaret for børnenes fejludvikling (Broberg et al., 2010, p. 203). Herefter blev fokus rettet mod den indflydelse, som spædbarnet selv menes at have på sin egen socialiseringserfaring samt genernes påvirkning på den tidlige psykiske udvikling (Fonagy, 2006b, p. 135). Den nyere adfærdsgenetiske forskning påpeger, at den overordnede forbindelse mellem forældrenes omsorg i den tidlige barndom og udviklingen af psykopatologi er svag. Dette vidner bl.a. forskning foretaget af Hooley & Richters fra 1995 om. Deres resultater viser, at det ikke er omsorgssvigt der afføder udviklingen af forstyrrelser, men snarere det omvendte scenarie: At det er barnets forstyrrelse, der medfører et dysfunktionelt familieliv. Denne påstand begrundes ud fra observationer, der vidner om at forældrene hyppigere har en kritisk indstilling til børn, der i længere tid har haft en psykisk lidelse og ikke omvendt. Studiet konkluderer, at det skyldes at forældrenes erfaringer med barnets psykopatologi øger sandsynligheden for deres kritiske indstilling over for barnet (ibid., p. 136).

Omvendt viser nogle tvillingestudier, at det formentligt ikke blot er de genetiske faktorer, som har indflydelse, men det har de miljømæssige faktorer også. Formålet med tvillingestudier er at afdække, hvor ofte en given egenskab er til stede hos én enæggede tvilling sammenlignet med én tveæggede tvilling. Grundlaget for at undersøge forskellen mellem disse to grupper skyldes, at enæggede tvillinger har alle gener tilfælles, hvorimod tveæggede tvillinger blot har 50 % fælles gener, hvorfor det er muligt at sige noget om henholdsvis de miljømæssige og genetiske faktorer (Broberg et al., 2010, p. 204). Et tvillingestudie af Bokhorst og kollegaer undersøgte 157 tvillingepar med det formål at undersøge genetiske samt miljømæssige faktoreres påvirkning på tilknytning i den tidlige barndom (Bokhorst, Bakermans-Kranenburg, Pasco Fearon, van Ijzendoorn, Fonagy & Schuengel, 2003, p. 1769). Studiets resultater viste, at tilknytningsmønsteret hos enæggede og tveæggede småbørns-

tvillinger, der befinder sig i samme miljømæssige omgivelser, ikke adskiller sig i nogen særlig høj grad, hvilket peger på, at det omgivende miljø er af betydning for børnenes udvikling. Disse fælles miljøfaktorer dækker over omgivelser både inden og uden for familien – fx i daginstitutioner og det samfund, som børnene lever i (Broberg et al., 2010, p. 204). I så fald at tilknytningsadfærden skulle være delvist genetisk disponeret burde tilknytningsmønsteret i langt flere tilfælde være ens hos de enæggede tvillinger end hos de tveæggede tvillinger (ibid.). I forlængelse heraf mener Bokhorst og kollegaer, at resultaterne indikerer, at arveligheden af den desorganiserede- og sikre tilknytningsadfærd er ubetydelig (Bokhorst et al., 2003, p. 1778), og miljøets indvirkning er mere betydningsfuldt i dannelsen af tilknytningen end de genetiske faktorer (Broberg et al., 2010, p. 204).

Forskningen inden for adfærdsgenetikken vidner om varierende resultater, og det er derfor vaskeligt at pege på, hvilke faktorer der synes mest betydningsfulde. Ifølge Broberg og kollegaer vidner de forskellige resultater om, at arv og miljø ikke skal ses som værende uafhængige – de bør ses i kombination med hinanden. De mener, at mangler i den miljømæssige kontekst har størst påvirkning på personer med en bestemt genetik (ibid., p. 204). Ingen af de anvendte teorier synes dybdegående at koncentrerer sig om særlige genetiske faktorer, som kan have indflydelse på udviklingen af psykopatologi. De anskuer det snarere ud fra en miljømæssig kontekst, hvor det især er de tætte relationer, der facilliterer de optimale udviklingsmæssige betingelser. Teoriernes abstraktionsniveauer differentierer sig fra hinanden i den måde de anskuer relationerne på: Fonagy og Bowlby ser på de reelle relationer i omgivelserne, hvorimod Kernberg betragter miljøet ud fra barnets forestillinger samt opfattelse af relationerne heri.

6.2.3 Når fejludvikling fører til udviklingen af psykopatologi

Ifølge Bowlby skal psykopatologi hos individet ses som et resultat af en fejludvikling i den tidlige barndom pga. af manglende omsorg (jf. 3.5). Både Fonagy og Bowlby mener, at kvaliteten af tilknytningsrelationen mellem barn og omsorgsgiver kan have langvarige komplikationer for andre nære relationer i fremtiden, individets selvforståelse samt udviklingen af psykisk lidelse, hvorfor tilknytningsrelationen er væsentlig for barnets psykiske velvære (jf. 4.1). Kernberg er enig, og mener at mange af spædbarnets funktioner udvikles som følge af dette tidlige samspil (jf. 5).

Trods de tre teoretikers forskellige fokusområder beskæftiger de sig alle med de langvarige komplikationer, som svigt fra omsorgspersonerne formodes at afføde. Teorierne skildrer især sammenhængen mellem det tætte samspil og udviklingen af psykopatologi – her især borderline.

Overordnet er borderline karakteriseret af individets store vanskeligheder med at indgå i relationelle sammenhænge og dets relationer fremstår ofte som ustabile samt konfliktfyldte (jf. 1.3.4). Årsagsforklaringerne til individets vanskeligheder med at indgå i relationer kan anskues ud fra Fonagys mentaliseringsteori, der pointerer at mennesket igennem en veludviklet mentaliseringsevne formår at forstå samt skabe mening i både sin egen og andres adfærd. Svigt i denne evne påvirker individet i en sådan grad, at det ikke altid er muligt for individet at aflæse samt tolke sin egen og især andres adfærd (jf. 4.3). Ligeledes påpeger Kernberg i sin teori om personlighedsorganiseringerne, at BPO¹³ er overordnet karakteriseret af en egosvaghed, der som oftest kommer til udtryk i en nedsat evne til impulskontrol samt en uforudsigelig adfærd. Denne nedsatte evne gør det særlig problematisk for individet at skabe sammenhængende og vedvarende relationer, og medfører hyppige skift i både relationer, arbejdsmæssige sammenhænge samt holdningsændringer (jf. 5.3.3). Bowlby mente, at årsagsforklaringen til individets sociale vanskeligheder bunder i, at barnets tilknytningsmønstre med alderen i højere grad bliver en inkorporeret del og egenskab af barnet selv. Dermed har individet en tendens til at overføre mønstreret til nye relationer, som især præges af mistillid og angsten for at blive svigtet i tilfælde af det desorganiserede tilknytningsmønster (Bowlby, 1998, p. 141f). Ligeegyldigt om årsagsforklaringerne omhandler individets egosvaghed, manglende mentaliseringsfærdigheder eller desorganiserede tilknytningsmønstre, så synes det særlig vanskeligt for individet med borderline at indgå i sociale sammenhænge. Dette antages, at have omfattende komplikationer for individet, da en stor del af vores nutidige samfund bygger på en overordnet forventning til os mennesker, om netop særligt at være en del af den relationelle sammenhæng. Der synes, at være en overordnet forventning til individet om at indgå i tætte tværfaglige samarbejder både uddannelses- samt arbejdsmæssigt, hvorfor det antages at være

¹³ I den følgende diskussion sonderer der ikke mellem BPF og BPO medmindre dette synes særlig relevant for forståelsen. I stedet anvendes overordnet betegnelsen: borderline eller borderline-tilstande.

særligt problematisk for individet med borderline at leve op til disse samfundsmæssige forventninger. Besværlighederne kan også anskues i andre sociale sammenhænge: Individets kærlighedsliv samt dets relation til familie og venner, hvor individet ofte har store problemer med at tolke de tætte relationers signaler i overensstemmelse med relationernes reelle indre mentale tilstande. Vanskelighederne med at fungere i relationer, om end det omfatter arbejde, familie eller venner, kan påvirke individet med borderline endnu mere negativt. Udviklingspsykologisk handler det om, at når der finder en fejludvikling sted, så opstår der nogle komplikationer, som fastholder individet med borderline i en ond cirkel. Dette er relevant at anskue ud fra den betragtning, at individets manglende forståelse samt ofte grænseløse og modsigende adfærd kan være medvirkende til at dets omgivelser trækker sig pga. frustrationerne forbundet hermed. Dermed beskæftiges individets forestillinger blot yderligere af, at det ikke kan stole på andre mennesker og at relationerne aldrig er vedvarende. I denne forbindelse bliver det uløselige paradoks også fremtrædende ifht. opretholdelsen af de negative forestillinger samt komplikationer med at indgå i relationer. Essensen af det uløselige paradoks er, at barnet er bange for de mennesker, der egentlig burde berolige det og minimere frygten. Dette dilemma ses i relation til den desorganiserede adfærd, hvor barnet forbinder nærheden med omsorgsgiveren med frygt frem for tryghed (jf. 3.4.4). Tidligere i diskussionen refereres der til resultater fra Minnesotaundersøgelsen, som fandt at barnets tidlige tilknytningsmønstre er forholdsvis vedvarende og stabile, og dermed fungerer som fundament for nære relationer senere i livet (jf. 6.2.1). Set ud fra disse resultater samt betragtninger om det uløselige paradoks formodes det, at det er særligt svært at bryde med de frustrerende og negative forventninger til omgivelserne, hvorfor individet også udelukkes fra at få modbevist sine forvrængede billeder af virkeligheden.

Der ses derfor en kobling mellem den desorganiserede tilknytning og udviklingen af borderline. Børn med et desorganiseret mønster har også store vanskeligheder med at fungere i relationelle kontekster, og som følge af deres frygt for svigt har de en overordnet tendens til at undgå nærhed, hvorfor de i stedet ofte fremstår kontrollerende i deres adfærd. Dermed ses der også en forstyrrelse i det desorganiserede barns forhold til andre, hvilket er en af de egofunktioner, der er påvirket i særlig grad ved svære PF og BPF (jf. figur 1). Denne sammenhæng kan

også belyses ud fra kendetegnene ved en TF, som er en PF i barndommen/puberteten, hvor især den reaktive TF har mange lighedstræk med BPF (jf. 3.5). Allerede i barndommen/puberteten er barnet med TF præget af et forstyrret forhold til andre som følge af, at barnet ikke har lært at danne tætte og stabile relationer til andre pga. mangelfuld omsorg. Der synes derfor, at være en sammenhæng mellem omsorgssvigt og senere udvikling af psykopatologi, hvilket netop kendetegnes både ifht. TF og BPF.

Individets fornemmelse af et sammenhængende selv er forudsætningen for en optimal udvikling. Skader i selvet betragtes derfor som hæmmende både i barndommen og senere i livet ifht. personlighedens organisering, hvilket også kan medføre udviklingen af psykopatologi. Disse skader i selvet og en overordnet fornemmelse af en usammenhængende og kaotisk virkelighed er nogle af kendetegnene ved BPF, som ses ud fra en fragmenteret selvopfattelse (jf. 1.3.4). Denne fragmenterede selvopfattelse ser Kernberg ifht. sin anvendelse af et af sine mest centrale begreber omhandlende identitetsdiffusion, hvor individet med borderline ikke formår at skabe netop denne integrerede opfattelse af sig selv og andre. Vanskelighederne ses derfor i en adfærd, der er kendetegnet af individets modstridende forestillinger om sig selv og andre, som skyldes en manglende selv- samt objektkonstans (jf. 5.3.1).

Kernberg mener, at identitetsdiffusionen sker pga. anvendelsen af den primitive forsvarsmekanisme splitting. Han anskuer forsvarsmekanismerne som en del af den optimale udvikling i de tilfælde, hvor de udvikles fra primitive til mere modne forsvarsmekanismer. Komplikationerne opstår, når denne modning ikke finder sted, og individets forsvar derfor i stedet bygger på de primitive forsvar. Ifølge den traditionelle psykoanalyse og Kernberg er formålet med disse forsvar at beskytte individet imod indre konflikter, der skaber psykisk ubalance (jf. 2.1 og 5.2.6). Modsat denne betragtning står Bowlbys syn på individets anvendelse af forsvarsmekanismer, som i stedet mente forsvaret skulle ses som afhængig af interpsykiske forhold. Ifølge Bowlby opstår de patologiske forsvar som konsekvens af ustabile samt afvisende tilknytningspersoner, hvorfor forsvaret er barnets måde at forholde sig til tilknytningsrelationerne på (Mortensen, 2006, p. 213). Bowlby synes ikke umiddelbart ligeså dybdegående i sin skildring af forsvarsmekanismer i sin tilknytningsteori, da han ikke foretager en tydelig differentiering af forskellige

former for forsvar på samme måde som den traditionelle psykoanalyse. Bowlby var i stedet inspireret af informationsteoriene, og mente at forsvarsmekanismerne har til formål at udelukke al uvelkommen information fra bevidstheden (ibid.). Han anså den *defensive udelukkelse* af information, som individets måde at beskytte sig selv mod angstfremkaldende tanker eller følelser (Smith, 2003, p. 58). Ifølge Bowlby kan forsvaret forekomme både i normal form, men også i en mere patologisk form, hvilket bl.a. afhænger af forsvaret psykiske omfang og varighed. De patologiske forsvar forekommer som individets måde at forholde til ustabile omsorgspersoner (Mortensen, 2006, p. 213f). Denne form for forsvar anvendes ofte i tre typer af situationer: 1) Omsorgspersonerne har udvist en adfærd, der er ubærlig for barnet at tænke på, 2) børnene skammer sig over deres egne tanker eller handlinger og/eller 3) barnet har erfaret eller oplevet noget, som forældrene ikke ønsker de skal vide noget om (ibid., p. 214f). Denne forbindelse mellem forsvaret og relationer i de tætte omgivelser er netop det, der gør Bowlbys anvendelse af forsvarsmekanismer mere interpsykisk end Kernbergs. Ifølge Bowlby retter den defensive udelukkelse sig mod de ydre omgivelser, som kommer til udtryk fysisk igennem de adfærdsmæssige forsvar, som børnene udviser over for tilknytningsrelationerne. Hvorimod Kernbergs betragtning synes mere intrapsykisk, idet han fokuserer på de indre processer af individets splittelse af indre modstridende forestillinger af selvet og andre. Omvendt anskuer han også splittelsen ifht. de ydre objekter, der spaltes i gode og onde dele, hvorfor han ikke overordnet kan ses som intrapsykisk. Samtidig har alle de primitive forsvarsmekanismer så omfattende belastninger i henhold til individets relationer, at det synes mærkværdigt, hvis anvendelse af disse ikke er observerbare i den sociale kontekst. I relation hertil vil også Kernbergs skildring af de primitive forsvarsmekanismer fremover betegnes som individets patologiske forsvar i sammenhæng med Bowlbys anvendelse heraf, da begge typer forsvar synes at dække over lignende problematik.

I forlængelse heraf kan den onde cirkel, som tidligere er nævnt i forbindelse med individets komplikationer med at indgå i relationer, også ses ifht. de patologiske forsvar, der er kendetegnet ved borderline. Splitting og den defensive udelukkelse af information kan formentlig bidrage yderligere til en vedligeholdelse af den onde cirkel, da forsvarerne har den indvirkning, at individet kun ser det ved sig selv og andre, som bekræfter deres negative forventninger. Det formodes, at det først

virkelig er når anvendelsen af de patologiske forsvar indtræder, at det i virkeligheden bliver særdeles vanskeligt for individet med borderline at bryde den onde cirkel. Individets evne til at skabe sammenhæng og mere nuancerede billeder af verden kan tænkes at forværres, da de patologiske forsvarsmekanismer samtidig afføder et behov for opretholdelsen af dette forsvar, fordi deres aktuelle relationer opfattes som ligeså negative som relationen til omsorgspersonen var. Ud fra den betragtning tjener individets forsvar en opretholdende funktion, som kan anskues som individets forsøg på at skabe orden i kaos.

Alle mennesker har et overordnet behov for at have en fornemmelse af et sammenhængende selv samt forstået som et mentalt væsen, da det giver os et syn på omverden som meningsfuld og forudsigelig (jf. 4.2 og 4.3). Når virkeligheden i stedet opleves som kaotisk og usammenhængende formodes det at være særlig svært for individet at bevare et vist niveau af realitetstestning. Realitetstestningen refererer til individets evne til at opfatte både den indre og ydre verden realistisk samt dets evnen til at forholde sig virkelighedsnært til sine egne følelser, adfærd og tanker (jf. 1.3.4 og 5.3.3). Borderline er, modsat mere psykotiske tilstande, ikke præget af et decideret tab af realitetstestning i lige så høj grad, men i særlig belastede tilfælde kan der optræde symptomer af psykoselignende art. Som regel er realitetstestningsevnen intakt, men forekommer svækket i form af forvrængninger i virkelighedsopfattelsen (jf. 1.3.4). I Fonagys optik er individets mentaliseringsevne især væsentlig ifht. at opnå denne forståelse og forudsigelighed af både sin egen og andres adfærd, hvorfor en utilstrækkelig mentaliseringsevne ses som en af de helt essentielle komplikationer ved borderline-tilstande. Det skal ses ud fra den antagelse, at svære PF ofte omfatter, at individet forsøger at forstå sig selv og andre ud fra et psykisk ækvivalensmodus, der er medvirkende til at individet har svært ved at adskille de indre mentale tilstande fra den ydre virkelighed (jf. 4.3). Individets forvrængninger af virkeligheden set i relation til den psykiske ækvivalensmodus findes meningsgivende i en dybere forståelse af borderline-tilstandens fundamentale forstyrrelser ifht. andre mennesker. Det er netop denne manglende færdighed til at betvivle sine egne tankers aktualitet, der er særlig karakteristisk ved svære PF, hvorfor individet har en overgeneraliseret rigid holdning samt overbevisning om konsekvent at have ret. Her er også Fonagys syn på individets anvendelse af patologisk forsvarsmekanismer væsentligt, da han mener at den manglende mentalisering samt affektregulering i den psykiske

ækvivalensmodus medfører projektiv identifikation (Allen et al., 2010, p. 310). Den *projektive identifikation* omfatter, at individet tillægger andre personer uacceptable egenskaber og oplevelser, og samtidig ubevist genkender sine egne egenskaber hos dem (ibid.). Det er ubærligt for individet med borderline, at forholde sig til de smertefulde fornemmelser af frygt, forladthed og manglende tillid, som det har på baggrund af den desorganiserede tilknytning. Derfor distancerer individet sig fra følelserne ved at pålægge andre disse, og dermed give dem skylden. Individet kommer af med de uacceptable følelser, mens det stadig er i kontakt med disse igennem den anden person, det har projiceret dem over i (ibid., p. 310f). Dette forsvar formodes at have den effekt, at individet bliver rigid og konfronterende i sociale sammenhænge, og som følge af en manglende selvindsigt, bliver det særlig problematisk at undgå konfliktfyldte relationer. Samtidig kan Fonagys forestillingsmodus også bidrage til en mere detaljeret forståelse af borderline-tilstandens manglende realitetstestning i form af en svækket opfattelse af sammenhængen mellem den indre tilstand og den ydre verden. Ved borderline synes der ikke at være en klar adskillelse af disse to aspekter, hvorefter individet får omfattende vanskeligheder med at danne et integreret og sammenhængende billede af den psykiske og fysiske realitet. En væsentlig styrke ved Fonagys teori anses derfor som hans anvendelse af de forskellige modi, der tilsammen giver en mere detaljeret forståelse af de komplikationer mentaliseringssvigt kan afføde for individets virkelighedsfornemmelse samt oplevelse af, at livet er meningsgivende.

I relation til den svækkede realitetsfornemmelse i borderline er det også centralt at inddrage Kernbergs begreb om objektkonstans. Objektkonstansen er, som omtalt, en elementær egenskab i vores relationer til andre mennesker, da den gør os i stand til at sammenholde både positive samt negative sider af samme person (jf. 5.4.2). Inddragelsen af dette begreb kan kaste lys over de besværligheder, som individet med borderline har med at bryde den onde cirkel. Hvis ikke der eksisterer objektkonstans, formodes der at være en tendens til at individet let bliver overvældet og skuffet over situationer, hvor de såres af en betydningsfuld anden. Som følge af den manglende objektkonstans formår individet ikke, at fastholde den overordnede forestilling af den anden person, som både god og ond. Ud fra den antagelse, formodes det dermed at være vanskeligt for individet at fastholde relationerne og opnå indsigt i, at relationerne kan være tillidsfulde samt af vedvarende karakter.

6.3 Syntese

Det følgende afsnit har til hensigt at reflektere over forsøget på syntese gennem sammensætningen af teorierne for dermed at nå frem til en erkendelse af følgerne af omsorgssvigt. Syntesen bestod i en betragtning af, at den tidlige interaktion mellem de primære omsorgspersoner og barnet er afgørende for barnets udvikling. Omsorgssvigt kan have nogle langvarige og omfattende komplikationer for individet i udviklingen af mentaliseringevnen, tilknytning samt personlighedsorganiseringen.

Teorierne har hver især haft væsentlige bidrag til udformningen af syntesen, og tilsammen giver de en dybere forståelse af sammenhængen mellem tidlig omsorgssvigt og udviklingsmæssige vanskeligheder.

Bowlby fokuserede detaljeret på arbejdsmodellernes betydning for individets udvikling, og i lighed hermed står Kernbergs begreb om S-O-A. Begge begreber tager udgangspunkt i den tidlige interaktion og er fundamentet i individets forventninger til omgivelserne og dets reaktioner herpå. For individer, der har oplevet omsorgssvigt i den tidlige opvækst, har det den betydning, at deres overordnede forventning til omverden er negativ. De overfører deres strategier til nye relationer, hvorfor disse påvirkes af mistillid. Det gør det svært for individet at opnå tillidsfulde relationer, der kan være behjælpelige i en ændring af individets negative forventninger og strategier. Selvom begge teoretikere påpeger, at strategierne ikke er statiske eller uforanderlige, så er de forholdsvis stabile livet igennem. Omsorgssvigt i interaktionen gør det derfor ikke muligt for barnet at opnå reelle forestillinger af virkeligheden, i stedet tilbagelades det med urealistiske samt negative forventninger til relationerne, der er svære at ændre til det modsatte.

Individets vanskeligheder med at danne og opretholde relationer kan ses ifth. dets anvendelse af patologiske forsvar pga. omsorgssvigt, der ofte forvrænger realitetsfornemmelsen. Den defensive udelukkelse, splitting og projektiv identifikation er medvirkende til at individets forholdsvis urealistiske billede af virkeligheden vedligeholdes. Kernberg og Bowlbys begreber om henholdsvis splitting og defensiv udelukkelse forklarer individets manglende virkelighedsnære forestillinger. Forsvarene medfører, at individet kun ser de egenskaber ved sig selv og andre, der bekræfter deres negative forventninger. I modsætningen til at få et mere realistisk billede af virkeligheden, hvor både individet og andre indeholder både gode

og negative egenskaber i en integreret enhed. Disse usammenhængende forestillinger pga. splitting og den defensive udelukkelse medfører formentlig et behov for at opretholde de patologiske forsvar, idet individet oplever de nye relationer som præget af brud på samme måde, som det oprindelige forhold til omsorgspersonen var. Omsorgssvigt afføder dermed disse følelser af forladthed og mistillid, som er ubærlige for individet. Det forsøger derfor at distancere sig fra følelserne igennem de patologiske forsvar, der svækker afgrænsningen mellem den indre og ydre verden. Fonagys skildring af projektiv identifikation kan ses ifht., da individet igennem dette forsvar kommer af med sine uacceptable følelser, men stadig formår at være i kontakt med dem igennem den anden person, som følelserne projiceres over i. Skylden og smerten pålægges andre frem for individet selv, og forsvaret fører dermed ofte til konfrontationer i relationen, hvorfor individets oplevelse af at ingen relationer er vedvarende blot vedligeholdes.

Omsorgssvigt synes derfor at medføre, at individet mangler en klar afgrænsning mellem selv og andre. Den projektive identifikation kan ses i forbindelse med den psykiske ækvivalensmodus. En regression til dette modus vanskeliggør individets adskillelse af de indre mentale tilstand og den ydre realitet, og i sammenhæng med individets manglende selvindsigt kompliceres relationerne yderligere. Individet evner ikke at betvivle sine egne tankers aktualitet, og overfører i stedet de ubærlige og frustrerende følelser til relationerne, hvorfor individets forvrængninger af virkeligheden og den forstyrrede kontakt bliver endnu mere omfattende.

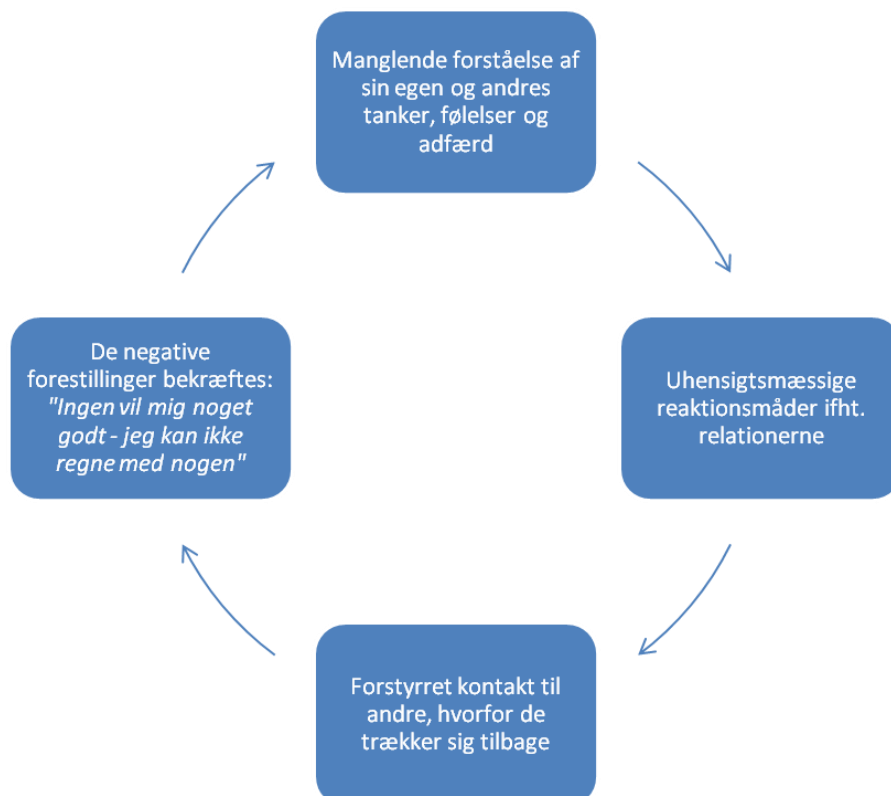
Fonagys opfattelse af, at individets grænse mellem selv og andre bliver utydelig, stemmer overens med Kernbergs antagelse heraf. Kernberg mener, at omsorgssvigt fører til en mangelfuld udvikling af egogrænser samt objekt- og selvkonstans, grundet et overvæld af frustrerende og negative erfaringer. Disse erfaringer mindsker individets mulighed for at internaliserer de gode samt onde oplevelser og egenskaber i én samlet repræsentation, hvorfor individet i stedet generaliserer de negative erfaringer til både sig selv og andre. Som følge af denne identitetsdiffusion har individet ikke en klar fornemmelse af, om de gode og dårlige følelser stammer fra dem selv eller andre. Objekt- og selvkonstansen er essentielle egenskaber ifht. individets relationer, og de svækkede egogrænser vanskeliggør derfor samværet med andre på omfattende vis.

Tilsammen synes teorierne at bidrage med en dybere forståelse af nogle af de konsekvenser, som mangelfuld omsorg i barndommen kan afføde. Overordnet skal den tidlige interaktion give barnet en mere reel oplevelse af omverden, og hjælpe barnet med at adskille indre og ydre forestillinger. Når dette ikke er tilfældet pga. svigt i opvæksten, så bliver det yderst kompliceret for individet at opnå forståelse for sig selv og sine relationer på en sammenhængende facon.

6.4 Afrunding

Diskussionen og syntesen vidner om, at omsorgssvigt i den tidlige barndom afføder omfattende og langvarige komplikationer for individet. Vanskelighederne er mange, men der synes især at være en sammenhæng mellem barnets erfaringer med svigt i barndommen og udviklingen af borderline. Der er løbende igennem det diskuterende afsnit blevet henvist til den onde cirkel, som individet med borderline synes at blive fastholdt i pga. sine overordnede besværligheder med at indgå i nære relationer. Nedenfor illustreres en figur af den onde cirkel, som skal ses ifht. borderline-tilstandens forstyrrede forhold til andre.

Figur 5: Den onde cirkel

Figuren illustrerer, at paradoksalt er det individet har allermest brug for, dét som det mindst af alt evner – at danne og fastholde tillidsfyldte og ligeværdige relationer. Vanskelighederne hermed bliver dermed et symptom i sig selv i borderline-tilstande, hvorfor det overordnet dækker over et forstyrret samspil med tætte relationer. Fastholdelsen i den onde cirkel sker på baggrund af, at det er svært for individet at tolke både sine egne og andres tanker, følelser og adfærd på en relevant måde, hvilket medfører at det bliver svært for individet at reagere hensigtsmæssigt herpå og dermed bryde med sine uhensigtsmæssige adfærdsmønstre. Denne manglende indlevelsessevne og forståelse i både sine egne og andres tanker og følelser, sammenholdt med en svækket realitetstestning og sammenhæng mellem den indre og ydre verden, efterlader individet med ringe muligheder for forbedring. Interaktionen er medvirkende i udviklingen af mere virkelighedsnære samt nuancerede opfattelser af omgivelserne, men som følge af individets manglende evne til at fungere i sociale sammenhænge er der stor risiko for at både omgivelserne og individet selv trækker sig fra relationen. Hermed sker der en isolering, som formodes at have den indvirkning, at individet i endnu større grad går glip af alle nuancerne samt muligheden for at få integreret både de positive og negative forestillinger i én samlet enhed. Den onde cirkel fortsætter derfor som følge af overgeneraliserede negative forventninger til samt forestillinger af omgivelserne, hvilket formodes at have den indvirkning at individets manglende forståelse samt indlevelse i både egne og andres mentale tilstande blot vanskeliggøres yderligere.

Det fremstår som en vanskelig og omfattende, nogen gange endda umulig, opgave for individet med borderline at bryde denne onde cirkel. Teoretikerne påpeger hver især, at individets udviklingsmæssige muligheder ikke skal ses som deterministiske, og at selv om individets strategier er forholdsvis stabile og vedvarende, så er det muligt at forandre disse (jf. 6.2.1). Forandringer i strategierne kan ske på baggrund af store positive ændringer i individets omgivende miljø og især i de relationelle sammenhænge. Det antages at være yderst kompliceret for individet med borderline at bryde den onde cirkel på egen hånd, hvorfor forandringerne stiller store krav til et meget gunstigt miljø samt nogle meget ressourcestærke relationer. Sådanne forandringer kunne formodes at indeholde en kæreste eller venner, der er ressourcestærke og har overskuddet til at takle den forstyrrede kontakt, som borderline-tilstande er karakteriseret af. Omvendt kunne det også antages, at et gunstigt arbejdsmiljø med en arbejdsgiver samt kollegaer, der ligeledes formår at

håndtere udfordringerne på en hensigtsmæssig måde, kunne fordrer succesoplevelser hos individet med borderline. Forandringerne og eventuelle succesoplevelser formodes at være medhjælpende til at bryde individets fastholdelse i den onde cirkel. Det er dog vigtigt at være opmærksom på, at så omfattende forandringer for individets vedkommende, kræver mange ressourcer og formentlig er en langvarig proces. Set ud fra den betragtning, at individets arbejdsmodeller fungerer ubevidst og automatisk, og udvikler sig med tiden til overgeneraliserede forestillinger af, hvad det bør forvente af forholdene i omgivelserne (jf. 6.2.1). Omvendt er det også væsentligt at have for øje, at selvom mulighederne bør anskues som begrænsede, så udelukker det ikke fremtidsudsigten for forandringer på baggrund af nye erfaringer med andre nære relationer.

7. Konklusion

Nærværende speciale har haft til formål at afdække, hvilke udviklingsmæssige komplikationer tidlig omsorgssvigt kan afføde på længere sigt for individets vedkommende. Disse udviklingsmæssige komplikationer er bredtfaende, og der er ikke tale om få eller entydige vanskeligheder. I stedet er der tale om langvarige og omfattende konsekvenser af omsorgsgivernes manglende omsorg til barnet i de første leveår, som senere kan fremstå som en medvirkende faktor i udviklingen af psykopatologi.

Ud fra anvendelsen af de tre teorier i specialet kan det konkluderes, at de tidlige nære relationer er af afgørende betydning for barnets udvikling, og et af de områder hvor omsorgssvigt er særlig tydelig er ifht. dannelsen af vedvarende relationer. Dette kommer især til udtryk ved individet med borderline, der grundlæggende har omfattende komplikationer med at indgå i relationelle sammenhænge grundet deres moderate egosvagthed. Svækkede egofunktioner vanskeliggør opretholdelsen af et sammenhængende selv samt et realistisk billede af virkeligheden, hvorfor samspillet med andre netop ofte er kendetegnet af en forstyrret kontakt, der fastholder individet i en ond cirkel. Individets behov for nærhed og tillid til de omgivende relationer er svære at opfylde pga. dets fundamentale mistillid til samt manglende forståelse for andre mennesker. Disse uopfyldte behov sammenholdt med individets uhensigtsmæssige adfærdsmønstre gør det svært for individet at bryde cirklen og skabe en mere integreret opfattelse af sig selv og andre.

Disse komplikationer sker på baggrund af flere forskellige faktorer, som tilsammen udgør et alvorligt og omfattende svigt i barnets opvækst. Dette drejer sig bl.a. om barnets tilknytningsrelation til dets primære omsorgsperson, da svigt i denne relation ofte har den konsekvens, at børnene danner negative arbejdsmodeller af sig selv og andre. De negative arbejdsmodeller fører i værste fald til desorganiserede tilknytningsmønstre og strategier, der vil bringe børnene i risiko for udviklingen af psykiske lidelser. Barnets evne til at regulere sine følelser har betydning for dets udvikling af mentaliseringsevnen, der dannes i samspillet mellem barn og omsorgsperson. Hvis dette samspil er præget af utryghed og desorganiserede strategier hos barnet samt manglende mentaliseringsfærdigheder hos omsorgspersonen, er barnets muligheder for udviklingen af disse evner dårlige. Evnen til at forstå egen og andres adfærd er et betydningsfuldt element i barnets

udvikling, og når der forekommer svigt i disse færdigheder, medfører det et liv med store udfordringer. På samme måde er omsorgspersonerne betydningsfulde i barnets dannelse af selv- og objektrepræsentationerne, da disse dannes som følge af interaktionen mellem barn og omsorgsperson. Interaktionen giver barnet et mere nuanceret billede af virkeligheden, og er medvirkende til at barnet formår at adskille indre og ydre forestillinger fra hinanden. Omsorgssvigt kan have den indflydelse, at barnet ikke formår at adskille disse forestillinger fra hinanden, hvorfor det bliver vanskeligt at navigere i virkeligheden samt forholde sig til både sig selv og andre mennesker.

Konsekvenserne af mangelfuld omsorg er omfattende, og årsagsforklaringer hertil bør ses i kombination med hinanden. Barnets udvikling skal ses i henhold til de omgivelser og relationer, som er betydningsfulde for barnet i dets tidlige erfaringsdannelser, hvorfor det ikke giver mening, at se det som isoleret fra den miljømæssige kontekst. Det er dog væsentligt at pointere, at der også er andre betydningsfulde årsagsforklaringer og faktorer, som ikke er belyst i nærværende speciale, men som formentlig kan siges at have en afgørende indvirkning i barnets fejludvikling (fx genetisk disponering, personlighedstræk).

Overordnet synes det væsentligt at anskue en given adfærd og symptomer i sammenhæng med det enkelte individ, da det giver de bedste forudsætninger for en dybere forståelse. Årsagsforklaringer bør derfor ses i forhold til det enkelte individ og dets opvækstvilkår for dermed at give det mest nuancerede samt reelle billede af årsagerne til fejludvikling. Med fokus på det enkelte individ og dets tidlige erfaringer med de nære relationer synes udgangspunktet for forandringer at være størst, og dermed også inkludere mulighed for et brud med den onde cirkel.

8. Perspektivering

I specialet har det primære fokus været at undersøge, hvilke udviklingsmæssige komplikationer tidlig omsorgssvigt kan afføde på længere sigt. Til belysningen af disse komplikationer har indholdet været koncentreret om årsagsforklaringer og forståelsen af barnets tidlige relationers betydning for dets psykiske udvikling. Der forekommer dog også andre relevante perspektiver, der med fordel kunne bidrage til en dybere belysning af dette speciales problemfelt.

I forbindelse med udviklingen af psykopati, og især BPF, synes det relevant at undersøge behandlingsmulighederne heraf. Det er ofte en terapeutisk udfordring at behandle klienter med BPF, da denne klientgruppe ofte har besvær med at indgå i en terapeutisk relation grundet uhensigtsmæssige relationsmønstre dannet i barndommen (Gabbard, Miller & Martinez, 2009, p. 287). Endvidere kompliceres behandlingen, som følge af klienternes manglende mentaliseringsevne, da den besværliggør klientens refleksioner over disse relationsmønstre (ibid.). Fonagy og kollegaer har udviklet en behandlingsform på baggrund af deres mentaliseringsteori, og denne kunne med fordel belyse emnet yderligere. Den mentaliseringsbaseret terapi tager udgangspunkt i en moderne form for psykodynamisk psykoterapi, hvor formålet er at forbedre klientens mentaliseringsfærdigheder (Munich, 2009, p. 305). Der arbejdes med evnen til at mentalisere affektivt, hvilket refererer til klientens identifikation af forskellige affekttilstande. Formålet med behandlingen er, at klienten bliver opmærksom på sine egne reaktioner, tanker og følelser for dermed at blive i stand til regulerer disse på en mere hensigtsmæssig måde (ibid., p. 305f). Generelt er fokus i denne terapiform på at hjælpe klienten med at beskrive det mentale indhold i stedet for at forsøge at fortolke klientens intrapsyriske konflikt (ibid., p. 317).

Kernberg, der udviklede begrebet om BPO, har ligeledes udviklet en behandlingsform: Den ekspressive psykoterapi, som er henvendt til borderline-klienter og er baseret på en egopsykologisk objektrelationsteoretisk tilgang (Kernberg et al., 1989, p. 8). Hensigten med den ekspressive psykoterapi ved borderline er at forbedre og integrere klientens oplevelse af sig selv og andre. Dette gøres med det formål at mindske klientens brug af primitive forsvarsmekanismer, der

svækker klientens egostruktur (ibid., p. 18). De vanlige psykoanalytiske teknikker: Tolkning, klarifikation og konfrontation er helt essentielle aspekter i den ekspressive psykoterapi, hvor netop *tolkningen* bygger på de to andre aspekter. *Klarifikationens* funktion er belysende, mens *konfrontationen* har til formål at hjælpe klienten med at observere sine svage egofunktioner og forandre disse, så behandlingen i stedet bliver egostyrkende (Evang, 1988, p. 168). Selve tolkningen bygger derfor på information fra klarifikationen samt konfrontationen, hvorved der arbejdes mod en adskillelse af de konfliktprægede fakta, der ligger til grund for klientens forsvarsmekanismer (Kernberg et al., 1989, p. 26).

Hermed adskiller de to nævnte terapiformer sig umiddelbart i henhold til deres fokuspunkter i behandlingen af borderline. Fokus i den mentaliseringsbaseret terapi er rettet mod beskrivelsen af det mentale, hvilket står i modsætning til den ekspressive psykoterapi, der tillægger fortolkningen den væsentligste funktion. Denne forskel og virkningerne heraf kunne være interessante at undersøge i sammenhæng med det belyste problemfelt i dette speciale.

9. Litteraturliste

- Allen, G.J., Fonagy, P. & Bateman, A.W. (2010). *Mentalisering i klinisk praksis*. København: Hans Reitzels Forlag, 1. udgave, 1. oplag (pp. 13-14; 25-45; 49-97; 99-138; 291-324) [363 s. hele bogen anvendt]
- Bateman, A. & Fonagy, P. (2007). *Mentaliseingsbaseret behandling af borderline-personlighedsforstyrrelse*. København: Akademisk Forlag, (pp. 13-32; 45-64) [40 s.]
- Bokhorst, C.L., Bakermans-Kranenburg, M.J., Pasco Fearon, R.M., van IJzendoorn, M.H., Fonagy, P. & Schuengel, C. (2003). The Importance of Shared Environment in Mother–Infant Attachment Security: A Behavioral Genetic Study. *Child Development*, Volume 74, Number 6, (pp. 1769–1782) [14 s.]
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and Loss, Vol. 1*. The Hogarth Press and The Institute of Psychoanalysis/ eller London: Random House (pp. xi-xx; 37-57) [21 s.]
- Bowlby, J. (1998). *En sikker base*. Frederiksberg: DET lille FORLAG, 3. oplag (pp. 9-27; 28-47; 133-152) [77 s.]
- Broberg, A., Granquist, P., Ivarsson, T. & Mothander, P.R. (2008). *Tilknytningsteori. Betydningen af nære følelsesmæssige relationer*. København: Hans Reitzels Forlag, 1. udgave, 1. oplag (pp. 207-231) [25 s.]
- Broberg, A., Mothander, P.R., Granquist, P. & Ivarsson, T. (2010). *Tilknytning i praksis*. København: Hans Reitzels Forlag, 1. udgave, 1. oplag (pp.168-198; 199-222) [45 s.]
- Carlson, E. A. (1998). A Prospective Longitudinal Study of Attachment Disorganization and Disorientation. *Child Development*, Volume 69, Number 4 (pp. 1107-1128) [22 s.]
- Christensen, G. (2009). *Psykologiens videnskabsteori – en introduktion*. Roskilde Universitetsforlag, 1. udgave, 4. oplag (pp. 43-74) [32 s.]
- Dahl, A.A. (2010). Personlighedsforstyrrelser og seksuelle afvigelser. In Mors, O., Kragh-Jørgensen, P. & Parnas, J. (Eds.). *Klinisk psykiatri*. København: Munkegaard Danmark, 3. udgave, 2. oplag (pp. 531-573) [43 s.]
- Evang, Anders. (1988). *Borderline*. København: Hans Reitzels Forlag (pp. 11-38; 65-100; 124-139; 164-188) [211 s. hele bogen anvendt]
- Evang, Anders. (2010). *Utvikling, personlighed og borderline*. Cappelen Damm AS, 5. Udgave, 1. Oplag (pp. 57-65; 139-157) [28 s.]
- Fonagy, P., Steele, H. & Steele, M. (1991a). Maternal Representations of Attachment during Pregnancy Predict the Organization of Infant-Mother Attachment at One Year of Age. *Child Development*, 62, (pp. 891-905) [15 s.]
- Fonagy, P. & Target, M. (1997a). Attachment and reflective function: Their role in self-organization. *Development and Psychopathology*, 9 (pp. 679–700) [22 s.]

- Fonagy, P. (2006a). *Tilknytningsteori og psykoanalyse*. København: Akademisk Forlag, (pp. 28-58; 170-199) [198 s. hele bogen anvendt]
- Fonagy, P. (2006b). Udvikling af psykopatologi fra tidlig barndom til voksenliv: Den mystiske udfoldelse af forstyrrelser over tid. In. Fonagy, P., Schore, A.N., Stern, D.N. & Sørensen, J.H. (Eds.). *Affektregulering i udvikling og psykoterapi*. København: Hans Reitzels Forlag, 1. udgave, 2. oplag (pp. 133-165) [33 s.]
- Fonagy, P., Gergely, G., Jurist, E.L. & Target, M. (2007). *Affektregulering, mentalisering og selvets udvikling*. København: Akademisk Forlag, (pp. 13-30; 145-195) [69 s.]
- Gabbard, G.O., Miller, L.A. & Martinez, M. (2009). Et neurobiologisk perspektiv på mentalisering og interne objektrelationer hos traumatiserede patienter med borderline-forstyrrelser. In Allen, G.J., Fonagy, P., Slade, A. & Sørensen, J.H. (Eds.). *Mentaliseringsbaseret behandling i teori og praksis*. København: Hans Reitzels Forlag, 1. udgave, 1. oplag (pp. 287-301) [15 s.]
- Gammelgaard, J. (2007). Tilknytning. In B. Karpatschof & B. Katzenelson, (Eds.). *Klassisk og Moderne Psykologisk Teori*. København: Hans Reitzels Forlag (pp. 118-147) [30 s.]
- Hagelquist, J.Ø. (2012). *Mentalisering i mødet med udsatte børn*. København: Hans Reitzels Forlag, 1. udgave, 2. oplag. (pp. 51-77) [27 s.]
- Havnesköld, L. & Mothander, P.R. (2005). *Udviklingspsykologi – psykodynamisk teori i nyt perspektiv*. København: Hans Reitzels Forlag, 2. udgave, 1. oplag (pp. 19-39; 40-54; 71-89) [55 s.]
- Igra, L. (1989). *Objektrelationer og psykoterapi*. København: Hans Reitzels Forlag, 3. oplag (pp. 23-29) [7 s.]
- Jørgensen, C. R. (2009). *Personlighedsforstyrrelser – Moderne relationel forståelse og behandling af borderline-lidelse*. København: Hans Reitzels Forlag, (pp. 36-165; 247-403) [287 s.]
- Kernberg, O.F. (1984). *Object-relations theory and clinical psychoanalysis*. Jason Aronson Inc. (19-54) [36 s.]
- Kernberg, O.F., Koeningsberg, H. W., Selzer, M. A., Appelbaum, A. H. & Carr, A. T. (1989). *Borderline og psykodynamisk psykoterapi*. København: Hans Reitzels Forlag, (7-9; 13-21; 22-32) [22 s.]
- Kernberg, O.F. (1998). *Kærlighedsforhold – Normalitet og patologi*. København: Hans Reitzels Forlag, (pp. 31-50) [20 s.]
- Killén, K. (2010). *Omsorgssvigt I – Det teoretiske grundlag*. København: Hans Reitzels Forlag, 4. udgave, 1. oplag (pp.15-26; 108-148) [53 s.]
- Killén, K. (2012). *Omsorgssvigt II – Praksis og ansvar*. København: Hans Reitzels Forlag, 4. udgave, 1. oplag (pp. 38-55) [18 s.]
- Meins, E., Fernyhough, C. Fradley, E. & Tuckey, M. (2001). Rethinking Maternal Sensitivity: Mothers' Comments on Infants' Mental Processes Predict Security of Attachment at 12 Months. *J. Child Psychol. Psychiat.* Vol. 42, No. 5, (pp. 637–648) [12 s.]

- Mortensen, K.V. (2006). *Fra neuroser til relationsforstyrrelser*. København: Nordisk Forlag, 2. udgave, 1. oplag (pp. 25-42; 43-65; 180-198; 199-230; 232-244) [105 s.]
- Munich, R. L. (2009). Integrering af mentaliseringsbaseret behandling og traditionel psykoterapi for at skabe et fælles grundlag og fremme handlekraft. In Allen, G.J., Fonagy, P., Slade, A. & Sørensen, J.H. (Eds.). *Mentaliseringsbaseret behandling i teori og praksis*. København: Hans Reitzels Forlag, 1. udgave, 1. oplag (pp. 305-317) [13 s.]
- Olsen, O.A. & Køppe, S. (1996a). *Psykoanalysen efter Freud, Bind 1*. København: Nordisk Forlag (pp. 29-67; 536-562) [27 s.]
- Olsen, O.A. & Køppe, S. (1996b). *Psykoanalysen efter Freud, Bind 2*. København: Nordisk Forlag (pp. 766-791) [26 s.]
- Pedersen, S. H. (2003). *Selvet mellem kærlighed og strid*. København: Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag, 1. udgave, 1. oplag, (pp. 47-62; 87-112) [133 s. hele bogen anvendt]
- Rechenbach, A. (2003). Tilknytningsforstyrrelser og psykopatologi. *Psyke & Logos*, 24. (pp. 621-637) [17 s.]
- Rygård, N.P. (2009). *Børn og unge med tilknytningsproblemer og tilknytningsforstyrrelse*. Svendborg: Forfatterforlaget, 4. udgave, 1. revideret oplag (pp. 13-27) [15 s.]
- Schousboe, I. (2007). Tilknytning. In B. Karpatschof & B. Katzenelson, (Eds.). *Klassisk og Moderne Psykologisk Teori*. København: Hans Reitzels Forlag (pp. 474-495) [22 s.]
- Slade, A. (2005). Parental reflective functioning: An introduction. *Attachment & Human Development*, 7(3) (pp. 269 –281) [13 s.]
- Slade, A. Grienberger, J., Bernbach, E., Levy, D. & Locker, A. (2005). Maternal reflective functioning, attachment, and the transmission gap: A preliminary study. *Attachment & Human Development*, 7(3) (pp. 283 – 298) [16 s.]
- Smith, L. (2003). *Tilknytning og børns udvikling*. København: Akademisk Forlag (pp. 11-37; 38-74; 207-246; 247-258) [267 s. hele bogen anvendt]
- Sørensen, J.H. (2006). Affektregulering i udviklingspsykologi og psykoterapi. In Fonagy, P., Schore, A.N., Stern, D.N. & Sørensen, J.H. (Eds.). *Affektregulering i udvikling og psykoterapi*. København: Hans Reitzels Forlag, 1. udgave, 2. oplag (pp. 9-130) [120 s.]
- Sørensen, J.H. (2009). Affektregulering, kontekstuel affektrepræsentation og mentalisering. In Allen, G.J., Fonagy, P., Slade, A. & Sørensen, J.H. (Eds.). *Mentaliseringsbaseret behandling i teori og praksis*. København: Hans Reitzels Forlag, 1. udgave, 1. oplag (pp. 45-152) [108 s.]
- van Ijzendoorn, M. H., Schuengel, C. & Bakermans-Kranenburg, M.J. (1999). Disorganized attachment in early childhood: Meta-analysis of precursors, concomitants, and sequelae. *Development and Psychopathology*, 11 (pp. 225–249) [25 s.]

Wennerberg, T. (2011). *Vi er vores relationer*. København: Dansk Psykologisk Forlag A/S, 1. udgave, 1. oplag (pp. 13-24; 71-88; 89-104) [233 s. hele bogen anvendt]

Pensum i alt: 2980 sider.

9.1 Øvrigt

Link til billedet på forsiden:

<http://samvirke.dk/taxonomy/term/5/no-text-981024364057471632?page=24>

Hentet ned d. 7. maj 2014